

ТИПОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ
УКРАЇНИ

за 2016, 2015, 2014 роки

Державна служба
фінансового
моніторингу України

Державна служба фінансового моніторингу України

Державний навчальний заклад післядипломної освіти «Навчально-методичний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів з питань фінансового моніторингу в сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму»

ТИПОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ

за 2016, 2015, 2014 роки

Рекомендовано міжгалузевою науково-методичною радою Державного навчального закладу післядипломної освіти «Навчально-методичний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів з питань фінансового моніторингу в сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму» (протокол від 30.01.2017 № 1)

Типологічні дослідження Державної служби фінансового моніторингу України за 2016, 2015, 2014 роки – К., 2017. – 126 с.

У виданні розглянуто найбільш поширені в 2016, 2015 та 2014 роках тенденції та схеми вимивання коштів та фінансування тероризму. Зокрема, наведено приклади реальних справ пов'язаних з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму в акценті минулих трьох років, які стосувались корупції, найбільш актуальних схем відмивання та фінансування тероризму.

До типологічних досліджень включено інформацію про результати роботи державних органів – учасників національної системи фінансового моніторингу.

Видання розраховано на працівників суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу, правоохоронних, розвідувальних та судових органів, а також наукових працівників і практикуючих фахівців у сфері фінансового моніторингу.

ЗМІСТ

Передмова	5
Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь	7
Вступ	8
1. Загальна складова рівня корупції в Україні	10
2. Міжнародний досвід відмивання доходів від корупційних діянь	14
3. Типові схеми відмивання корупційних доходів за видами діяльності.	19
3.1. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь у оборонно-промисловому комплексі.	19
3.2. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь в енергетичній сфері.	24
3.3. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь у сфері видобування корисних копалин.	27
3.4. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь у сфері охорони здоров'я	31
3.5. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь у сфері проектування, будівництва та експлуатації інфраструктурних проектів	33
3.6. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь у сфері державного управління	37
3.7. Основні закономірності корупційних злочинів. Інструменти та способи відмивання корупційних доходів	40
Висновок	41
Типові інструменти, способи та механізми розміщення і відмивання кримінальних доходів	43
Вступ	44
1. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь	44
2. Розкрадання державних активів та активів суб'єктів господарювання державного сектору економіки	50
3. Розкрадання коштів банківських установ	55
4. Відмивання злочинних доходів на страховому ринку	58
5. Відмивання злочинних доходів у сфері зовнішньоекономічної діяльності.	60

6. Відмивання злочинних доходів на ринку цінних паперів	63
7. Відмивання злочинних доходів через «конвертаційні» центри та підприємства з ознаками фіктивності.	68
8. Легалізація коштів від кіберзлочинів.	74
9. Розслідування справ пов'язаних з фінансуванням тероризму (сепаратизму)	77
Висновок	80

Актуальні методи, способи та фінансові інструменти фінансування тероризму та сепаратизму 81

Вступ	82
Розділ 1. Ризик фінансування тероризму та сепаратизму.	86
Розділ 2. Способи фінансування тероризму та сепаратизму.	103
Розділ 3. Методи виявлення та механізми протидії фінансуванню тероризму та сепаратизму	115
Критерії виявлення фінансових операцій із фінансування тероризму та сепаратизму.	115
Заходи щодо попередження та протидії.	116
Міжвідомча співпраця	119
Міжнародне співробітництво	120
Публічні механізми	121
Висновки	122

ПЕРЕДМОВА

Голови Державної служби фінансового моніторингу України
Черкаського Ігоря Борисовича

Пропонуються до уваги типологічні дослідження Державної служби фінансового моніторингу України за 2016, 2015, 2014 роки, що висвітлюють результати роботи підрозділу фінансової розвідки України з викриття сучасних схем та методів, які використовують злочинці для легалізації (відмивання) злочинних доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму.

На даний час в Україні продовжують відбуватись докорінні політичні, соціальні, економічні та суспільні зміни, що стали наслідком Революції Гідності, яка відбулась протягом листопада 2013 року – лютого 2014 року.

Незважаючи на складні політичні та економічні умови, вже три роки поспіль Україна наполегливо продовжує вживати посилені заходи з розвитку та удосконалення національної системи фінансового моніторингу у відповідності до міжнародних стандартів.

Однією із найнебезпечніших загроз для успішного розвитку нашої держави залишається ескалація таких небезпечних для суспільства злочинів як легалізація (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму.

У зв'язку з цим, цілком логічно, що у першу чергу Держфінмоніторингом здійснюється активна робота стосовно дослідження та фінансового розслідування фактів відмивання коштів, одержаних від корупційних діянь, розкрадання та привласнення державних коштів та майна колишнім Президентом України, його близькими, посадовцями колишнього Уряду країни та пов'язаними з ними особами.

У свою чергу, ще одним із пріоритетних напрямків Держфінмоніторингу є діяльність, яка направлена на виявлення осіб та їх фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму або проведених за участю осіб, які публічно закликають до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або зміни меж території, або державного кордону України.

Однією із ефективних форм реагування на виклики злочинного середовища є проведення досліджень, викриття та оприлюднення схем, за допомогою яких кримінальним доходам надається легальний вигляд та фінансується тероризм.

Необхідність проведення Держфінмоніторингом такої роботи прямо передбачена законодавством України та міжнародними стандартами FATF.

Представлене видання зібрало в себе типологічні дослідження Державної служби фінансового моніторингу України за останні три роки, які стосуються:

- відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь (типологія 2016 року);
- типових інструментів, способів та механізмів розміщення і відмивання кримінальних доходів (типологія 2015 року);
- актуальних методів, способів та фінансових інструментів фінансування тероризму та сепаратизму (типологія 2014 року).

Протягом всіх цих років, ми усвідомлено акцентували увагу на аналізі найпринциповіших ризиків, які існують в національній системі фінансового моніторингу. Це боротьба з корупцією та фінансуванням тероризму, актуальні схеми відмивання коштів.

Питанням протидії відмиванню злочинних активів та фінансуванню тероризму опікується сьогодні вся спільнота, як на міжнародному так і на національному рівнях. Відтак, від об'єднання зусиль всіх установ та організацій, що діють у вказаній сфері залежить результативність вирішення цієї проблеми.

Переконали, що підготовлений Держфінмоніторингом збірник типологічних досліджень стане у нагоді практичним працівникам державного та приватного сектору, а також громадськості, що опікуються питаннями захисту фінансової системи від посягань злочинного середовища.

Ігор Черкаський

ВІДМИВАННЯ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ

ТИПОЛОГІЯ 2016

Вступ

Корупція як соціальне явище є серйозною проблемою будь-якого суспільства. Найбільш небезпечною формою корупції є зрощування злочинних елементів з державними структурами, внаслідок чого чиновник працює насамперед з метою власного збагачення або займається торгівлею службовими функціями.

Корупційні взаємовідносини чиновництва стають елементом кримінального бізнесу. Корупція проникає до життєво важливих сфер суспільства, дає можливість встановити контроль над фінансово-промисловими групами та навіть галузями економіки, окремими великими підприємствами, лобювати свої інтереси в законодавчих органах та органах державного управління й місцевого самоврядування.

Типологічне дослідження на тему «Відмивання доходів отриманих від корупційних діянь» підготовлено Держфінмоніторингом у співпраці з державними регуляторами, контролюючими, правоохоронними органами України та фінансовими установами.

Це є першим уніфікованим дослідженням Держфінмоніторингу методів та схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних від корупційних діянь. Результати проведеного дослідження враховують практичний досвід всіх суб'єктів фінансового моніторингу та базується на твердженні, що боротьба з корупцією тісно пов'язана із заходами, які вживаються у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Метою даного дослідження є виявлення та узагальнення типових інструментів, способів та механізмів відмивання корупційних доходів.

Питання протидії корупції є вимогою сьогодення і є найбільш актуальним для України. Світовий досвід свідчить, коли держава перебуває на етапі реформування, рівень корупції завжди зростає. Тому корупція в Україні, її масштаби, специфіка і динаміка – це наслідок загальних політичних, соціальних і економічних проблем нашої держави, розв'язання яких для України є надзвичайно важливою і складною справою. Небачений рівень, якого сягнула корупція, загрожує національній безпеці та конституційному ладу держави.

Корупція являє собою небезпечне суспільне явище для будь-якої держави. Відмивання корупційних доходів носить трансграничний характер, коли початок злочину може брати місце в одній країні, а його завершення в іншій. Тому походження корупційних доходів, що використовуються для відмивання, може відбуватися як із внутрішніх, так із зовнішніх джерел.

Найпоширенішими видами корупційних злочинів є: хабарництво, розкрадання бюджетних коштів, службове підроблення, зловживання владою або службовим становищем.

Найбільш вразливими до корупції залишаються сфера державних закупівель, прояви якої виражені в хабарництві за перемогу в тендерах, розкрадання бюджетних коштів шляхом підписання посадовими особами фіктивних актів, надання переваг афілійованим особам через необґрунтоване відхилення конкурентних заявок для інших потенційних постачальників.

Також поширеним корупційним явищем є так звана «торгівля» службовими повноваженнями, тобто використання посадовими особами службового становища з метою отримання економічної вигоди.

Кошти отримані, від реалізації корупційних схем, в подальшому використовуються на придбання елітного житла, автомобілів VIP-класу, яхт, дорогоцінних металів та каміння, антикваріату, цінних паперів, організації вишуканого відпочинку, вкладаються в бізнес та інші власні потреби.

На даний час створення цілісної системи заходів та засобів, що використовуються державними органами для протидії корупції є найактуальнішим питанням для України та ключем до розбудови ефективної держави. Міжнародний досвід доводить, що боротьба з корупцією має успіх лише за умови її комплексного вирішення, наявності чітких пріоритетів, коли вона охоплює якнайбільше сфер життєдіяльності держави, ведеться постійно та перебуває в центрі уваги як влади, так і громадськості.

Даний звіт підготовлений з метою розуміння суб'єктами фінансового моніторингу ризику бути використаними у схемах легалізації доходів, отриманих від вчинення корупційних діянь, та вжиття дієвих заходів для протидії такому використанню.

Проведене типологічне дослідження містить приклади найбільш резонансних справ, які пов'язані з корупційними діяннями. Наведені приклади демонструють фінансову участь публічних осіб та посадових осіб органів влади у злочинних схемах, які завдають найбільші збитки активам держави.

1. Загальна складова рівня корупції в Україні

Загальний рівень корупції в Україні є досить високим. У 2014 році за дослідженням міжнародної антикорупційної неурядової організації Transparency International, Україна займала 142 позицію зі 175 країн світу з показником високого рівня корупції в державі.

За минулий рік Україні вдалося заробити лише один додатковий бал. За результатами світового Індексу сприйняття корупції у 2015 році Україна посіла 130 місце за рівнем сприйняття корупції зі 168 країн.

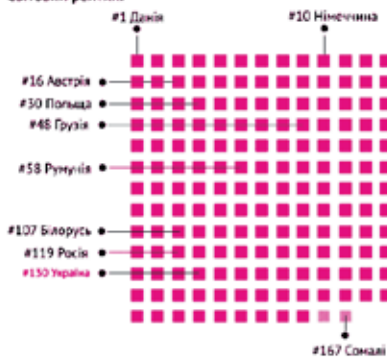
Показати позитивну динаміку індексу Україні вдалося завдяки збільшенню суспільного осуду корупціонерів, створенню антикорупційних органів та відповідної законодавчої бази.

ІНДЕКС СПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ У СВІТІ 2015

На сьогоднішній день індекс сприйняття корупції України складає 27 балів зі 100 можливих, що лише на 1 бал більше, ніж минулого року.

Світовий рейтинг

#130 позиція з 168
можливих

Однаковий рівень сприйняття
корупції мають:

Рис. 1. Індекс сприйняття корупції у світі у 2015 р. (щодо України)

За останні роки в Україні у сфері протидії корупції зроблено досить багато – прийнято спеціальний антикорупційний закон та ряд інших законодавчих актів антикорупційного спрямування, схвалено Концепцію боротьби з корупцією та спеціальну антикорупційну програму, запроваджено систематичне проведення на найвищому рівні заходів за участю керівників правоохоронних та інших державних органів з питань протидії корупції тощо.

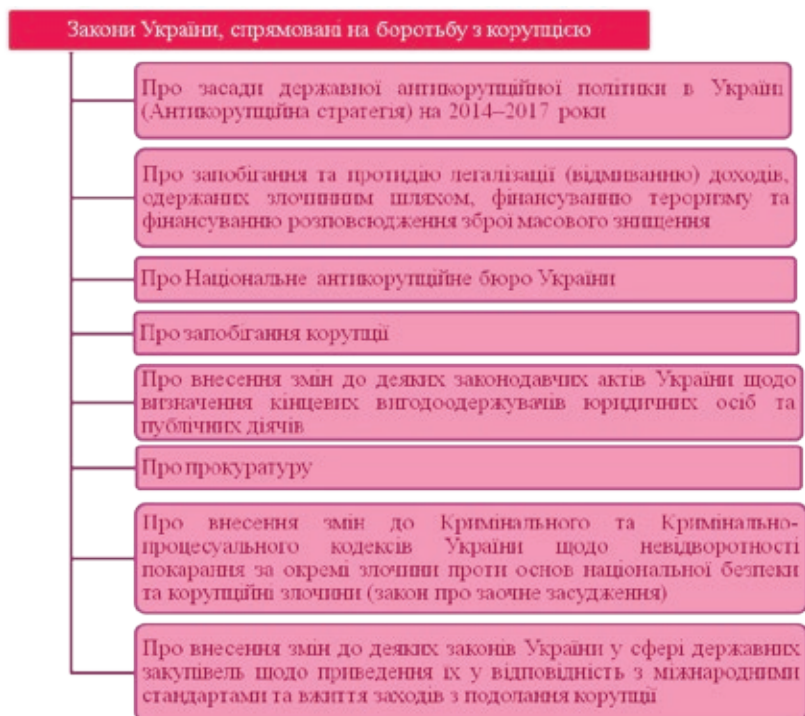

Рис. 2. Закони України, спрямовані на боротьбу з корупцією

Ефективна боротьба з корупцією можлива за умови консолідації зусиль усіх правоохоронних органів, яка є важливою складовою боротьби із злочинністю в цілому, оскільки дає можливість поєднати зусилля державних органів і налагодити координацію між ними для досягнення найбільш дієвих результатів.

Загальна кількість розпочатих досудових розслідувань за матеріалами Служби безпеки України по лінії боротьби з корупцією у 2013 році становила 1 027, з яких 456 особам повідомлено про підозру за фактами вчинення корупційних правопорушень (за ст. 368 «Одержання хабара» Кримінального кодексу України – 247), складено 598 протоколів про адміністративні корупційні правопорушення.

У 2014 році статистика наступна: досудових розслідувань – 954, з яких 359 особам повідомлено про підозру у скоєнні корупційних злочинів (за ст. 368 Кримінального кодексу України – 233), складено 705 адміністративних протоколів.

У 2015 році за матеріалами спецпідрозділів Служби безпеки України особам повідомлено про підозру у скоєнні 544 корупційних злочинів, з яких 414 – пов'язані з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням службовою особою неправомірної вигоди (ст. 368 КК України), складено 476 протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією.

Рис. 3. Антикорупційна діяльність Служби безпеки України

Результати антикорупційної діяльності Генеральної прокуратури України наведені у рис. 4.

Рис. 4. Антикорупційна діяльність Генеральної прокуратури України

Органами Міністерства внутрішніх справ України протягом 2013 року до суду направлено 668 протоколів про корупційні правопорушення, протягом 2014 р. – 773, у 2015 р. – 2 147.

До відповідальності притягнуто у 2013 році – 488 осіб, з яких до 76 застосовувалась конфіскація, у 2014 р. – 553 особи, з яких конфіскація застосовувалась до 28 осіб, та у 2015 р. – 1 720, з яких конфіскація застосовувалась до 60 осіб.

Сума матеріальних збитків у 2013 році склала понад 221,5 млн. грн. та у 2014 році – понад 67 млн. грн., відшкодована сума збитків у 2013-2014 рр. склала понад 11,5 млн. грн. та 34 млн. грн. відповідно.

Протягом 2015 року до єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відомості щодо 125 кримінальних правопорушень відносно 137 військовослужбовців Державної прикордонної служби України та 8 інших осіб.

Задokumentовано 63 факти вчинення посадовими особами Державної прикордонної служби України корупційних правопорушень, які внесено до єдиного реєстру досудових розслідувань.

За скоєння злочинів, пов'язаних з порушенням антикорупційного законодавства, засуджено 17 військовослужбовців, з яких 2 – за злочини, скоєні у 2014 році.

Станом на кінець липня 2016 року в роботі Національного антикорупційного бюро України перебувало 194 активні кримінальні провадження, 100 з яких були зареєстровані за заявами фізичних та юридичних осіб, а також власними напрацюваннями детективів та аналітиків бюро. Ще 82 кримінальних провадження були прийняті від або зареєстровані за матеріалами інших правоохоронних органів. Решта внесені за ухвалою суду та заявами народних депутатів України.

Сукупний розмір предмету злочину у кримінальних провадженнях, розслідуваних детективами Національного антикорупційного бюро України, перевищує 23 млрд. гривень.

В ході досудових розслідувань повідомлення про підозру вручені 87 фігурантам. Щодо 34-х з них були складені та скеровані до суду обвинувальні акти. Усього станом на 29.07.2016 детективи Національного антикорупційного бюро України завершили досудове розслідування та передали до суду матеріали 24-х кримінальних проваджень.

В процесі досудових розслідувань заарештовано грошові кошти в сумі 411,07 млн. грн., 75,45 млн. дол. США та 7,1 млн. євро. Окрім цього, за ініціативи Національного антикорупційного бюро України накладено арешт на 2 цілісні майнові комплекси підприємств, 94 земельні ділянки, 50 нежитлових приміщень, 37 квартир, 13 будинків, 35 транспортних засобів, у тому числі 2 літаки, а також 17 часток у підприємствах і цінні папери вартістю 75,5 млн. дол. США. За результатами роботи Національного антикорупційного бюро України на користь постраждалих сторін було повернуто близько 45 млн. гривень.

Слід зазначити, що ключова роль у консолідації зусиль у боротьбі з корупцією належить саме координації діяльності Держфінмоніторингу та правоохоронних органів.

Спільні цілі та завдання полягають у забезпеченні злагоджених, цілеспрямованих дій, зміцнення законності та підвищення ефективності виконання завдань всіх учасників національної системи протидії відмивання (легалізації) доходів, отриманих внаслідок корупційних схем.

2. Міжнародний досвід відмивання доходів від корупційних діянь

Відмивання злочинних доходів, являє собою складний процес, що включає безліч операцій, проведених різними методами, які постійно вдосконалюються.

Науковець Стефан Платт зазначив, що хабарництво та корупція фігурують в якості однієї з найбільш поширених форм предикатного злочину. На сьогодні Стефан Платт провів дослідження моделей відмивання злочинних доходів, на прикладі отримання хабаря в розмірі 20,0 млн. дол. США, сплаченого компанією, яка є великим виробником озброєнь, посадовій особі уряду країни Близького Сходу.

Вказаний приклад ілюструє використання сфери фінансових послуг для сплати хабара та шляхів, якими публічні діячі отримують і відмивають злочинні доходи. Так, Компанія-виробник зброї має інформацію про потреби Близькосхідної юрисдикції в оновленні старих військових літаків-винищувачів.

Контракт потенційно може забезпечити Компанії сотні мільйонів доларів доходу та кілька тисяч робочих місць. Є п'ять претендентів на отримання зазначеного контракту.

При цьому, отримання такої участі «коштує» в 20,0 млн. дол. США. Компанія-виробник зброї розглядає 20,0 млн. дол. США в якості дешевої економічної пропозиції для участі у тендері. Компанія знає, що ця сума тільки хабар.

Міністерство оборони країни Близького Сходу представляє Компанія-посередник. Посередник вимагає «гонорар» у розмірі 2,00 млн. дол. США, що еквівалентно 10% від вартості хабаря.

Переговори з приводу того, що компанія прийматиме участь у тендері та способом переказу 22,0 млн. дол. США представнику Міністерству оборони є таємними. З метою маскування незаконного джерела походження коштів передбачається використати фінансову систему. Для вказаної схеми, потрібно розірвати зв'язок між Компанією-виробником зброї та 22,0 млн. дол. США, яка виглядає наступним чином:

Компанія-виробник зброї має підконтрольну податково-нейтральну компанію для спеціальних цілей (Special Purpose Entity – SPV) в іноземній юрисдикції. Підконтрольна компанія була створена Компанією-виробником зброї для спільної діяльності з іншим виробником озброєнь, яка не була реалізована. Гроші з рахунків Компанії-виробника зброї в сумі 30,0 млн. дол. США раніше списані і знімаються на законних підставах на рахунках підконтрольної компанії.

Для того, щоб приховати одержання хабара, Міністр оборони хоче:

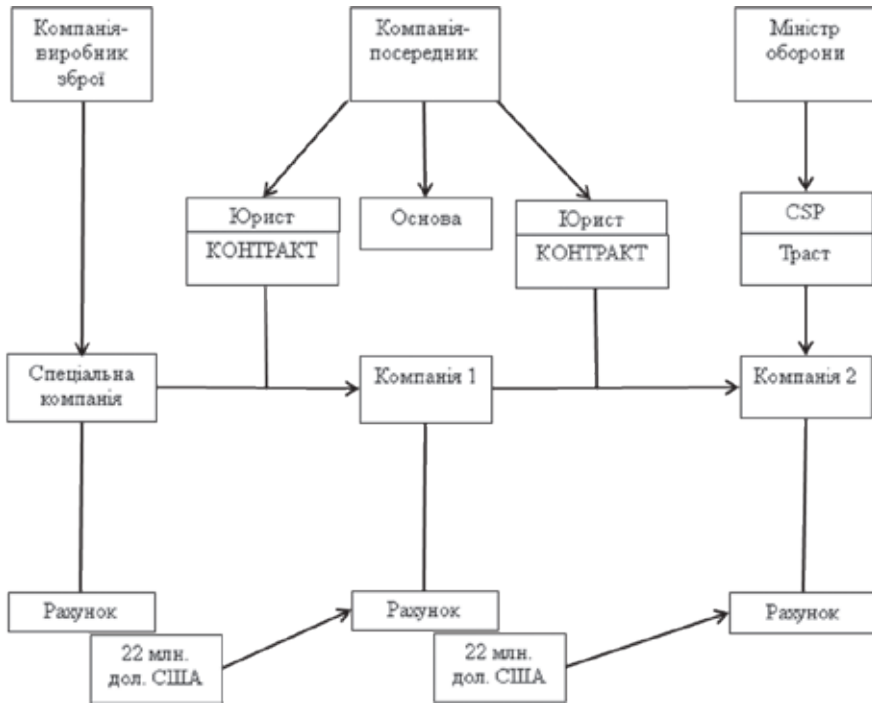
1. Одержати гроші від хабара, не будучи спійманим.
2. Приховати хабар так, щоб не можливо було його простежити.
3. Приховати свій зв'язок із злочинною власністю.

Переривання ланцюга для кожної з його цілей можна зобразити таким чином.

Роз'єднанням 1 між Компанією-виробником зброї та Міністром оборони є виплата та одержання хабара, відповідно, у такому вигляді, щоб до них не виникло запитань у правоохоронних органів. Ці дві особи залежні від участі іншої особи – представника Міністра, до сфери впливу якого належить компанія-посередник та пов'язаний банківський рахунок. Компанію-посередника представляє Швейцарська юридична фірма, чії партнери дуже серйозно ставляться до питання конфіденційності їх клієнта.

Компанія-виробник зброї, Міністр оборони, Швейцарська юридична фірма та компанія-посередник домовилися про участь у наступній схемі.

Завданням головного учасника є переказ хабара Міністру оборони через посередника.

Представник міністра спочатку інструктує Швейцарську юридичну фірму про створення Основного контракту по наданню послуг. Компанія-виробник зброї укладає (псевдо) контракт з Компанією 1, щодо надання послуг по пошуку потенційних контрактів на постачання зброї у різних регіонах світу. Контракт вказує, що Компанія 1 надасть серію спеціальних послуг, вказаних у Списку 1 даного контракту, загальний перелік яких може складати до 75 сторінок у деяких випадках. Беручи до уваги дані послуги, Спеціальна компанія виробника зброї виплатить Компанії 1 22 млн. дол. США, рівними платежами у 5,5 млн. дол. США, протягом наступних чотирьох місяців.

У той же час, Компанія 1 укладає Суб-контракт по наданню послуг з Компанією 2, відповідно до якого Компанія 2 бере на себе зобов'язання діяти від імені Компанії 1 у окремому регіоні світу. Пункти цього Суб-контракту є ідентичними пунктам Основного контракту, укладеного між Компанією 1 та Компанією-виробником зброї. Беручи до уваги надання даних послуг, Компанія 1 зголошується заплатити Компанії 2 20,0 млн. дол. США (що вказує, що посередник отримає 2 млн. дол. США за свою роботу). Контракти підписано та здійснюється переказ коштів по банківських рахунках, як передбачено контрактом. У випадку, якщо у співробітника банку виникнуть якісь запитання щодо переказу коштів, буде надано контракт з метою верифікації даних переказів. Даних два контракти будуть виглядати справжніми, оскільки завірені Швейцарською юридичною компанією. Працівник банку почувався

комфортно, враховуючи стабільність у наданні послуг запланованих у Основному контракті та Суб-контракті, щодо надання послуг. Беручи до уваги усі ці фактори, працівник банку є переконаним, що дані перекази кошти є прямими та чесними. Проходять чотири місяці, і як тільки на рахунок схеми Міністра оборони заходить останній платіж, він стає на 20,0 млн. дол. США багатшим.

Відвертий хабар було замасковано під серію платежів за надання консультативних послуг. Акт підкупу Міністра оборони було замасковано структурою власності та банківськими рахунками, без яких даний хабар не міг бути оплачений. При цьому, банківський сектор використано для вчинення корупції.

Діяльність по розміщенню та розшаруванню на даній схемі відсутня. Розміщення коштів не потрібне, оскільки кошти уже знаходяться на рахунку Спеціальної компанії (SPV), ще до того, як ці кошти можна буде вважати хабарем; відсутнє і розшарування, оскільки діяльність здійснюватиметься пізніше, вже після того, як кошти опиняться на рахунку в структурі Міністра оборони, як доходи, отримані від злочинної діяльності. Дана схема надала можливість обом, і Компанії-виробнику зброї і Міністру оборони, віддалити себе від злочину.

Через дану схему Міністр віддалив себе від вчинку одержання хабара. Проте, в подальшому він вирішує витратити половину даної суми на придбання готелю в Женеві. Прибуток з діяльності готелю розподіляється між довіреними особами, як дивіденди, а довірені особи у свою чергу надають кошти у розпорядження Міністру. Міністр насправді ніколи прямо не одержує прибуток від довірених осіб. Натомість, вони оплачують навчання дітей міністра у приватних школах, години польотів на чартерних рейсах, оплати кредитних карток. Друзі Міністра вільно відвідують даний готель поміж частих шопінгових турів по торгових центрах одягу та годинників у Женеві, а також відвідин їхніх приватних банкірів. З часом, готель використовується як застава по кредиту, який було використано на лижну дачу у Вербье та 92-футову яхту пришвартовану у Монако.

Міністр, його сім'я та друзі використовували дачу взимку, а яхту влітку у будь-який час, коли їм заманеться.

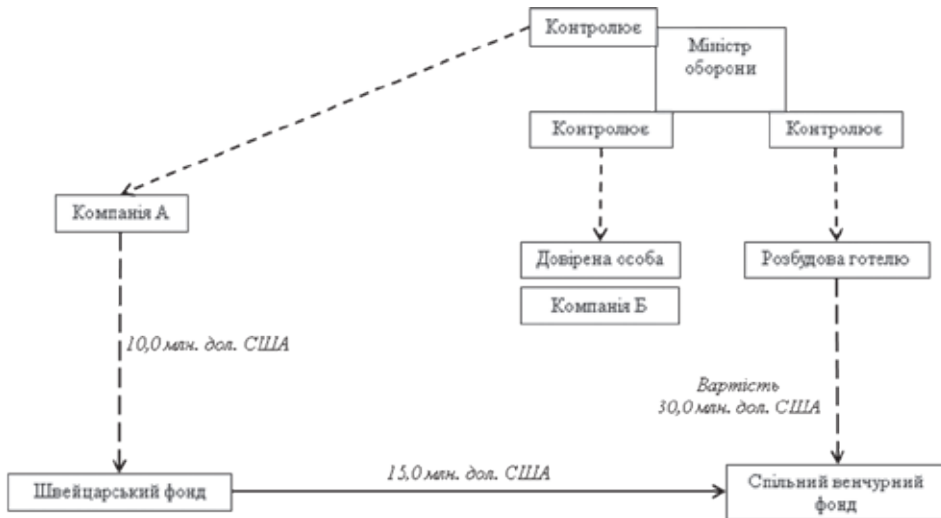
Іншу частину коштів від хабара Міністр вирішив інвестувати в хедж-фонд у Швейцарії. Повернення інвестицій є вражаючими і доводять старе прислів'я, що «гроші породжують гроші», так 10 млн. дол. США перетворились у 15 млн. дол. США менше ніж за 3 роки. Міністр оборони дав доручення своїм радникам, щоб менеджер швейцарського фонду заплатив 15 млн. дол. США не до структури, від якої надійшли початкові інвестиції, а до іншої компанії, що належить довірений особі, яка діяла від імені Міністра. Згодом дані 15 млн. дол. США інвестовані цією компанією у спільний венчурний фонд, який завдячуючи впливу Міністра, отримав контракт на розбудову великого готельного і торгового комплексу у його рідному місті. У результаті проекту, інвестиції Міністра у проектну компанію подвоїлись і таким чином історія продовжується.

Результатом є те, що протягом терміну свого перебування на посаді, міністр переказав сотні мільйонів на банківські рахунки та на інші форми активів, якими він володіє, через

складні структури підконтрольні професійним посередникам, приватних банкірів, надавачів корпоративних послуг.

Підхід усіх сторін змови характеризується підлабузництвом, породженим страхом поставити під загрозу високоприбуткові ділові відносини з людиною, яка має важливий політичний і таким чином комерційний вплив.

Даний приклад піднімає питання, чи можна було уникнути участі банків у здійсненні злочину. Є дві умови, на які повинні зважати банки. По-перше, банк повинен знати, що договори про надання консультаційних послуг, які надаються компанією, характеризують особливо високий ризик, і таким чином банк повинен перевірити легітимність комерційного обґрунтування. По-друге, комбінація двох контрактів на надання нематеріальних послуг (які важко підтвердити), політично значущої особи та посередника повинна бути сигналом високого ризику. При застосуванні ризик-орієнтованого підходу, ці аспекти були б виявлені, і це в кінцевому рахунку перешкодило б подальшому руху злочинно здобутих коштів.

3. Типові схеми відмивання корупційних доходів за видами діяльності

Корупційні злочини набули особливої актуальності та є об'єктом постійної уваги урядів країн світу та міжнародних організацій.

В свою чергу Держфінмоніторингом приділяється особлива увага фінансовим розслідуванням пов'язаним з відмиванням корупційних доходів.

На визначення ступеня ризику клієнта щодо можливої причетності до корупційних діянь може свідчити сфера діяльності, в якій такий суб'єкт здійснює дії. Корупція може мати місце в будь-якому сегменті економіки у будь-якій країні світу. Водночас, окремі галузі економіки більш вразливі до корупційних схем.

За результатами проведених фінансових розслідувань, Держфінмоніторингом узагальнено типові приклади схем відмивання корумпованих доходів (незаконне збагачення, отримання хабара або незаконної вигоди), отриманих в найбільш ризикованих сферах діяльності країни посадовими та пов'язаними особами, або особами уповноваженими на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування.

3.1. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь у оборонно-промисловому комплексі

Проведення антитерористичної операції на сході України значно збільшує розмір витратків на реформування та розвиток оборонно-промислового комплексу країни, що в свою чергу посилює ризики вчинення корупційних злочинів у цій сфері.

Так, наприклад, процес проведення тендерів може бути менш прозорим з причини того, що предмет закупівель/робіт в переважній більшості є конфіденційним, оскільки пов'язаний з питанням національної безпеки і його секретність захищена законодавчими та нормативними вимогами.

Також, необхідно зазначити, що державні закупівлі в оборонно-промисловому комплексі в більшій мірі відбуваються не напряму з надавачами або виробником послуг, а через ланцюг посередників, а це в свою чергу значно збільшує вартість тендерної пропозиції, оскільки на «вартість послуги» за лобіювання інтересів окремих суб'єктів господарювання впливає визначена кожним учасником ланцюга дохідність.

Приклад розкрадання коштів державного бюджету за надання фіктивних послуг з психологічної реабілітації учасників АТО

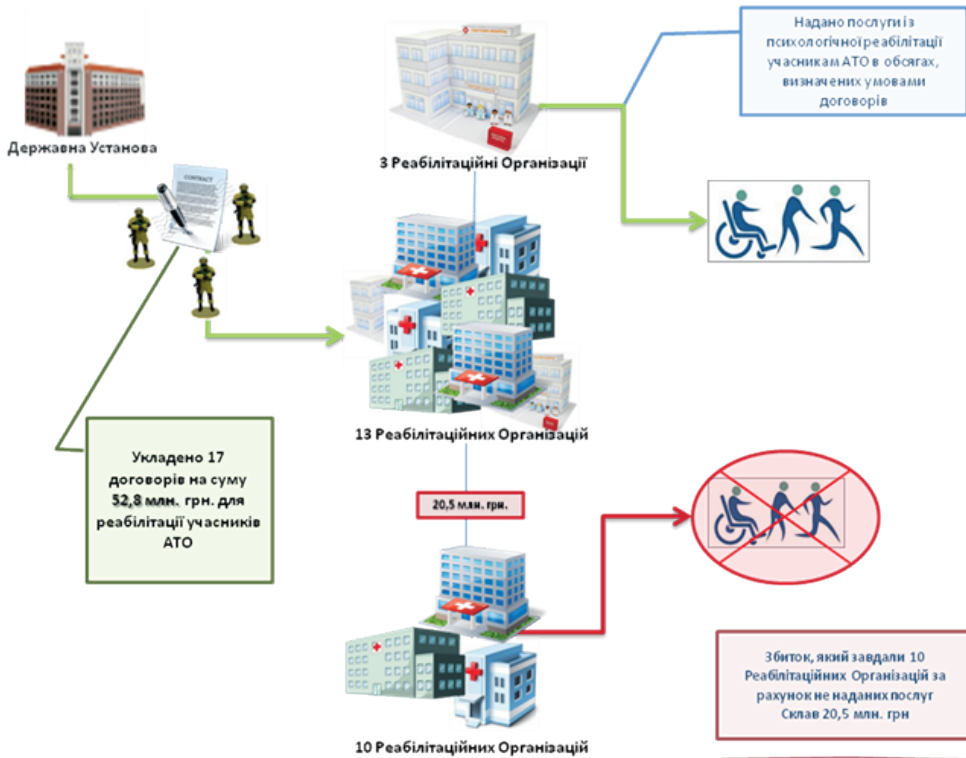
Державним органом з питань аудиту, виявлено схему розкрадання коштів державного бюджету на заходи з психологічної реабілітації учасників АТО з ймовірним подальшим збагаченням посадових осіб **Державної Установи**, що призвело до втрат державного бюджету на суму **20,5 млн. гривень**.

Так, **Державна Установа** уклала 17 договорів з **13 Реабілітаційними Організаціями** на загальну суму **52,8 млн. гривень**.

При цьому, із **13 Реабілітаційних Організацій** лише 3 такі організації надавали послуги із психологічної реабілітації учасникам АТО в обсягах, визначених умовами договорів. В свою чергу, у решти 10 організацій були відсутні необхідні умови та фахівці для надання визначених у договорах об'ємів послуг.

Наразі, всі матеріали виявлених порушень та результати розслідування стосовно нецільового використання коштів державного бюджету на заходи з психологічної реабілітації та санаторно-курортного лікування учасників АТО передані до правоохоронних органів.

Правоохоронним органом здійснюється кримінальне провадження.

Приклад відмивання коштів посадовими особами підприємства оборонно-промислового комплексу

Правоохоронним органом викрито схему, пов'язану з незаконним збагаченням посадових осіб підприємства оборонно-промислового комплексу.

Між **Державним підприємством**, яке працює у військовій галузі, та **Міністерством оборони іноземної країни** було укладено три контракти на ремонт та постачання військової техніки на загальну суму **560,1 млн. доларів США**.

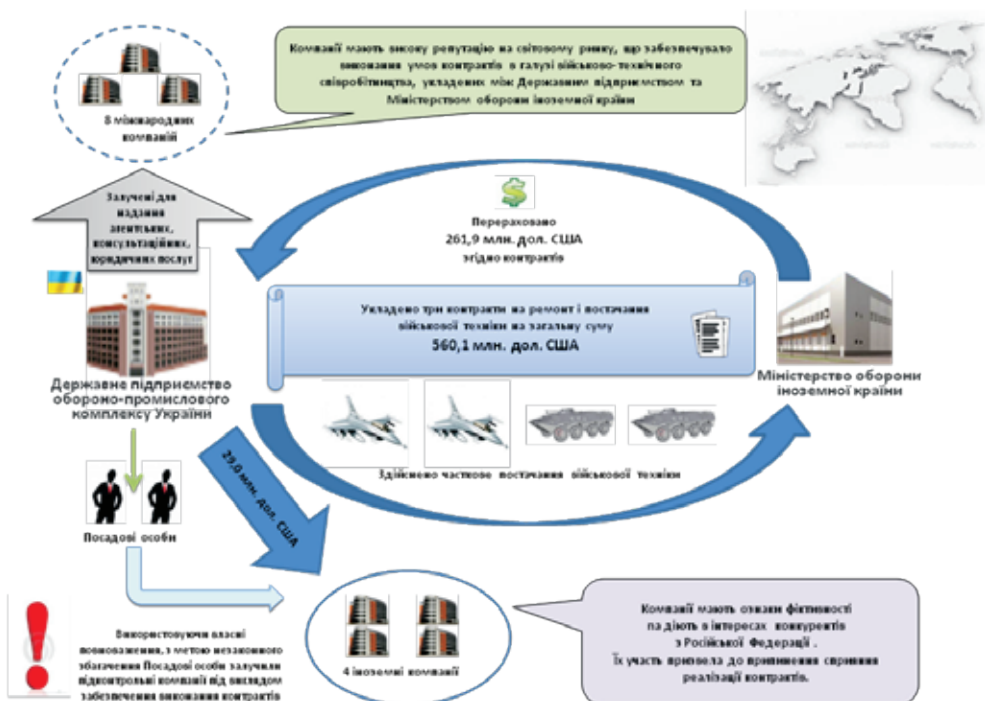
За вказаними контрактами **Державне підприємство** отримало кошти в розмірі **261,9 млн. доларів США** та на виконання умов контрактів виготовило та здійснило часткову поставку військової техніки на користь іноземної країни.

Державне підприємство залучило для надання агентських, консультаційних, юридичних та інших послуг міжнародні компанії.

Також, посадові особи **Державного підприємства** з метою привласнення коштів під виглядом забезпечення виконання підписаних контрактів залучили чотири підконтрольні їм іноземні компанії з ознаками фіктивності, на рахунки яких **Державне підприємство** перерахувало **29,0 млн. доларів США**.

При цьому, зазначені компанії не надавали будь-яких послуг та діяли в інтересах конкурентів **Державного підприємства** з Російської Федерації. Їх участь призвела до припинення реалізації контрактів.

Правоохоронним органом здійснюється кримінальне провадження.

Приклад розкрадання коштів державного підприємства

Правоохоронним органом викрито злочин, передбачений ч. 5 ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» Кримінального кодексу України, відносно посадової особи **ДП Ж** та директора комерційної структури, які шляхом укладання фіктивних договорів заволоділи державними коштами в розмірі понад **23,1 млн. грн.**, перерахованими у вигляді розрахунку за фактично непоставлені комплектуючі до військової техніки.

Приклад відмивання злочинних доходів з використанням компаній, підконтрольних посадовій особі державного підприємства

За результатами проведеного Держфінмоніторингом фінансового розслідування, виявлено схему із відмивання злочинних доходів посадовою особою державного підприємства за допомогою підконтрольних компаній.

Державним підприємством оборонного комплексу підписано агентську угоду з **Компанією-нерезидентом А** на поставку машин на митну територію України.

Компанія-нерезидент А зареєстрована на території Республіки Кіпр за адресою масової реєстрації, кінцевим бенефіціарним власником компанії є **Громадянка А**, яка отримує заробітну плату на **Державному підприємстві**.

Компанією-нерезидентом А відкрито рахунок в банківській установі Естонії, на який **Державним підприємством** було перераховано кошти на загальну суму еквівалентну **44,6 млн. грн.** (2,52 млн. дол. США та 0,02 млн. євро).

Фактичним постачальником машин на митну територію України загальною вартістю **0,84 млн. дол. США** було **Підприємство-експортер**, розташоване на території Республіки Білорусь, яке отримало від **Компанії-нерезидента А** лише **0,12 млн. дол. США** згідно інвойсу.

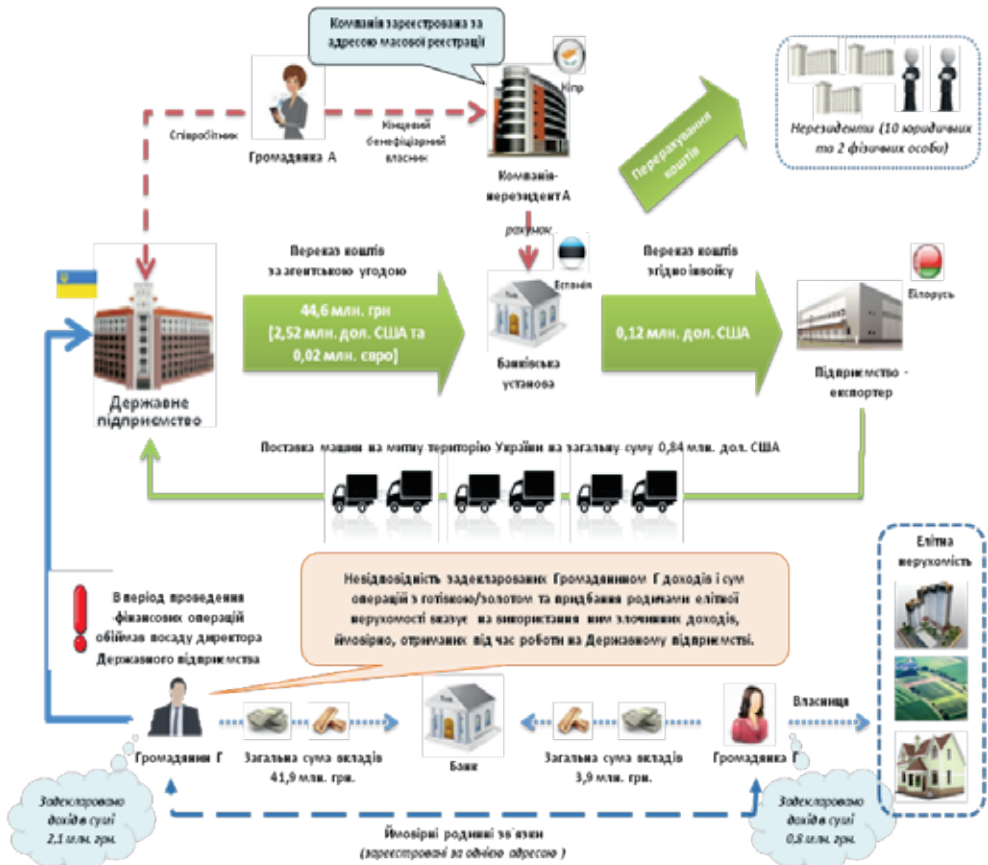
Більша частина коштів, отриманих **Компанією-нерезидентом А** від **Державного підприємства**, була в подальшому перерахована на рахунки 10 юридичних та 2 фізичних осіб.

Реалізація вищезазначеної схеми проведення фінансових операцій здійснювалась у період, коли директором **Державного підприємства** був **Громадянин Г**.

Відносно **Громадянина Г** відомо, що він задекларував доходи в сумі **2,1 млн. грн.**, при цьому загальна сума внесених ним коштів на банківські рахунки (готівкою та банківськими металами/золотом) складає **41,9 млн. грн.** Також встановлено, що **Громадянин Г** зареєстрований за однією адресою з **Громадянкою Г** (ймовірні родинні зв'язки), яка задекларувала доходи в сумі **0,8 млн. грн.**, при цьому загальна сума внесених нею коштів на банківські рахунки (готівкою та банківськими металами/золотом) складає **3,9 млн. гривень**. Крім того, **Громадянка Г** є власницею великої кількості елітної нерухомості в м. Київ.

Невідповідність задекларованих **Громадянином Г** доходів і сум операцій з готівкою/золотом та придбання родичами елітної нерухомості вказує на використання ним злочинних доходів, ймовірно, отриманих під час роботи на **Державному підприємстві**.

Правоохоронним органом здійснюється кримінальне провадження.

3.2. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь в енергетичній сфері

Історія масової корупції в українському енергетичному секторі налічує не один десяток років. Відсутність ринкової конкуренції, прозорого регулювання та залежність від олігархів-монополістів робить енергетичну сферу економіки дуже вразливою для здійснення корупційних діянь.

В умовах відсутності реформ в енергетичному секторі цілий ряд посадових осіб в Україні роками отримували надприбутки, здійснюючи контроль над діяльністю енергетичних монополій, та на сьогоднішній день продовжують маніпулювати політикою в енергетичній галузі, маючи представництво в Верховній Раді. Сектори видобутку газу і вугілля, виробництва та постачання електричної, теплової енергії продовжують відображати інтереси корпорацій; діяльність регуляторних органів не має належного законодавчого забезпечення для визнання їх незалежними від впливу політичних чинників.

Крім того, корумпований український енергетичний державний сектор протягом тривалого часу активно використовувався Російською Федерацією для шантажу та зміцнення власного впливу на Україну.

Найбільш непрозорими сферами на енергетичному ринку України, які використовуються у корупційних схемах, є державні закупівлі і трансферне ціноутворення. Крім того, джерелом отримання незаконних доходів в області української енергетики є поширені схеми комерційного та некомерційного використання енергоносіїв, які побудовані на різниці між ціною імпортованих енергоносіїв та пільговими цінами для населення.

Приклад відмивання коштів державного підприємства, привласнених за участі компанії, підконтрольній народному депутату України

За результатами проведеного фінансового розслідування, Держфінмоніторингом встановлені факти розкрадання державних коштів за участі компанії-нерезидента, яка підконтрольна народному депутату України.

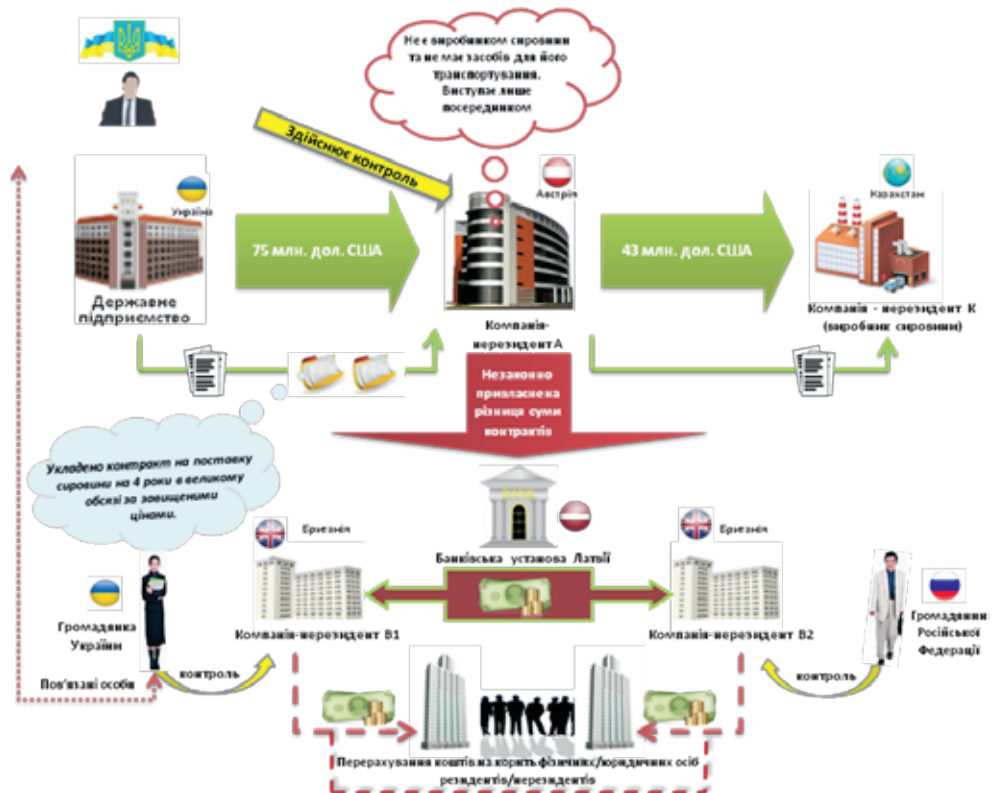
Так, між **Державним Підприємством** та **Компанією-нерезидентом А** (Австрія), укладено контракт та ряд додаткових угод про продаж **Державному Підприємству** декілька тисяч тон сировини протягом 4-х років. В свою чергу, **Австрійська компанія-нерезидент А** підконтрольна **народному депутату України**. **Компанія-нерезидент А** не являлась виробником сировини та не мала засобів для її перевезення, тобто виступала лише посередником. На виконання зазначеного контракту **Державне Підприємство** перерахувало **75 млн. дол. США** на користь **Компанії – нерезидента А**.

В подальшому, **Компанія-нерезидент А** уклала договір з дійсним виробником та постачальником сировини – **Компанією – нерезидентом К** (Казахстан). Проте, ціна сировини в даному договорі була значно нижчою ніж в контракті та угодах між **Компанією – нерезидентом А** та **Державним Підприємством**, а обсяги поставки сировини в рази меншими.

Частина отриманих коштів від **Державного Підприємства**, в сумі **43 млн. дол. США** було перераховано **Компанією-нерезидентом А** на користь казахстанської **Компанії – нерезидента К**, інша частина – на латвійські рахунки двох **Компаній-нерезидентів В1 та В2** (Великобританія), які були підконтрольні громадянам Російської Федерації та України. Також, в результаті подальших розслідувань, було виявлено, що **Громадянка України**, якій була підконтрольна **Компанія-нерезидент В1** та **народний депутат України** – є **пов'язаними особами**. Таким чином, **Компанія-нерезидент А** привласнила кошти, за рахунок різниці вартості контрактів.

Далі, з латвійських рахунків британських **Компаній-нерезидентів В1 та В2** кошти були перераховані на користь ряду **фізичних та юридичних осіб, як резидентів, так і нерезидентів України**.

Правоохоронним органом здійснюється кримінальне провадження.

Приклад відмивання коштів, одержаних національним публічним діячем України у вигляді хабара

За результатами розслідування, проведеного Держфінмоніторингом спільно з правоохоронним органом, виявлено схему відмивання коштів, одержаних національним публічним діячем України у вигляді хабара.

Між двома **Компаніями-нерезидентами А** та **В** укладено договір про співпрацю, згідно якого **Компанія-нерезидент А** зобов'язується за винагороду сприяти **Компанії-нерезиденту В** у продажу обладнання на території України.

Бенефіціарним власником **Компанії-нерезидента А** є **Громадянин А**, який на той час обіймав посаду народного депутата України.

Державним підприємством України у галузі енергетики за бюджетні кошти було придбано обладнання у **Компанії-нерезидента В**.

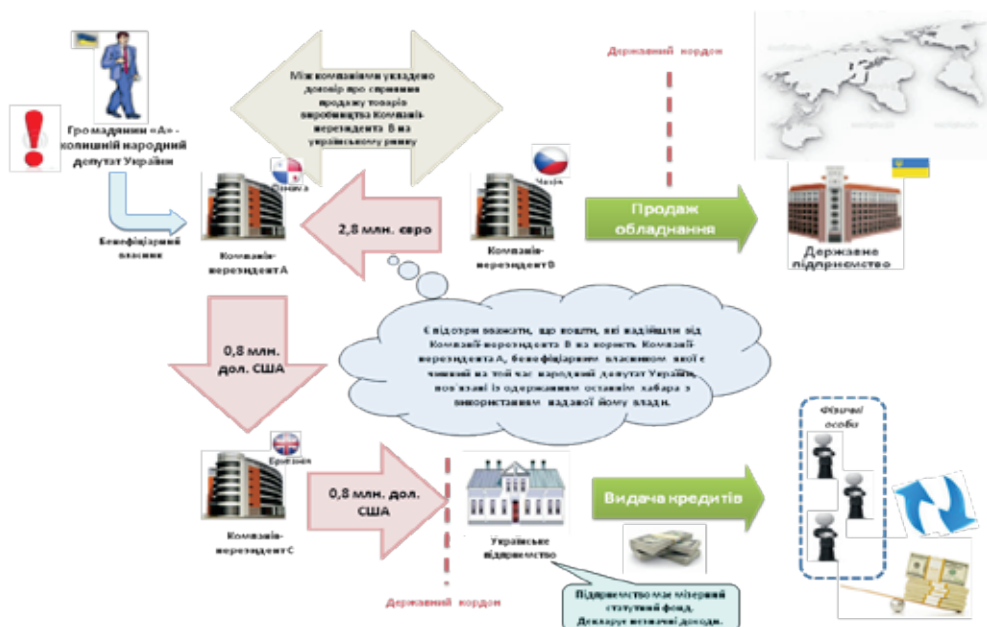
Компанія-нерезидент А отримала кошти в сумі **2,8 млн. євро**, які перераховані за договором співпраці про просування товарів на ринку України. **Компанією-нерезидентом А** перераховано кошти в сумі **0,8 млн. дол. США** на користь **Компанії-нерезидента С**.

Зазначені кошти разом **Компанія-нерезидент С** того ж дня перерахувала на користь **Українського підприємства**.

При цьому, підприємство має мізерний статутний фонд, декларує незначні доходи. В подальшому, зазначені кошти було переведено в готівку шляхом надання кредитів фізичним особам.

Таким чином, є підозри, що кошти, які надійшли від **Компанії-нерезидента В** на користь **Компанії-нерезидента А**, бенефіціарним власником якої є народний депутат України, пов'язані із одержанням останнім хабара.

Правоохоронним органом здійснюється кримінальне провадження.

3.3. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь у сфері видобування корисних копалин

В Україні простежується масштабна корупція у галузі видобутку природних ресурсів та копалин, таких як вугілля, деревина, бурштин, пісок та чорнозем. Даний перелік не є вичерпним та залежить від конкретного регіону країни, природних ресурсів.

Під час видобутку корисних копалин створюються різноманітні схеми, які надають можливість привласнювати видобуті корисні копалини, занижувати податкові зобов'язання з податку на додану вартість, податку на прибуток а також плати за користування надрами.

Задоволення потреб України в мінеральній сировині та енергоносіях за рахунок імпорту, та підвищення цін на ці види продукції зумовили кримінальну активність ринку мінеральних та паливно-енергетичних ресурсів.

Сумнівні доходи, одержані від продажу корисних копалин, нерідко призводять до зниження політичної відповідальності, не забезпечують економічного зростання, добробуту населення, необхідного для створення передумови для існування відповідального громадського суспільства і можуть відкривати можливості для процвітання корупції.

Рівень доходів від продажу корисних копалин зазвичай у багато разів перевищує доходи, одержані у будь-якому іншому секторі економіки.

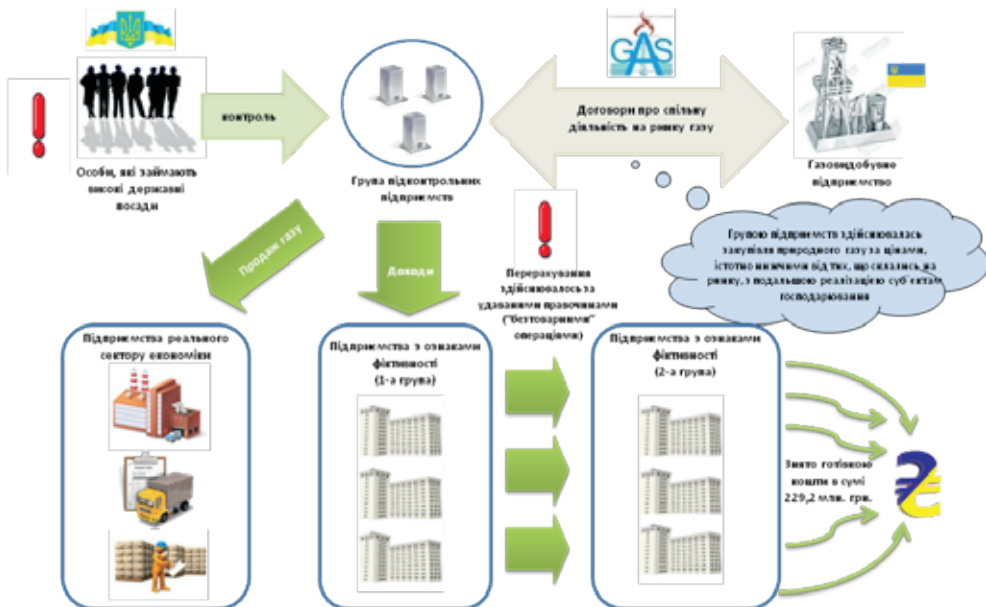
Приклад відмивання доходів, отриманих особами, які займають високі державні посади, у вигляді неправомірної вигоди

За результатами проведеного Держфінмоніторингом фінансового розслідування, виявлено схему, яка свідчить про відмивання доходів, отримання високо посадовцями у вигляді неправомірної вигоди.

Встановлено, що групою осіб, які займають високі державні посади, створено злочинну організацію з метою особистого збагачення. Зазначені особи, використовуючи надану владу та службове становище, організували реалізацію природного газу, видобутого **Підконтрольними підприємствами** за договорами про спільну діяльність з **Газовидобувним підприємством**, яке має державну власність, за цінами, істотно нижчими від тих, що склались на рину природного газу.

В подальшому, видобутий газ реалізовувався підприємствам реального сектору економіки за ринковою вартістю. Одержаний дохід у вигляді різниці грошових коштів від купівлі газу за заниженими цінами та подальшого продажу газу за ринковими цінами перераховувався **Підконтрольними підприємствами** транзитом через ряд рахунків **першої групи підприємств** з ознаками фіктивності на рахунки **другої групи підприємств**, які також мають ознаки фіктивності. З рахунків останньої групи, частково, кошти були зняті готівкою на загальну суму **229,2 млн. гривень**.

Правоохоронним органом здійснюється кримінальне провадження.

Приклад отримання надприбутків компанією, підконтрольною національному публічному діячу України

За результатами проведеного Держфінмоніторингом фінансового розслідування, виявлено схему, спрямовану на отримання надприбутків компанією, підконтрольною національному публічному діячу України.

На рахунок **Державного підприємства** зараховано кошти від двох **Компаній-нерезидентів А та В** у сумі **42,0 млн. дол. США** та **9,4 млн. дол. США** відповідно. Зазначені перекази здійснено відповідно до зовнішньоекономічних контрактів, що стосуються купівлі продукції **Державного підприємства**. При цьому ціна продукції, встановлена контрактами, є істотно нижчою за ринкову.

Крім того, згідно контрактів одержувачами продукції є підприємства, розташовані в різних країнах світу. Таким чином, **Компанії-нерезиденти А та В** виступають лише посередниками, які управляють фінансовими потоками.

Встановлено, що до організації зазначеної схеми має відношення **Громадянин М**, який є народним депутатом України.

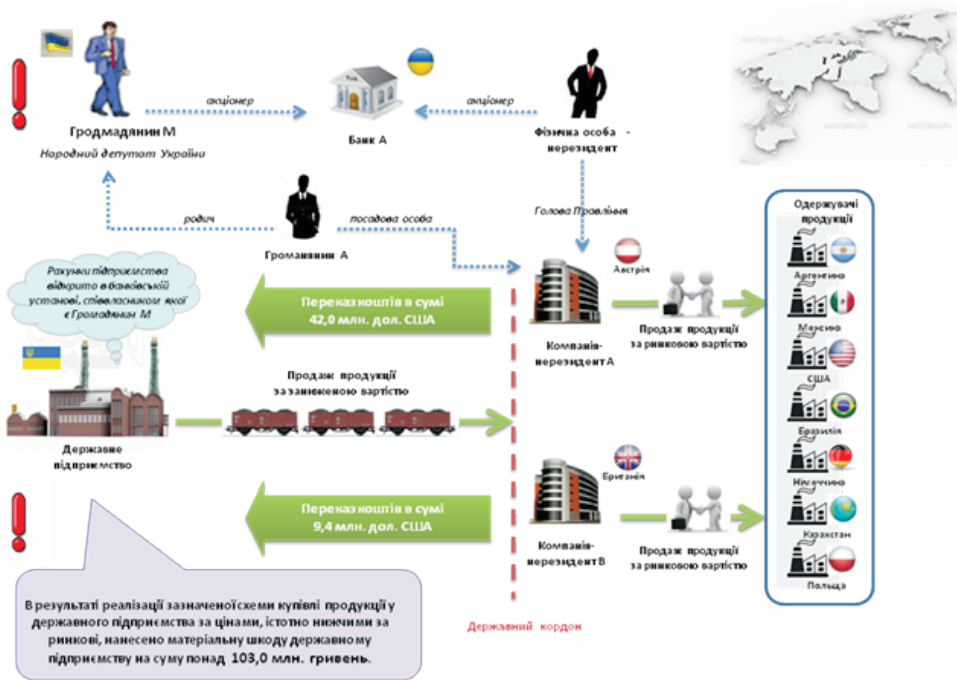
Громадянин М пов'язаний із **Компанією-нерезидентом А** через свого родича – **Громадянина А**, який є посадовою особою **Компанії-нерезидента А**. Також, Головою правління **Компанії-нерезидента А** є **Фізична особа – нерезидент**, яка разом з **Громадянином М** є акціонерами **Банку А**.

Відомо, що рахунки **Державного підприємства** відкрито в **Банку А**, співвласниками якої є **Громадянин М** та **Фізична особа – нерезидент**.

Зазначене вказує на причетність національного публічного діяча до створення корупційної схеми, пов'язаної із нанесенням збитків державному підприємству за рахунок поставки продукції нижче її ринкової вартості підконтрольному підприємству з подальшою реалізацією зазначеної продукції за ринковими цінами.

В результаті реалізації зазначеної схеми державному підприємству нанесено матеріальну шкоду на суму понад **103,0 млн. гривень**.

Правоохоронним органом здійснюється кримінальне провадження.

Приклад відмивання коштів отриманих в наслідок хабаря за оформлення дозвільних документів

Правоохоронним органом здійснено розслідування, в ході якого викрито корупційну діяльність групи високопосадовців на чолі з першим заступником губернатора області, які отримали кошти у сумі **80,0 тис. дол. США** за сприяння суб'єкту господарювання в оформленні дозвільних документів на видобуток корисних копалин.

У результаті проведених обшуків у таких посадовців виявлено та вилучено понад **315 тис. доларів США**, ювелірні прикраси, ікони, золоті злитки, колекційні монети, антикваріат, холодну зброю, військові нагрудні відзнаки гітлерівської Німеччини часів Другої світової війни, стародавні книги; вогнепальну зброю з набоями; офіційні документи щодо банківських депозитів на суму кілька мільйонів гривень, а також «чорну» бухгалтерію щодо тіньових оборудок.

Правоохоронним органом здійснюється кримінальне провадження.

3.4. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь у сфері охорони здоров'я

Корупція пронизує всі сфери життєдіяльності суспільства, в тому числі і галузь охорони здоров'я.

Щороку держава витрачає великі кошти на утримання медичних закладів, придбання обладнання та ліків, що в свою чергу «спонукає» недобросовісних державних службовців та керівників державних установ до участі у «розподілі» державних коштів.

Непоодинокими є випадки, коли переможцем багатомільйонного тендеру на реконструкцію чи капітальний ремонт закладу охорони здоров'я стає організація, яка не займається будівництвом та ремонтними роботами, не має жодних виробничих потужностей та найманих працівників. В той же час, на рахунки зазначеної компанії надходять бюджетні кошти, частина з яких привласнюється, а решта, відповідно до договору субпідряду, перераховується діючим компаніям, які безпосередньо займаються будівельними чи ремонтними роботами. Частина коштів, яка залишилась у переможця тендеру використовується як «винагорода» особам, які «допомогли» отримати бюджетне замовлення.

Значна частина корупційних потоків, концентрується у фармацевтичній галузі, так як поширеним явищем є різноманітні незаконні оборудки в цій сфері (фальсифікація, підrobка документів).

Приклад відмивання коштів, отриманих посадовими особами в якості неправомірної вигоди

За результатами проведеного Держфінмоніторингом фінансового розслідування, виявлено схему відмивання коштів, отриманих посадовими особами в якості неправомірної.

За результатами перемоги у конкурсних торгах Міністерства охорони здоров'я України підписано контракт з **Підприємством Б** на поставку лікарських засобів і виробів медичного призначення та в подальшому перераховано на рахунок **Підприємства Б** кошти в сумі **291,5 млн. гривень**.

При цьому, протягом часу, зазначеному в контракті, фактичної поставки лікарських засобів не відбулось.

Отримані кошти було конвертовано та перераховано на користь **Компанії-нерезидента А** в сумі **26,2 млн. дол. США** та **0,24 млн. євро** та на користь **Компанії-нерезидента В** у сумі **0,1 млн. євро**.

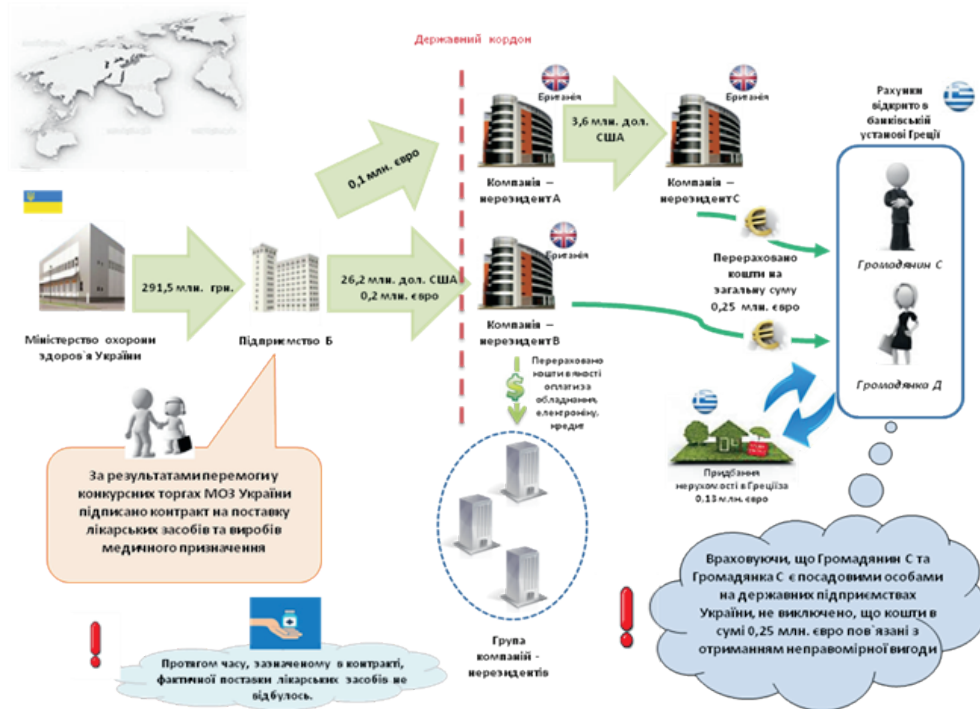
В подальшому, **Компанією-нерезидентом А** були перераховані кошти групі компаній-нерезидентів в якості оплати за будівельне та електричне обладнання, електроніку, кредит, в тому числі на рахунок **Компанії-нерезидента С** на загальну суму **3,6 млн. дол. США**.

За інформацією підрозділу фінансової розвідки іноземної країни, від **Компаній-нерезидентів В** та **С** на рахунки громадян України – **Громадянина С** та **Громадянки Д**, відкриті у банківській

установі Греції, було перераховано кошти на загальну суму **0,25 млн. євро**. В подальшому частина отриманих коштів в сумі **0,13 млн. євро** була спрямована зазначеними особами на придбання нерухомості на території Греції.

Враховуючи, що **Громадянин С** та **Громадянка Д** є посадовими особами на державному підприємстві України, не виключено, що кошти в сумі **0,25 млн. євро** пов'язані з отриманням неправомірної вигоди.

Правоохоронним органом здійснюється кримінальне провадження.

3.5. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь у сфері проектування, будівництва та експлуатації інфраструктурних проєктів

Значні державні видатки на інфраструктурні проєкти (розвиток залізничного, повітряного, морського, автодорожного та міського транспорту, будівництво доріг) сприяють корупції у цій сфері.

Даний сектор видатків має власні особливості, які включає значні масштаби робіт, необхідність в організації складних схем поставок, участь значної кількості юридичних осіб, що в цілому створює додаткову мотивацію для корупції та надає можливості за масштабними процесами приховувати корупційні потоки.

Приклад привласнення державних коштів, які були надані у якості кредиту під гарантії Уряду України, та їх легалізації

За результатами проведеного Держфінмоніторингом фінансового розслідування, виявлено схему привласнення державних коштів, які були надані у якості кредиту під гарантії Уряду України, з їх подальшою легалізацією.

На виконання робіт з будівництва залізничного пасажирського сполучення укладено кредитний договір між **Державним підприємством** та **Компанією-нерезидентом**.

На виконання умов кредитного договору, на рахунок **Державного підприємства** надійшло **14,89 млн. дол. США** (еквівалент 119,04 млн. грн.). В подальшому отримані кошти двома частинами було перераховано на мультивалютний рахунок **Державного підприємства**, відкритий в **Банківській установі М**.

В подальшому кредитні кошти були використані не по цільовому призначенню. Частина коштів була перерахована через певний проміжок часу на депозитний рахунок, який відкрито в **Банківській установі М**, з подальшим поверненням розміщених коштів та процентів на поточний рахунок, відкритий в **Банківській установі М**. Іншу частину отриманих кредитних коштів перераховано на поточний рахунок у **Банківській установі М**.

Таким чином, після конвертації валюти, на поточному рахунку **Державного підприємства**, відкритому в **Банківській установі М**, було закумульовано **165,78 млн. гривень**.

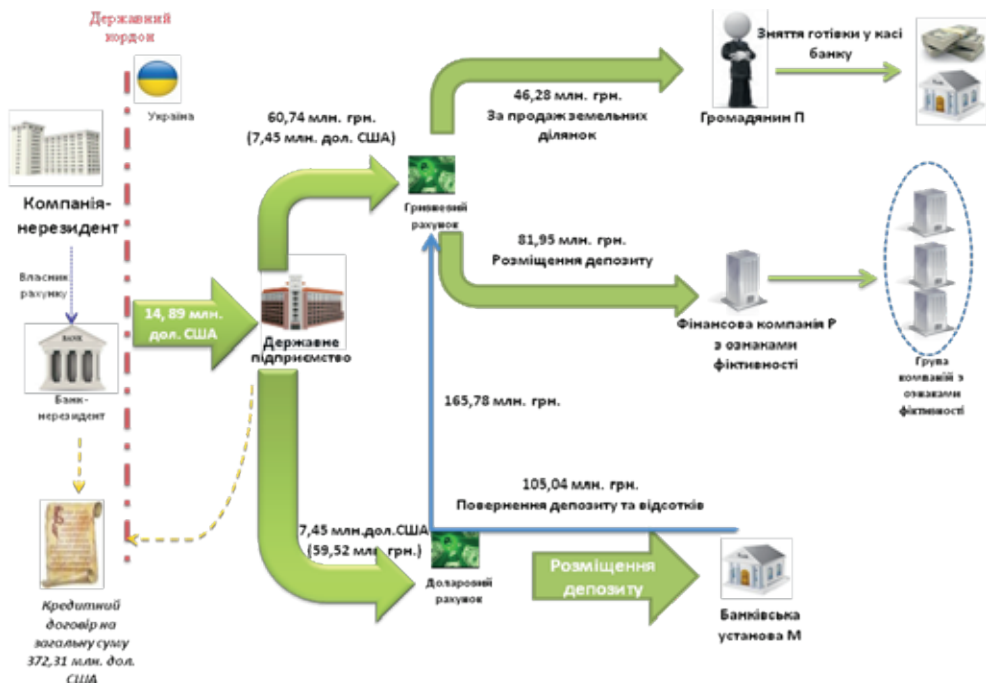
В ході розслідування встановлено, що в подальшому частину коштів в сумі **81,95 млн. грн.** розміщено на депозитному рахунку **Фінансової компанії Р**, якою в свою чергу, перераховано їх на користь ряду юридичних осіб. **Фінансова компанія Р** та юридичні особи, на користь яких в подальшому були перераховані кошти, мають ознаки фіктивності.

Частина коштів у сумі **46,28 млн. грн.** була перерахована на рахунок фізичної особи **Громадянина П**, як оплата за придбання земельних ділянок, на території яких повинно було проходити будівництво залізничного пасажирського сполучення, за значно завищеною ціною. В подальшому отримані кошти **Громадянином П** в повному обсязі були зняті готівкою.

Таким чином, з урахуванням того, що будівництво ділянки залізничного пасажирського сполучення не здійснено, зазначене може вказувати на створення корупційної схеми, пов'язаної із привласненням коштів **Державного підприємства** та їх подальшою легалізацією.

Кредит **Державним підприємством** не повернуто **Компанії-нерезиденту**.

Правоохоронним органом здійснюється кримінальне провадження.

Приклад привласнення коштів державних підприємств та їх подальшої легалізації

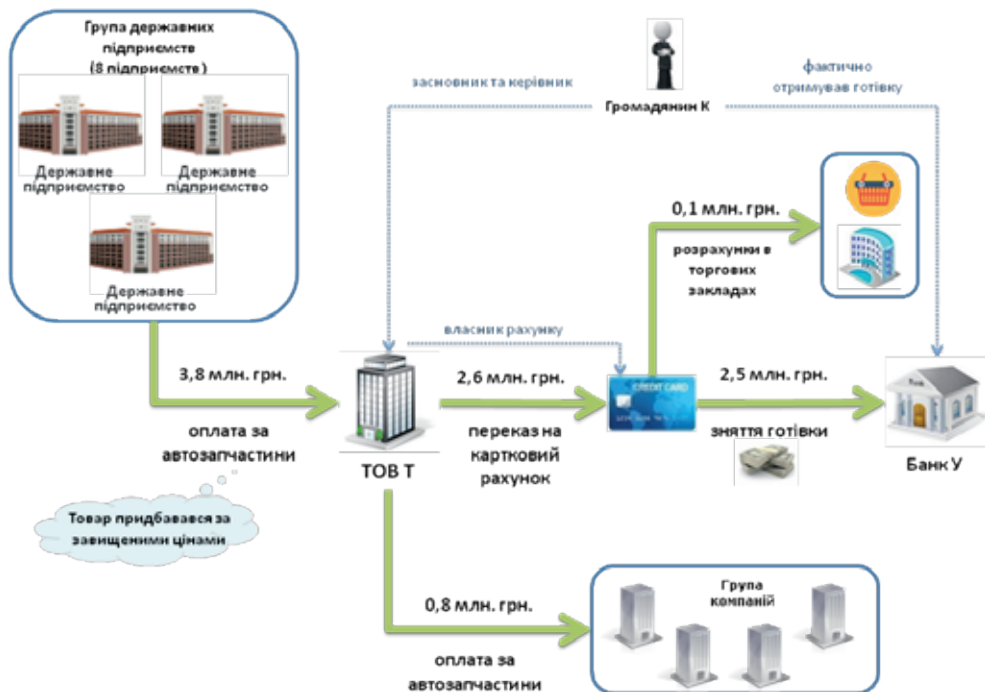
В результаті проведеного фінансового розслідування Держфінмоніторингом виявлено схему, за якою на рахунок **ТОВ Т**, відкритий у **Банку У**, перераховано кошти як оплата за автозапчастини 8 державними підприємствами. Загальна сума перерахованих коштів склала **3,8 млн. гривень**. За результатами аналізу цін встановлено, що вартість автозапчастин є завищеною.

ТОВ Т кошти в сумі **2,6 млн. грн.** були перераховані на корпоративний картковий рахунок. В подальшому **2,5 млн. грн.** були зняті з карткового рахунку готівкою засновником та керівником **ТОВ Т** – громадянином **К**. Крім того, частина коштів в сумі **0,1 млн. грн.** була спрямована ним для розрахунків у торгових закладах та готелях.

При цьому на придбання саме автозапчастин було перераховано постачальникам лише **0,8 млн. грн.**

ТОВ Т зареєстровано за 20 днів до дати оголошення про проведення процедури закупівель державними підприємствами.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад відмивання коштів, отриманих від державного підприємства

За результатами проведеного фінансового розслідування Держфінмоніторингом виявлено схему незаконного заволодіння грошовими коштами державного підприємства шляхом штучного завищення постачальником вартості продукції.

Посадовими особами **Державного підприємства** за попередньою змовою з представниками **ТОВ І** створено штучні умови для виграшу тендеру з закупівлі продукції у **ТОВ І**, яке підконтрольне **Громадянину Ц**, за цінами, що значно перевищують середні ринкові ціни на аналогічну продукцію. Попередньо очікувана вартість закупівлі продукції державним підприємством була визначена на рівні **39,5 млн. гривень**.

Заявки на постачання продукції були подані трьома підприємствами – **ПП А**, **ТОВ Б** та **ТОВ І**. При цьому, лише **ПП А** є реальним учасником ринку та запропонувало найнижчу ціну – **47,4 млн. гривень**.

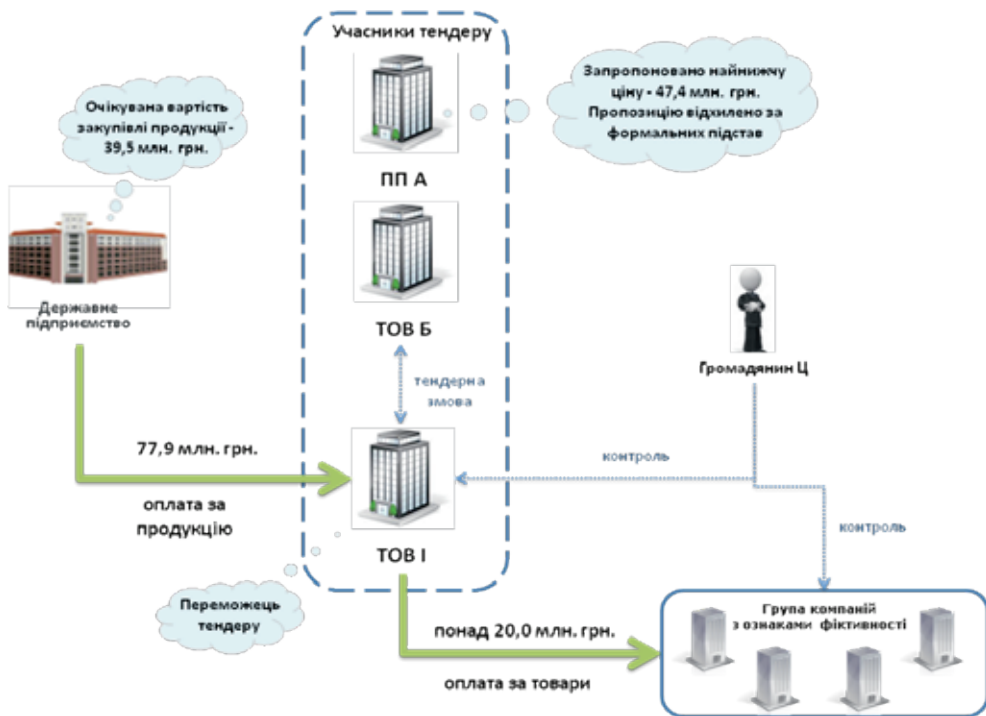
Однак зазначена пропозиція була відхилена тендерним комітетом за формальних підстав.

Двома іншими учасниками (ТОВ І та ТОВ Б), які перебували у тендерній змові, було запропоновано вартість постачання продукції **77,9 млн. грн.** та **82,5 млн. грн.** відповідно. В результаті переможцем процедури відкритої закупівлі продукції стало ТОВ І з пропозицією **77,9 млн. гривень.**

Проведеними експертизами встановлено, що вартість поставленої ТОВ І продукції завищено більш ніж на **20,0 млн. гривень.**

Отримані кошти були перераховані директором ТОВ І на користь групи підприємств з ознаками фіктивності, пов'язаних з **Громадянином Ц.**

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

3.6. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь у сфері державного управління

Корупція в сфері державного управління, де поки залишаються сприятливі умови для її появи, зростання та поширення, ставить під серйозну загрозу ефективність державного управління в цілому, підриває рівень довіри суспільства і міжнародних партнерів до держави, і, у її найгіршому прояві, загрожує механізмам демократичного управління та навіть самим фундаментальним принципам існування держави у сучасному світі.

Корупція в сфері державного управління може використовуватись і фактично вже використовується на макро рівні для лобювання інтересів олігархічних кланів, організованих кримінальних угруповань як інструмент збільшення кількості активів чи створення умов для їх перерозподілу.

За умови відсутності прозорості і підзвітності населенню та громадському суспільству органів державного управління, можна легко створити умови для поширення корупції, і таким чином підтримувати функціонування корумпованих можновладців та пов'язаних з ними бізнесових структур, інших посередників, аудиторів, бухгалтерів, юристів, заангажованих журналістів та нечесних засобів масової інформації.

Найбільш поширеним проявом корупції у сфері державного управління є протекціонізм – висування працівників за ознаками родинності, земляцтва, особистої відданості та приятельських стосунків.

Приклад підозр використання коштів, отриманих внаслідок корупційних діянь

За результатами проведеного Держфінмоніторингом фінансового розслідування, виявлено підозри щодо відмивання коштів внаслідок корупційних злочинів представником правоохоронних органів.

За 2003-2015 роки **Посадовою особою** правоохоронного органу та його близькими особами отримано незначні суми доходів. В той же час, близькі особи даної посадової особи неодноразово розміщували значні суми готівкових коштів на власних депозитних рахунках на короткостроковий період з подальшим зняттям їх готівкою.

Також, його близькими особами придбано у власність автомобілі, елітні квартири, нежитлові приміщення та земельні ділянки.

Суми фінансових операцій здійснених близькими особами не відповідають офіційно задекларованим доходам.

Існують підозри, що фінансові операції здійснені близькими особами можуть бути пов'язані з використанням коштів, отриманих незаконним шляхом посадовою особою правоохоронного органу.

Правоохоронним органом здійснюється кримінальне провадження.

Приклад відмивання коштів національним публічним діячем

За результатами проведеного Держфінмоніторингом фінансового розслідування, виявлено схему відмивання коштів національним публічним діячем.

Громадянином К була профінансована купівля нерухомості у м. Лондон (Великобританія) вартістю **825,0 тис. фунтів стерлінгів**. При цьому учасниками купівлі нерухомості була використана незвичайна комерційна транзакція та складний шлях придбання власності, що може свідчить про можливе відмивання злочинних доходів.

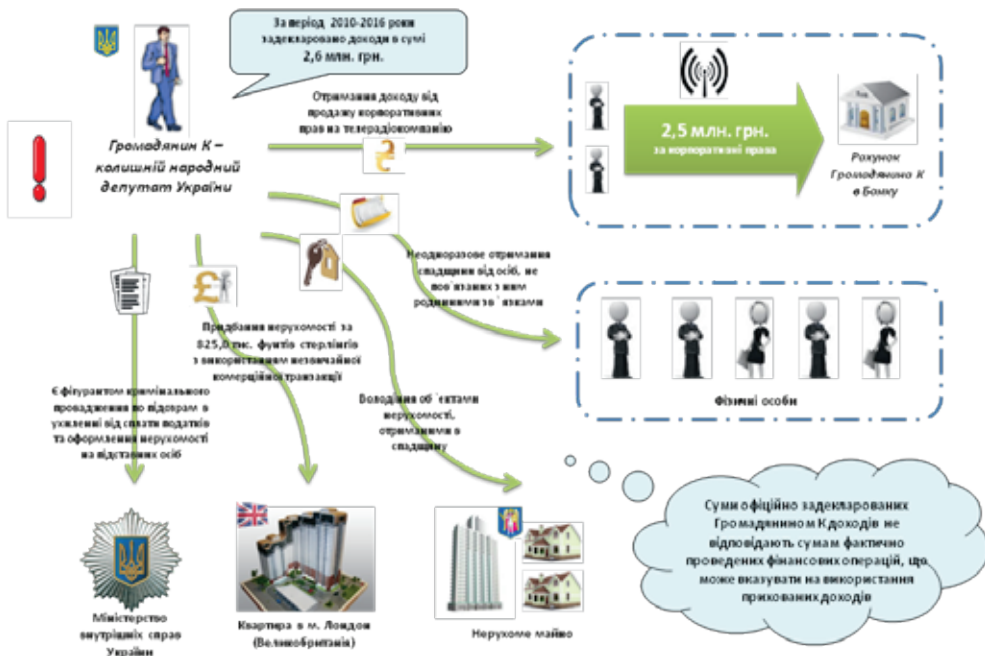
Громадянином К, який був народним депутатом України було отримано на власний рахунок грошові кошти від двох фізичних осіб на загальну суму **2,6 млн. грн.** в якості оплати за корпоративні права телерадіокомпанії.

Громадянин К під час роботи на державних посадах неодноразово одержував спадок від фізичних осіб, не пов'язаних з ним родинними зв'язками, та є фігурантом кримінального провадження по підозрам в ухиленні від сплати податків та оформлення нерухомості на підставних осіб.

Громадянином К за період 2010-2016 роки задекларовано доходи в сумі **2,6 млн. грн.**, при цьому **2,0 млн. грн.** – дохід, отриманий у спадщину (подарунок) від осіб, що не є членом сім'ї першого ступеня споріднення.

Суми офіційно задекларованих **Громадянином К** доходів не відповідають сумам фактично проведених фінансових операцій, що може вказувати на використання прихованих доходів.

Правоохоронними органами здійснюється кримінальне провадження.

3.7. Основні закономірності корупційних злочинів. Інструменти та способи відмивання корупційних доходів

В цілому, корупційні потоки пронизують всі галузі економіки країни. Корупція призводить до значних втрат для країни. Такі збитки можуть мати фінансові, кількісні, якісні та політичні складові.

Основні закономірності, які підвищують «інтерес» до вчинення корупційних злочинів:

- розкрадання державних коштів та отримання хабарів, в більшій мірі, здійснюється в тих галузях економіки, які мають для країни стратегічне значення (оборонний та паливно-енергетичний комплекс, охорона здоров'я, державне управління), оскільки на них розподіляються значні грошові потоки;
- великий обсяг коштів, залучених до реалізації проектів на державному та місцевому рівнях за рахунок державних чи місцевих бюджетів;
- складний механізм визначення вартості товарів та послуг, постійні зміни ринкових умов для визначення реальної ціни придбаних активів;
- сфера державних закупівель не є прозорою і характеризується високою конкуренцією, що може створити умови для закулісних змов.

В ході проведення даного типологічного дослідження виявлено, що основними інструментами відмивання корупційних доходів є:

- фіктивні послуги;
- використання афілійованих осіб для надання псевдопослуг;
- передплата за товари і послуги підконтрольним особам з подальшою непоставкою/невиконанням;
- заниження вартості товарів державною компанією при реалізації при реалізації компаніям-посередниками для акумуляування прибутків;
- укладання завідомо неправомірних угод по придбанню продукції за цінами, встановленими для соціальних потреб, з подальшою її реалізацією;
- використання підприємств з ознаками фіктивності;
- «торгівля» державними послугами з видачі/оформлення дозвільних документів;
- використання банківських рахунків, відкритих за межами України;
- відхилення конкурентних заяв на участь в тендерах на користь підконтрольних компаній, що пропонують значно вищі ціни.

До найпоширеніших способів відмивання корупційних доходів можна віднести:

- залучення осіб, які не мають з «корупціонером» близьких родинних зв'язків, в той же час пов'язани іншими зв'язками (далекі родичі, водії, помічники);
- отримання хабара готівкою з подальшим переведенням у безготівкову форму;
- отримання корупційного доходу в Україні, а його «відбілювання», легалізація, надання йому законного походження здійснюється за кордоном;
- неоднаразове отримання спадщини від осіб, не пов'язаних родинними зв'язками;
- придбання власності за кордоном;
- придбання корпоративних прав.

Висновок

Представлене типологічне дослідження базується на практичних фактах тісної взаємодії процесу відмивання коштів, обумовленого корупційною складовою. Дана ситуація неухильно впливає на рівень економіки будь-якої країни, і України зокрема.

Відповідно до міжнародних досліджень у сфері антикорупційної політики, негативний ефект від корупційних діянь здійснює нищівний вплив на всі рівні економіки країни, тим самим скорочуючи об'єми приватних інвестицій, здійснюючи дистрибутивний вплив на кількість і якість державної інфраструктури, зменшуючи податкові надходження і перешкоджаючи формуванню ефективних кадрових ресурсів.

Найбільш відчутним економічним ефектом корупції є відтік грошових коштів з державного бюджету та перенаправлення даних коштів на оплату видатків з меншим мультиплікаційним ефектом.

Саме тому, нагальним є питання зменшення рівня корупції для України, адже, результатом корупції є ланцюг проблем в сфері державного управління, тим самим збільшуючи податкові навантаження, зменшуючи об'єм послуг для зацікавлених осіб та нівелювання довіри до державних інституцій.

Протидія корупції є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, розв'язання якої для багатьох країн є надзвичайно важливою і складною справою. Тому актуальним є створення ефективної та дієвої системи протидії корупції, що містила б у собі попередження, виявлення і відповідне реагування на корупційні чинники, викриття корупційних діянь і забезпечення реалізації принципу невідворотності відповідальності за їх вчинення.

В останні роки відбулось значне зростання резонансних справ пов'язаних з відмивання корупційних доходів за участю осіб уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Водночас, спостерігається процес посилення заходів боротьби з корупційними доходами на міжнародному рівні – з боку міжнародних інституцій, на регіональному рівні – з боку правоохоронних органів, державних органів та активізації заходів виявлення таких протиправних діянь фінансовими посередниками.

Використання типологічного дослідження під час аналізу фінансових операцій, надасть змогу своєчасно виявляти та протидіяти відмиванню незаконних та корупційних доходів.

В підсумку, виявлення та припинення схем пов'язаних з відмиванням корупційних доходів – основне завдання всіх учасників системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Необхідно відмітити, що саме попередження та виявлення доходів від корупції є базовим для результативності успішного антикорупційного режиму, що дасть змогу для відновлення довіри суспільства до державних інституцій, покращення інвестиційного клімату, розвитку економіки, та, водночас стане важливою передумовою розбудови ефективної держави.

Адже саме боротьба з відмиванням корупційних доходів є невід'ємною складовою боротьби з економічною злочинністю.

Результатом проведеного типологічного дослідження є створення аналітичної бази при прийнятті майбутніх рішень з метою попередження відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь всіма учасниками національної політики протидії легалізації (відмивання) доходів та фінансування тероризму.

ТИПОВІ ІНСТРУМЕНТИ,
СПОСОБИ ТА МЕХАНІЗМИ
РОЗМІЩЕННЯ
І ВІДМИВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ДОХОДІВ

ТИПОЛОГІЯ 2015

Вступ

Держфінмоніторинг у співпраці з державними регуляторами, контролюючими, правоохоронними органами України та фінансовими установами, щороку здійснює дослідження методів та схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Для здійснення ефективної боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів та фінансуванням тероризму існує потреба в удосконаленні та здійсненні заходів організаційно-правового, економічного та політичного характеру в міжнародній та внутрішньодержавній сфері. Зазначене має здійснюватися всіма учасниками даного процесу з метою недопущення використання фінансової системи економіки України для легалізації (відмивання) доходів та можливого фінансування терористичних (сепаратистських) проявів, що може призвести до погіршення економічного стану держави та посягання на її територіальну цілісність.

Держфінмоніторингом та учасниками національної системи з протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, в рамках своїх повноважень, здійснюються заходи щодо створення дієвої системи боротьби з відмиванням доходів.

Важливим аспектом підтвердження вказаного є результати проведення типологічних досліджень з урахуванням набутого досвіду учасників системи.

Метою дослідження було виявлення та узагальнення типових інструментів, способів та механізмів найпоширеніших схем відмивання кримінальних доходів, фінансування тероризму та інших злочинів.

В даному типологічному дослідженні узагальнюються приклади використаних схем, наводяться найбільш популярні економічні сфери, в яких вони застосовуються.

1. Відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь

Питання протидії корупції є вимогою сьогодення і є найбільш актуальним для України.

Зловживаючи службовим становищем, фізична особа приймає відповідні протиправні рішення, які направлені на отримання вигоди.

Кошти отримані, від реалізації корупційних схем, в подальшому використовуються на придбання елітного житла, автомобілів VIP-класу, дорогоцінних металів та каміння, антикваріату, цінних паперів, вкладаються в бізнес та інші власні потреби.

Виявлені схеми відмивання коштів, отриманих від корупційних діянь є різноманітними, від самих простих, які спрямовані на особисте споживання, до більш складних пов'язаних з вкладенням в законну господарську діяльність.

До найпоширеніших способів відмивання корупційних доходів можна віднести:

- зарахування коштів у готівковій формі на рахунки фізичних осіб, які перебувають на керівних посадах державних підприємств, установ, організацій, або пов'язаних з ними фізичних чи юридичних осіб з подальшим придбанням активів, послуг, чи інвестуванням в діяльність юридичних осіб, що знаходяться під їх контролем або з зарахуванням готівки на депозитні рахунки та подальшого вищезазначеного інвестування;
- погашення кредитів, які були використані для придбання елітного житла, автомобілів VIP-класу, дорогоцінних металів та каміння, інших активів;
- надання фінансової допомоги або збільшення статутного капіталу підприємствам, власниками яких є особи афілійовані із посадовими особами державних підприємств, установ, організацій;
- зарахування коштів в якості авторської винагороди.

Приклад

Виявлено схему відмивання коштів особою, яка перебувала на керівній посаді державного підприємства.

Встановлено, що **Фізична особа**, яка підозрюється у причетності до розкрадання коштів державного підприємства в особливо великих розмірах, здійснювала операції на значні суми, у тому числі у готівковій формі. Використовувала власні рахунки, відкриті в різних банківських установах України. Здійснювала внесення та зняття готівки, погашення кредитів, розміщення коштів на депозитних рахунках, як в національній валюті, так і в доларів США.

Загалом сума внесених **Фізичною особою** на рахунки готівкових коштів протягом 2003-2014 років склала еквівалент **138,5 млн. грн.** (у тому числі, 95,9 млн. грн. – внесено на депозитні рахунки).

При цьому, розміри офіційно отриманих **Фізичною особою** доходів значно нижчі, ніж суми проведених фінансових операцій, що свідчить про наявність прихованих джерел отримання доходів.

Сума отриманих протягом 2003-2014 років **Фізичною особою** доходів склала **1,3 млн. грн.**, що в 100 разів менше, ніж загальна сума проведених фінансових операцій.

Також встановлено, що **Фізична особа** є власником ряду елітних автомашин, двох об'єктів дороговартісного нерухомого майна.

Правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад

Виявлено схему, яка може бути пов'язана з отриманням неправомірної вигоди високопосадовцем.

На рахунок юридичної особи **ТОВ «Д»** зараховано кошти від **Компанії нерезидента** (Швейцарія) у сумі еквівалентній **36,2 млн. грн. (3,6 млн. євро)** з призначенням платежу «згідно контракту».

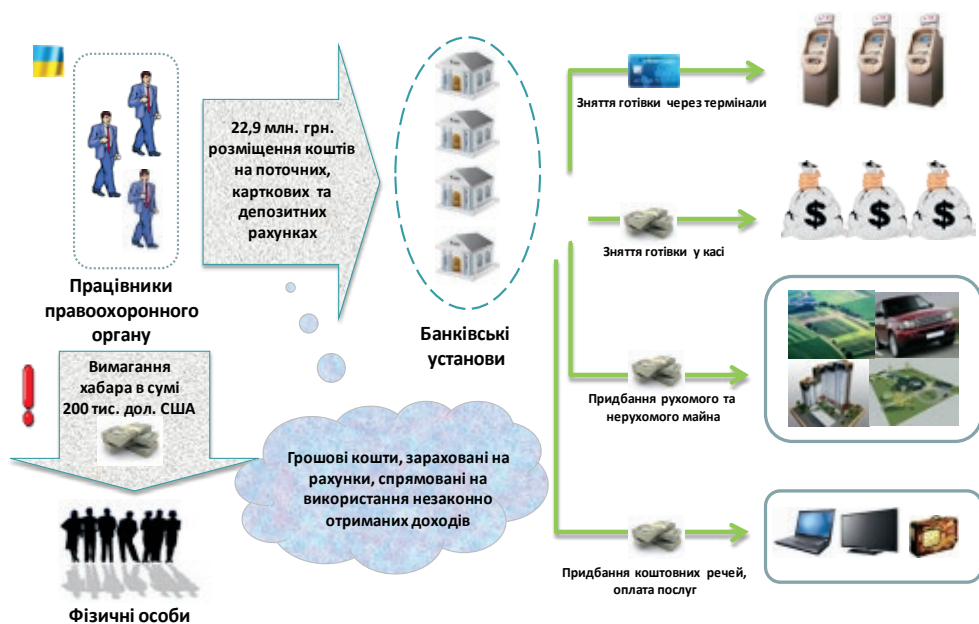
В подальшому, **ТОВ «Д»** отримані кошти перераховано на поточний та картковий рахунки фізичної особи, яка є високопосадовцем в сумі **12,9 млн. грн. та 12,2 млн. грн.**, відповідно, у якості авторської винагороди.

Слід зазначити, що директор **Компанії нерезидента** (Швейцарія) є посадовою особою групи компаній підконтрольних близькому родичу високопосадовця.

За фактом одержання неправомірної вигоди в особливо великому розмірі правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад

Виявлено схему ймовірної легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом внаслідок вимагання та одержання неправомірної вигоди.

Встановлено, що **Фізичними особами**, які є **працівниками правоохоронного органу**, протягом 2012-2015 років на власні рахунки, відкриті в різних банківських установах України, було зараховано значні кошти, в основному, у вигляді внесення готівки, поповнення депозитних та карткових рахунків. Загальна сума коштів внесених на рахунки зазначених осіб – **22,9 млн. грн.**, що не відповідає задекларованим доходам.

В подальшому кошти, розміщені на рахунках, були використані **Фізичними особами** для придбання нерухомості, автомобілів, різноманітних товарів, оплати послуг. Також, кошти знімалися готівкою через банкомати та каси обслуговуючих банків.

Кожною фізичною особою відкрито від 5 до 40 рахунків у понад 10 банківських установах.

Фізичні особи є працівниками правоохоронного органу та причетні до вимагання хабарів в особливо великих розмірах.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад

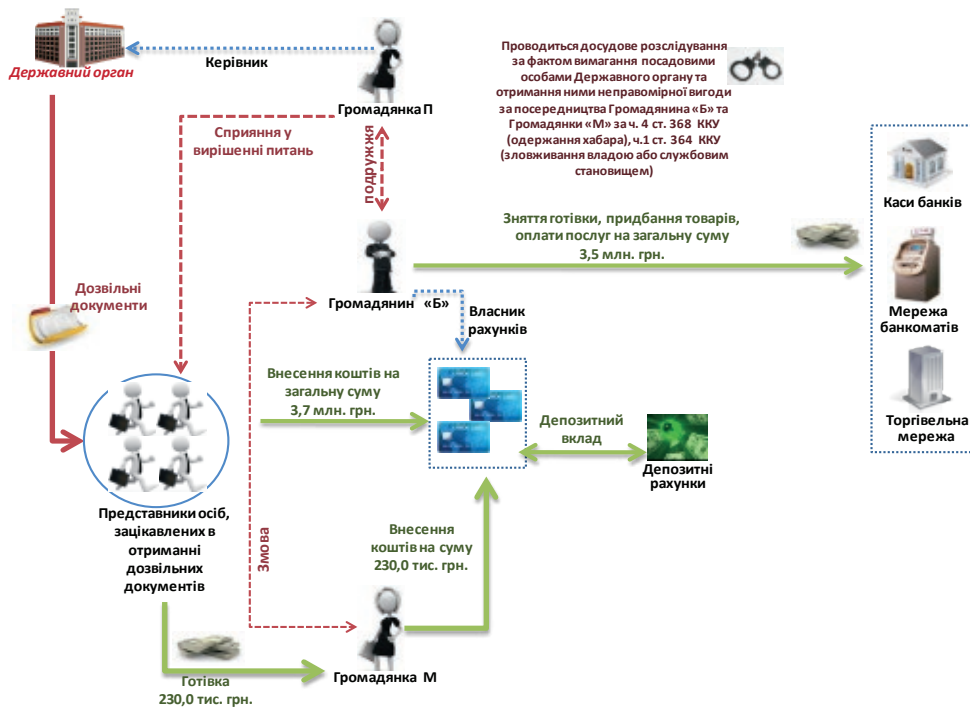
Виявлено схему, направлену на отримання посадовими особами Державного органу неправомірної вигоди за сприяння у вирішенні питань з отримання дозвільних документів та легалізацією (відмиванням) доходів одержаних злочинним шляхом.

Громадянкою П, що обіймає керівну посаду **Державного органу** та до повноважень якої належить видача дозвільних документів, отримана неправомірна вигода за посередництва **Громадянина Б** та **Громадянки М**.

Для реалізації вказаної схеми **Громадянин Б** відкрив у банківських установах ряд рахунків на які, зацікавленими у вирішенні питань з отримання дозвільних документів особами, були внесені готівкові кошти на загальну суму **3,7 млн. грн.**

Громадянка М також внесла на рахунки **Громадянина Б** готівкові кошти у сумі **230,0 тис. грн.**, які ймовірно, попередньо були отримані нею від зацікавлених у вирішенні питань з отримання дозвільних документів осіб.

У подальшому кошти, що надходили на рахунки **Громадянина Б**, розміщувалися на депозитних рахунках, після чого поверталися на основні рахунки разом з нарахованими відсотками та були зняті готівкою, використані на придбання товарів, оплату послуг на загальну суму **3,7 млн. грн.** особисто **Громадянином Б** та його дружиною **Громадянкою П**.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

2. Розкрадання державних активів та активів суб'єктів господарювання державного сектору економіки

Сфера державного управління залишається досить привабливою для розкрадання, враховуючи значні обсяги коштів, що виділяються для закупівлі товарів, робіт і послуг з урахуванням потреб підприємств, установ та організацій державної власності та підприємств з державною часткою.

Останнім часом, злочини у бюджетній сфері набували особливої актуальності та є об'єктом постійної уваги з боку міжнародних організацій та урядів країн світу.

Чутливим місцем сфери державного управління є кошти суб'єктів господарювання державного сектору економіки. Непоодинокими випадками стали закупівлі товарів, робіт та послуг у підприємств з сумнівною або відсутньою бізнес-репутацією, які не мають ні виробничих потужностей, ні складських приміщень, ні відповідного персоналу. Присутність таких посередників призводить до завищення витрат на придбання товарів, робіт та послуг за кошти підприємств державної власності та підприємств з державною часткою.

Для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, з державного та місцевих бюджетів, державних підприємств, суб'єктів господарювання з державною часткою у статутному капіталі, використовувались типові для даного злочину інструменти:

- залучення підставних осіб та фіктивних підприємств;
- укладення фіктивних торговельних угод, підроблення документів;
- використання «смітєвих» цінних паперів та безповоротної фінансової допомоги;
- обготівкування через рахунки юридичних та фізичних осіб.

Найпоширеніші способи розкрадання та відмивання коштів державних підприємств:

- державним підприємством перераховуються кошти на користь підприємств (переможців тендерів), які пов'язані з керівництвом державного підприємства. В подальшому кошти перераховуються на користь фіктивних компаній для обготівкування;
- новостворений суб'єкт господарювання, який не має найманих працівників та виробничих потужностей, отримує грошові кошти від державного підприємства, частина яких направляється на користь посередників для виконання умов тендеру, інша частина обготівковується або переводиться на рахунки посадових осіб державного підприємства та пов'язаних з ними осіб або підприємств;
- отримані грошові кошти від державного підприємства за товари, роботи, послуги, в подальшому дробляться та розпоршуються серед значної кількості підприємств з ознаками фіктивності з призначенням платежу: фінансова допомога, цінні папери, переведення боргу з кінцевим обготівкуванням;
- державним підприємством перераховуються кошти на користь суб'єкта господарювання без фактичного постачання товарів та надання послуг.

Приклад

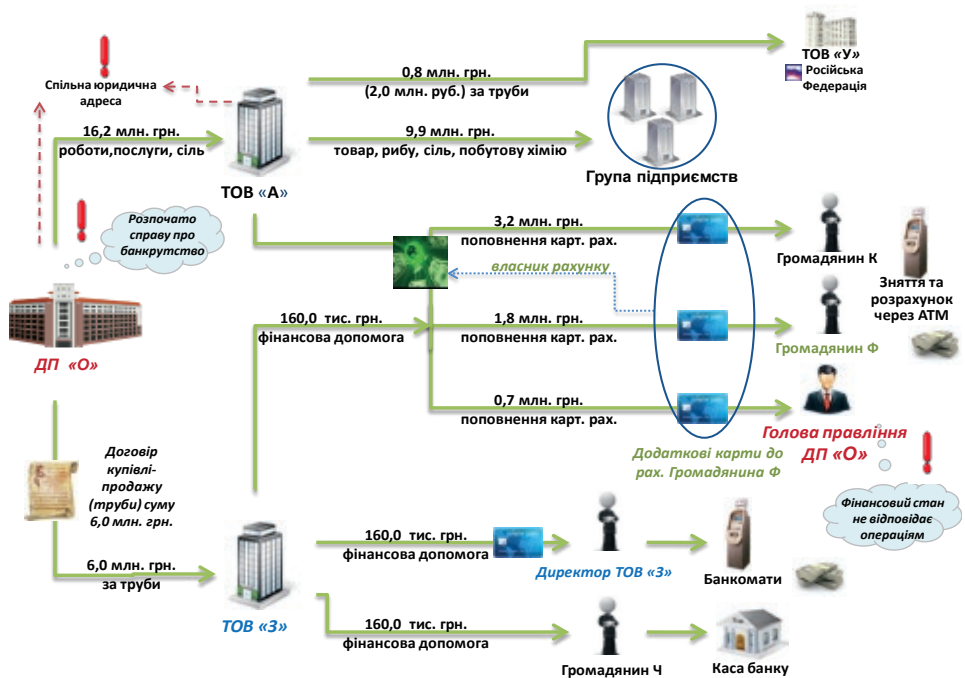
Виявлено схему незаконного привласнення державних коштів, за сприяння посадової особи державного підприємства, з їх подальшою легалізацією шляхом «конвертації» у готівку.

Банківською установою, в якій відкрито рахунок державному підприємству, повідомлено Держфінмоніторинг про численні списання коштів з рахунку при тому, що відносно ДП «О» порушено провадження у справі про банкрутство.

ДП «О», за сприянням посадової особи, перераховано кошти на рахунок ТОВ «А» у сумі 16,2 млн. грн. за роботи, послуги, сіль та на рахунок ТОВ «З» кошти у сумі 6,0 млн. грн. за труби.

ТОВ «З» частину отриманих державних коштів направлено трьома рівними платежами по 160,0 тис. грн. в якості фінансової допомоги на карткові рахунки фізичних осіб, одна з яких належала Голові правління державного підприємства «О», якими знято готівкою через банкомати та банківські каси.

ТОВ «А» отримані кошти частинами перераховано на рахунки групи підприємств у сумі 9,9 млн. грн. в оплату за рибу, сіль, побутову хімію та на користь нерезидента – ООО «У» (Російська Федерація) у сумі еквівалентній 0,8 млн. грн. в оплату за труби.

Крім того, кошти у загальній сумі 5,7 млн. грн. ТОВ «А» перераховано на рахунок Громадянина Ф (1,8 млн. грн.) та додаткові платіжні карти до його рахунку відкриті на ім'я Громадянина К (3,2 млн. грн.) та Голови правління ДП «О» (0,7 млн. грн.).

В подальшому кошти з платіжних карт знято готівкою через мережу банкоматів.

ДП «О» та ТОВ «А» мають спільну адресу реєстрації.

ТОВ «А» та ТОВ «З», що задіяні у схемі розкрадання державних коштів з подальшою їх конвертацією в готівку, мають ознаки фіктивності (одноособовий засновницький склад, не декларують валових доходів, не сплачують податків, мають податковий борг та незначний статутний капітал).

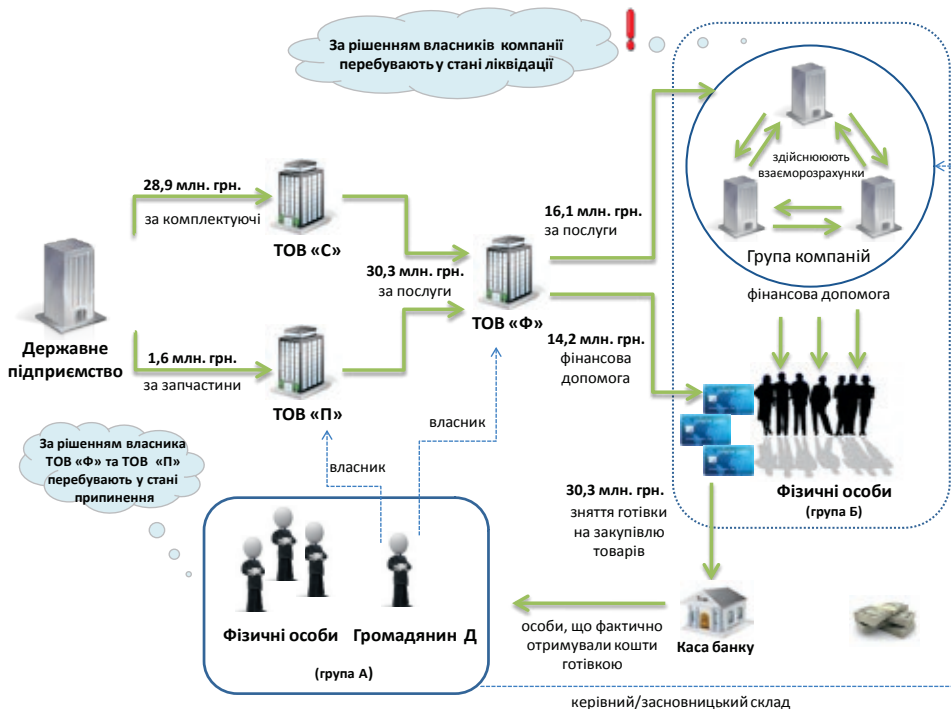
За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад

Виявлено схему незаконного привласнення державних коштів, за сприяння посадової особи державного підприємства, з їх подальшою легалізацією шляхом «конвертації» у готівку.

Державне підприємство перерахувало кошти переможцям тендерів у загальній сумі **30,3 млн. грн.** на рахунок відкритий у **Банку «У»**, а саме: на користь ТОВ «С» – **28,9 млн. грн.** в оплату за комплектуючі та ТОВ «П» – **1,6 млн. грн.**, за запчастини.

В подальшому, з рахунків ТОВ «С» і ТОВ «П» кошти у складі суми **30,3 млн. грн.** були перераховані на рахунок ТОВ «Ф», відкритий у **Банку «У»**, в якості оплати за послуги.

У свою чергу, отримані державні кошти з рахунку ТОВ «Ф» (власник Громадянин Д) спрямовано частково для здійснення розрахунків з групою юридичних осіб у сумі 16,1 млн. грн. та частково в сумі 14,2 млн. грн. на карткові рахунки фізичних осіб (група Б) у якості фінансової допомоги з подальшим обготівковуванням ними, та їх довіреними особами (група А, до складу якої входив Громадянин Д).

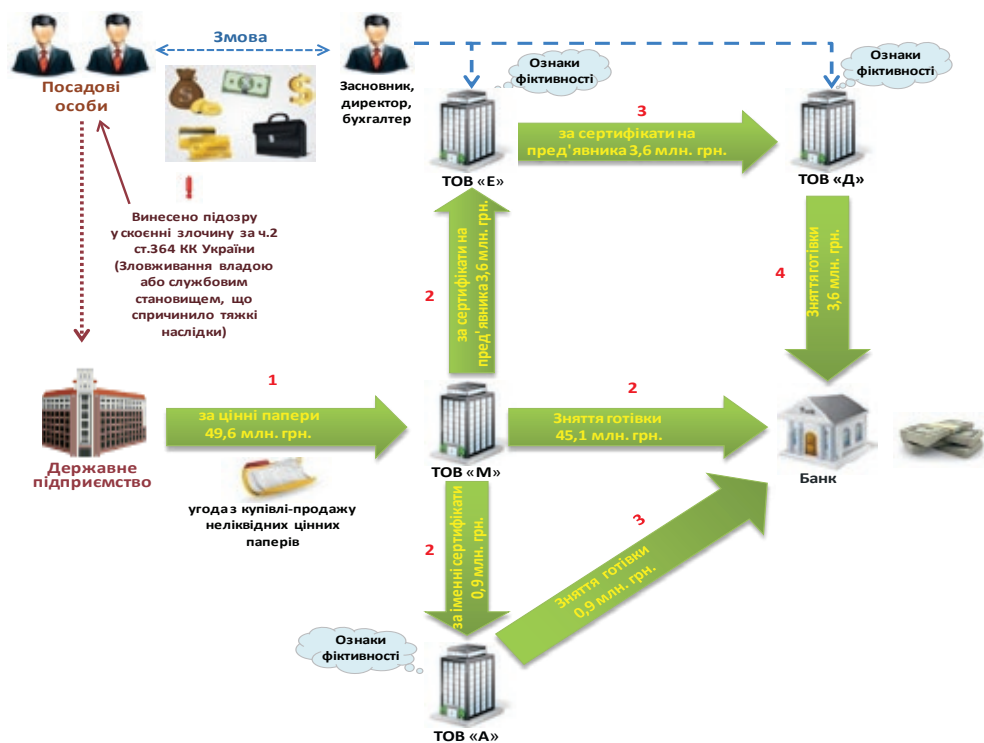
Громадянин Д та фізичні особи групи А входили до керівного/засновницького складу підприємств, більшість з яких набули ознак фіктивності, а також, були довіреними особами фізичних осіб групи Б.

Задіяні у схемі підприємства та фізичні особи, використовували рахунки, відкриті у одному Банку «У».

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад

Виявлено схему заволодіння та/або привласнення коштів державного підприємства внаслідок укладення угод з купівлі-продажу неліквідних цінних паперів з їх подальшим конвертуванням у готівку.

Державним підприємством, укладено угоди з купівлі-продажу цінних паперів, емітованих підприємствами з ознаками фіктивності, та перераховано кошти на рахунок **ТОВ «М»** (вид діяльності: біржові операції з фондовими цінностями) на загальну суму **49,6 млн. грн.** за інвестиційні сертифікати.

В подальшому **ТОВ «М»** основну частину коштів у сумі **45,1 млн. грн.** з рахунку знято готівкою через касу **Банку**.

Іншу частину коштів, одержаних від **Державного підприємства, ТОВ «М»** перераховано на рахунки **ТОВ «А»** – **0,9 млн. грн.** з призначенням платежу: «за іменні сертифікати» та **ТОВ «Е»** – **3,6 млн. грн.** за сертифікати на пред'явника.

ТОВ «А» у подальшому кошти з рахунку знято готівкою через касу того ж **Банку «Д»**.

ТОВ «Е», одержані від **ТОВ «М»** кошти, перераховано на рахунок **ТОВ «Д»** в якості оплати за «сертифікати на пред'явника», яке у подальшому отримало кошти з рахунку готівкою через касу **Банку**.

Задіяні у схемі підприємства мають ознаки фіктивності.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

3. Розкрадання коштів банківських установ

Банківська сфера, завдяки різноманітності фінансових послуг та інструментів, клієнтської бази та акумуляції залучених коштів, є привабливим об'єктом для застосування шахрайських схем.

У більшості випадків злочинна діяльність при проведенні розрахункових, депозитних та кредитних операцій здійснюється за участю співробітників банків, зокрема посадових осіб банківських установ.

Основними інструментами, які використовуються в схемах розкрадання та легалізації коштів, отриманих внаслідок їх викрадання з банківських установ, є:

- «сміттєві» цінні папери (акції, векселі);
- боргові зобов'язання підприємств з ознаками фіктивності;
- переведення права вимоги;
- конвертування коштів у готівку.

Найпоширеніші способи розкрадання коштів банківських установ:

- видача банківськими установами кредитів позичальникам афілійованим із власниками банківських установ;
- видача банківськими установами кредитів підприємствам з ознаками фіктивності;
- виведення майна з під застави шляхом переведення права власності на третіх осіб;
- виведення коштів через кореспондентські рахунки в іноземних банках.

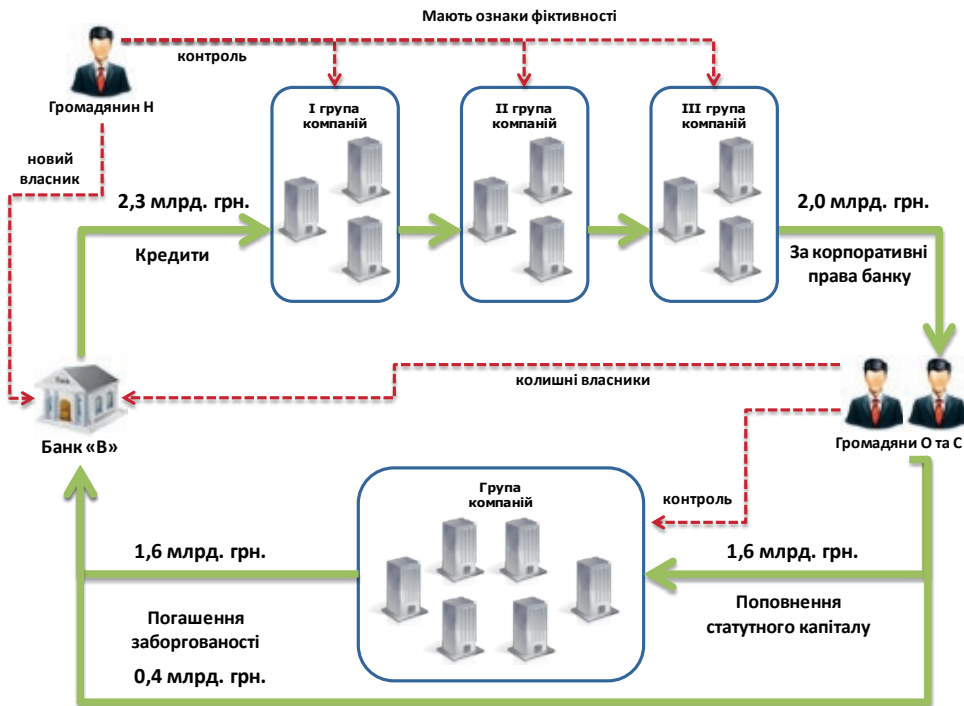
Приклад

При проведенні аналізу фінансових операцій Держфінмоніторингом виявлено «карусельну» схему, що дозволила здійснити псевдо продаж контрольного пакету акцій **Банку «В»** протягом одного дня з використанням підприємств з ознаками фіктивності.

Встановлено, що **Банком «В»** протягом одного дня надані **I групі компаній** – новостворених підприємств, кредити під заставу товарів, які будуть в подальшому придбані, на загальну суму **2,3 млрд. грн.** Того ж дня, зазначені кошти були переведені на рахунки **II групи компаній**, які в свою чергу перерахували зазначені кошти на користь **III групи компаній**.

Всі вищезазначені **групи компаній** перебували під контролем **Громадянина К** та мають ознаки фіктивності.

В той же день **III групою** компаній кошти перераховані на користь **Громадян О** та **С** у якості оплати за контрольний пакет (80%) акцій **банку «В»**.

Громадянами О та С отримані кошти в сумі 2,0 млрд. грн. були використані для погашення власної заборгованості та заборгованості підконтрольних підприємств перед **Банком «В»** за кредитами наданими раніше.

Внаслідок проведення вказаної обробки фактично відбулося переведення боргу з **Громадян О та С** і підконтрольних їм підприємств на фіктивні компанії **Громадянина Н**.

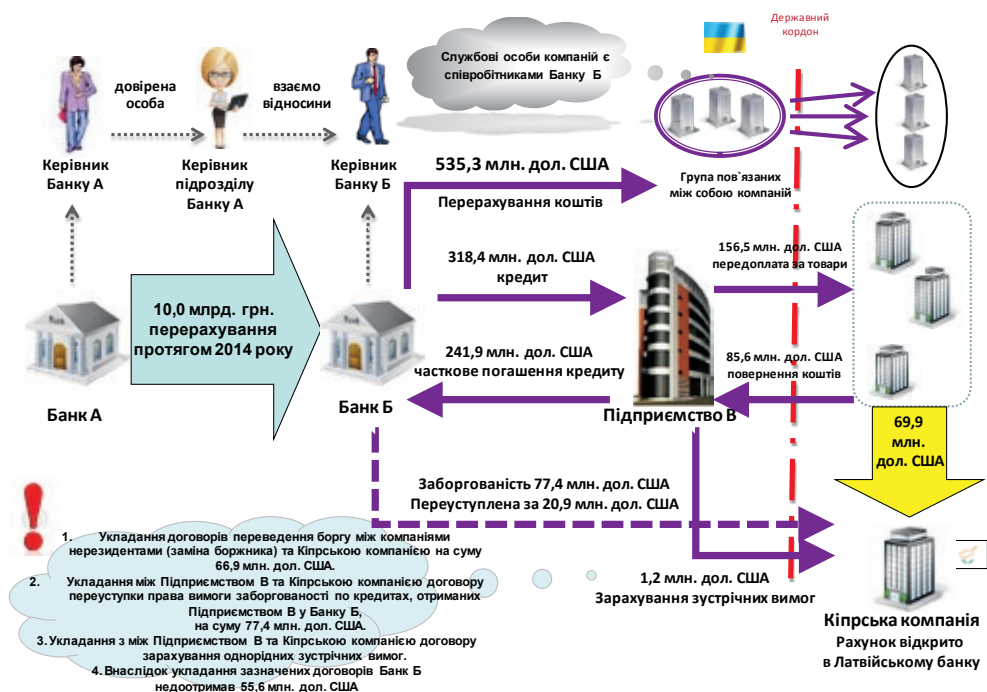
На даний час у **Банка «В»** відкликано банківську ліцензію та розпочато процедуру ліквідації.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад

Виявлено схему розкрадання коштів банків та подальшої їх легалізації через проведення кредитних та зовнішньоекономічних операцій за участю посадових осіб комерційного банку, що створило передумови до доведення банку до банкрутства (в банк введено тимчасову адміністрацію).

Встановлено, що протягом 2014 року **Банк «Б»** одержав від **Банку «А»** кошти в сумі близько 10,0 млрд. грн. Керівник **Банку «Б»** мав взаємовідносини з керівником підрозділу **Банку «А»**, яка в свою чергу була довіреною особою керівника **Банку «А»**.

В подальшому **4,1 млрд. грн.** з числа вказаних коштів **Банком «Б»** конвертовано в **535,3 млн. дол. США** та перераховано їх за кордон в інтересах 12 пов'язаних між собою українських суб'єктів господарювання, товариств, посадовими особами яких є співробітники **Банку «Б»**.

Крім того, **Банк «Б»** надав **Підприємству «В»** кредит в сумі **318,4 млн. дол. США**, з яких **241,9 млн. дол. США** було повернуто в якості погашення заборгованості по кредиту в цьому ж банку. Також, отримані кредитні кошти **Підприємством «В»** частково перераховано за кордон на користь трьох компаній-нерезидентів в якості передоплати за товари на загальну суму **156,5 млн. дол. США**. В подальшому, частина коштів в сумі **85,6 млн. дол. США**, в зв'язку з неможливістю виконання умов договорів в частині поставки товарів, зазначеними нерезидентами була повернута **Підприємству «В»**, а решту заборгованості в сумі **69,9 млн. дол. США**, відповідно до укладених договорів переведення боргу (заміни боржника у зобов'язанні), нерезидентами було переведено на користь іншого нерезидента – **Кіпрської компанії**.

Залишок непогашеної заборгованості по кредитним зобов'язанням **Підприємства «В»** перед **Банком «Б»** у сумі **77,4 млн. дол. США** був переуступлений **Банком «Б»** на користь **Кіпрської компанії** за **20,9 млн. дол. США**.

Між **Підприємством «В»** та **Кіпрською компанією** було укладено договір зарахування однорідних зустрічних вимог, внаслідок чого заборгованість **Підприємства «В»** перед **Кіпрською компанією** склала **7,9 млн. дол. США**, з яких фактично сплачено кошти в сумі **1,2 млн. дол. США**.

Таким чином, внаслідок укладання посадовими особами **Банку «Б»** збиткових угод з переуступки на **Кіпрську компанію** права вимоги заборгованості по кредитах, **Банком «Б»** недоотримано кошти в сумі **55,6 млн. дол. США**, тобто одержано збиток.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

4. Відмивання злочинних доходів на страховому ринку

Можливості страхового ринку активно використовуються для проведення схемних операцій, які спрямовуються на мінімізацію оподаткування суб'єктів господарювання, виведення грошових коштів з обороту та перерахування за кордон або одержання інших економічних переваг як страховиками, так і третіми особами.

Пріоритетними функціями держави на ринку страхових послуг є створення оптимальних умов для діяльності страхових компаній з одночасною мінімізацією ризиків використання страхових компаній для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Необхідність побудови ефективного механізму протидії легалізації доходів на страховому ринку визначається тим, що останніми роками понад 70% повідомлень про підозрілі фінансові операції від небанківських установ було зафіксовано саме страховими компаніями.

Основними інструментами на страховому ринку, в схемах відмивання злочинних доходів, є:

- укладання договорів страхування за малоймовірними ризиками;
- фіктивні документи щодо настання страхового випадку;
- укладання агентських договорів із завищеною комісією;
- перестраховання у компаній з незадовільним фінансовим станом;
- «сміттєві» цінні папери (акції, векселі, інвестиційні сертифікати);
- конвертування коштів у готівку.

Найпоширеніші способи відмивання кримінальних доходів через страховий ринок:

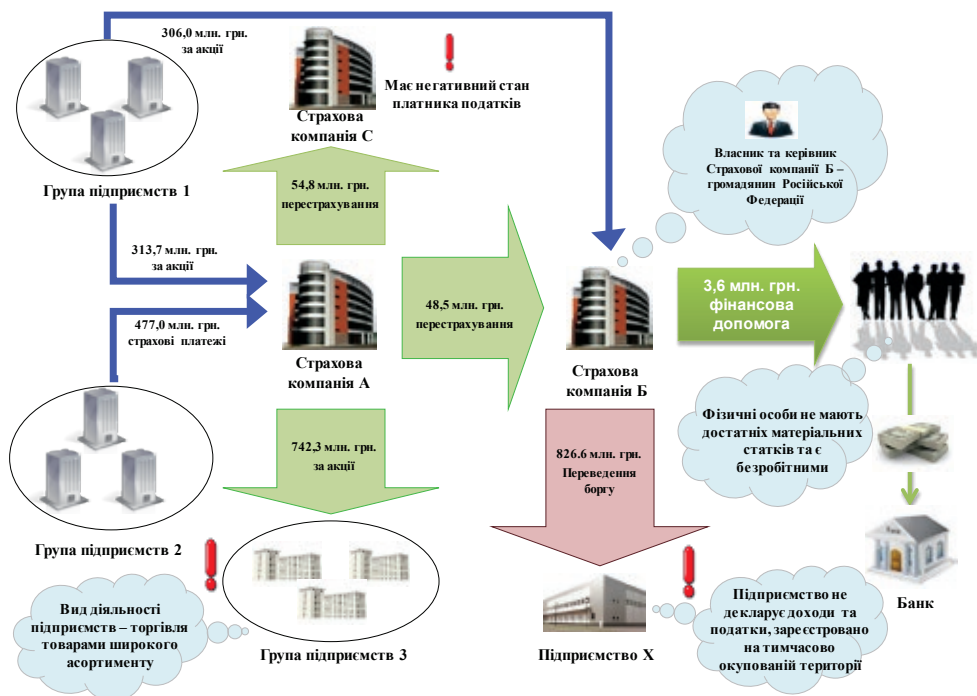
- отримання страховою компанією грошових коштів за малоймовірними страховими ризиками з подальшим перерахуванням на користь підприємств з ознаками фіктивності;
- проведення значної кількості фінансових операцій з перестраховання з страховими компаніями, які мають незадовільний фінансовий стан;
- зарахування страховою компанією значних сум коштів на користь фізичних осіб, в якості виплати за агентськими угодами;
- виплата страховою компанією значній кількості фізичних осіб страхового відшкодування протягом короткого проміжку часу.

Приклад

Виявлено протиправну схему фінансування представників так званої «Донецька народна республіка» із залученням страхових компаній.

Встановлено, що на рахунки двох страхових компаній зараховувались кошти від ряду суб'єктів господарювання: на рахунок **Страхової компанії «А»** надійшло **477,0 млн. грн.**

в якості оплати страхових платежів та **313,7 млн. грн.** в якості оплати за акції. На рахунок **Страхової компанії «Б»** зараховано **306 млн. грн.** – за акції, векселі, оплати у якості переуступки боргу, поповнення власного рахунку, перестраховування платежів.

В подальшому, акумульовані **Страховою компанією «А»** кошти перераховано на рахунки групи підприємств, основною діяльністю яких є роздрібна та посередницька діяльність в сфері торгівлі в сумі **742,3 млн. грн.** у якості оплати за акції, на рахунок **Страхової компанії «С»** (має негативний стан платника податків) в сумі **54,8 млн. грн.** в якості перестраховування та на рахунок **Страхової компанії «Б»** в сумі **48,5 млн. грн.** у якості страхові премії.

Крім того, **Страховою компанією «Б»**, власником та керівником якої є громадянин Російської Федерації, було перераховано кошти за договором переуступки боргу на рахунок **Підприємства «Х»** в розмірі **826,6 млн. грн.** **Підприємство «Х»** не декларує доходи та податки, зареєстровано на тимчасово окупованій території.

В подальшому, з рахунку **Страхової компанії «Б»** частина коштів в сумі **3,6 млн. грн.** перерахована на рахунок трьох фізичних осіб в якості фінансової допомоги. Фізичні особи знімали грошові кошти готівкою в касі однієї банківської установи.

Зазначені фізичні особи зареєстровані на тимчасово окупованій території, не мають достатніх матеріальних статків та є тимчасово безробітними. Рахунки двох фізичних осіб було закрито відразу після проведення фінансових операцій.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

5. Відмивання злочинних доходів у сфері зовнішньоекономічної діяльності

Джерелами незаконних капіталів, які легалізуються через зовнішньоекономічні операції, можуть бути доходи, отримані в результаті традиційних форм кримінальної діяльності (наприклад, торгівлі наркотиками, торгівлі людьми), а також доходи від фінансових злочинів (привласнення коштів та майна).

Так, лівова частина перерахувань за кордон здійснюється на користь нерезидентів, які зареєстровані в країнах з м'яким податковим кліматом або спрощеною системою реєстрації, серед яких: Панама, Сейшельські, Маршаллові та Британські Віргінські острови, Великобританія.

Частина виведеного капіталу пізніше повертається в країну у вигляді іноземних інвестицій, корпоративних прав, наданих кредитів та позик, які направляються на підтримку і розширення бізнесу, що приносить легальний дохід. Частина таких операцій здійснюється за участю «компаній-оболонки».

У схемах легалізації з виведення коштів за кордон задіяні як вітчизняні юридичні особи, так і компанії – нерезиденти, контроль за діяльністю яких здійснюють громадяни України, та іноземні «компанії – оболонки», реєстрація яких здійснюється з метою створення лише видимості проведення фінансово-господарської діяльності.

В той же час, банківські рахунки нерезидентів відкриті в наступних країнах: Кіпр, Латвія, Литва, Австрія, Швейцарія.

Основними інструментами, які застосовуються в схемах з використанням зовнішньоекономічних фінансових операцій є:

- псевдо імпорتنі контракти;
- «сміттєві» цінні папери;
- фіктивні підприємства – резиденти та нерезиденти;
- договори щодо заліку однорідних зустрічних вимог;
- підроблення документів про здійснення зовнішньоекономічної діяльності;
- позики від нерезидентів, псевдо інвестиції, обготівковування;
- використання підставних осіб.

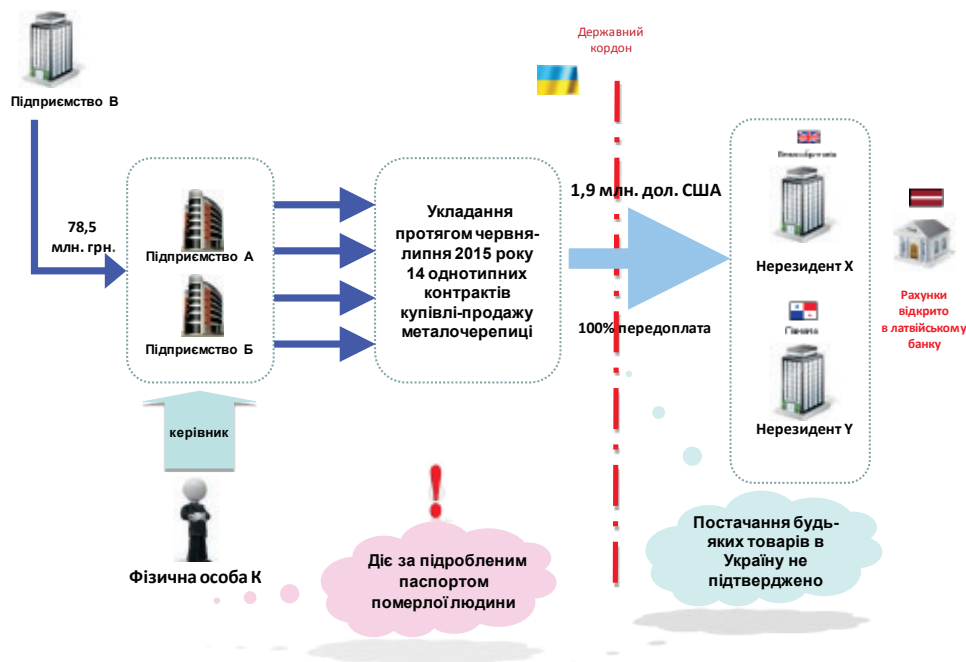
Найпоширенішими способами легалізації доходів з використанням зовнішньоекономічних фінансових операцій є:

- на рахунок українського підприємства акумулюються кошти від значної кількості контрагентів, які в подальшому перераховуються за кордон на користь нерезидентів, контроль за діяльністю яких здійснюють громадяни України;
- здійснення операцій з фіктивного інвестування, за яких компанія-нерезидент здійснює придбання сумнівних або з ознаками фіктивності цінних паперів, які через деякий час продає пов'язаним компаніям за ціною, яка в десятки разів вища ціни придбання з подальшим виведенням коштів за кордон під виглядом повернення іноземних інвестицій та доходів від інвестиційної діяльності;
- проведення фінансових операцій за псевдо імпорнтними контрактами, транзитне перерахування коштів між нерезидентами за межами України та повернення коштів на територію України на рахунки фізичних осіб для обготівковування.

Приклад

Виявлено схему, направлену на виведення коштів за кордон за фіктивними контрактами, які укладено українськими фіктивними підприємствами з компаніями-нерезидентами.

Так, Підприємством «А» та Підприємством «Б» укладено 14 однотипних контрактів купівлі-продажу метало- черепиці з компаніями-нерезидентами «Х» (Великобританія) та «У» (Панама). У всіх випадках оплата за товар здійснювалась у вигляді 100% попередньої оплати на рахунки компанії-нерезидентів «Х» та «У», які відкрито у латвійському банку, на загальну суму 1,9 млн. дол. США.

Джерелом походження коштів на рахунках Підприємства «А» та Підприємства «Б», за рахунок яких було придбано валюту, були надходження від Підприємства «В» на загальну суму 78,5 млн. гривень.

Згідно інформації, отриманої від правоохоронних органів, паспорт, який було пред'явлено банківській установі керівником Підприємства «А» та Підприємства «Б», є підробленим, так як належить померлій людині. Крім того, Підприємства «А», «Б» та «В» містять ознаки «фіктивності», а саме: одноосібний посадово-засновницький склад, мізерні статутні капітали, не здійснюють декларування валового доходу та сплату податків.

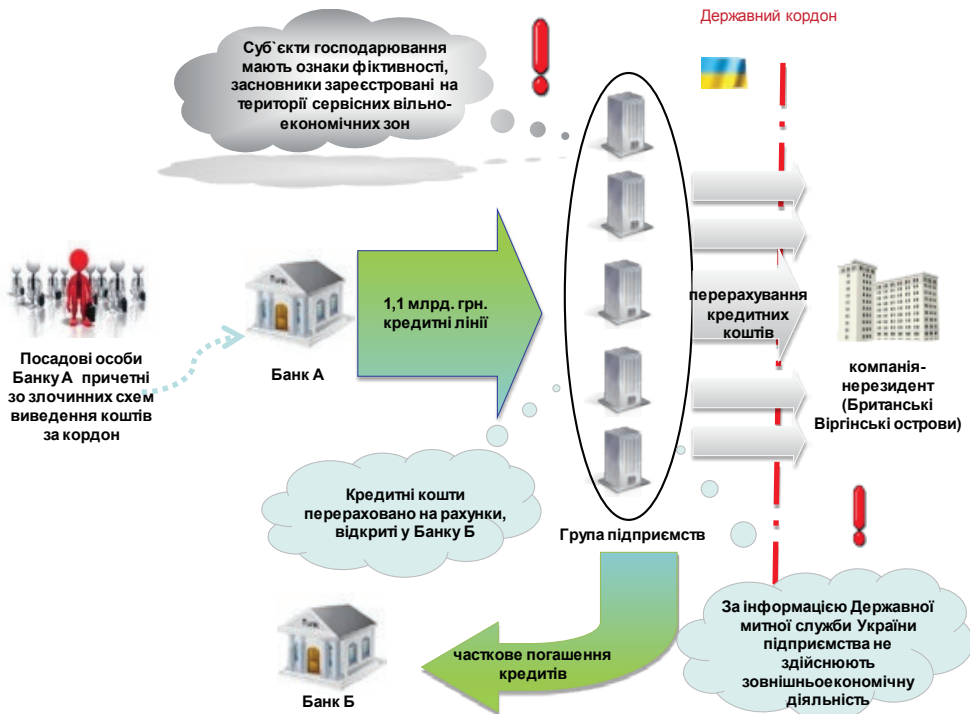
Постачання будь-яких товарів на митну територію України на користь Підприємства «А» та Підприємства «Б» не здійснювалось.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад

Виявлено схему проведення кредитних та зовнішньоекономічних операцій, що не мають очевидного економічного сенсу та очевидної законної мети, та спрямовану на заволодіння активами банківської установи.

Банком «А» було укладено з підконтрольними керівництву Банку «А» суб'єктами господарювання, які мають ознаки фіктивності, кредитні договори про надання не відновлювальних відкличних кредитних ліній, із максимальним кредитним ризиком. Отримані кредитні кошти у подальшому перераховано частково на рахунки зазначених підприємств, які відкрито у іншій банківській установі та погашено отримані раніше кредити.

Частина отриманих кредитних коштів спрямована за межі України по удаваним зовнішньоекономічним контрактам на користь **Компанії-нерезидента** та через певний проміжок часу повернута на рахунки зазначених українських підприємств.

При цьому погашення тіла кредитів, отриманих у **Банку «А»**, у своїй більшості не відбувалось. На даний час у вказаних вище суб'єктів господарювання по укладених кредитних договорах заборгованість перед **Банком «А»** складає близько **1,1 млрд. гривень**. При цьому, за інформацією Державної митної служби України, зазначені підприємства взагалі не здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Банк «А» мав проблеми з ліквідністю та не виконував своїх зобов'язань перед вкладниками. За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

6. Відмивання злочинних доходів на ринку цінних паперів

Привабливість ринку цінних паперів в схемах відмивання злочинних доходів обумовлена значною кількістю професійних учасників фондового ринку, серед яких зустрічаються «технічні», які створюються певною групою осіб під конкретні фінансові операції. Після виконання таких операцій, новостворені професійні учасники ринку анулюють ліцензії, або ж взагалі зникають, що виявляється державним регулятором лише під час проведення перевірки або отримання скарги від інвесторів про відсутність ліцензіата за місцезнаходженням.

Крім того, відсутність єдиного державного реєстру векселів ускладнює здійснення належного контролю за їх випуском та обігом, що, відповідно, дає можливість векселю займати одне із перших місць серед фінансових інструментів, які використовуються у схемах відмивання злочинних доходів.

Типовим прикладом є ситуація, коли покупець випишує в оплату за отримання будь-якого товару чи послуги від продавця вексель з бланковим індосаментом. В ході проведення певних операцій (в т. ч. можлива фальсифікація звітності та платіжних документів) цей вексель отримує фізична особа, яка пред'являє його до сплати власнику, отримує кошти та знімає їх з рахунку готівкою.

Також, поширеним інструментом у відмиванні доходів одержаних злочинним шляхом є ощадні (депозитні) сертифікати, які фізична особа може придбати у юридичної особи, що розмістила кошти на депозит у банківській установі та, в подальшому, отримати кошти після пред'явлення таких сертифікатів у банківській установі.

Крім того, все частіше у якості фінансового інструменту використовуються державні цінні папери – облігації внутрішньої державної позики. Так, придбані цінні папери за заниженою вартістю в подальшому реалізуються за ринковими цінами. Таким чином, одні учасники схеми отримують збитки, інші – інвестиційний прибуток.

При відмиванні коштів через ринок цінних паперів використовуються наступні інструменти:

- цінні папери, емітентами яких є підприємства з ознаками фіктивності;
- цінні папери, які обертаються на позабіржовому ринку;
- векселі, з обігом понад 3 роки або вписані новоствореними підприємствами;
- ощадні сертифікати на пред'явника;
- облігації внутрішньої державної позики придбані не за ринковою вартістю;
- конвертування коштів у готівку.

Найпоширеніші способи відмивання доходів одержаних злочинним шляхом з використанням цінних паперів:

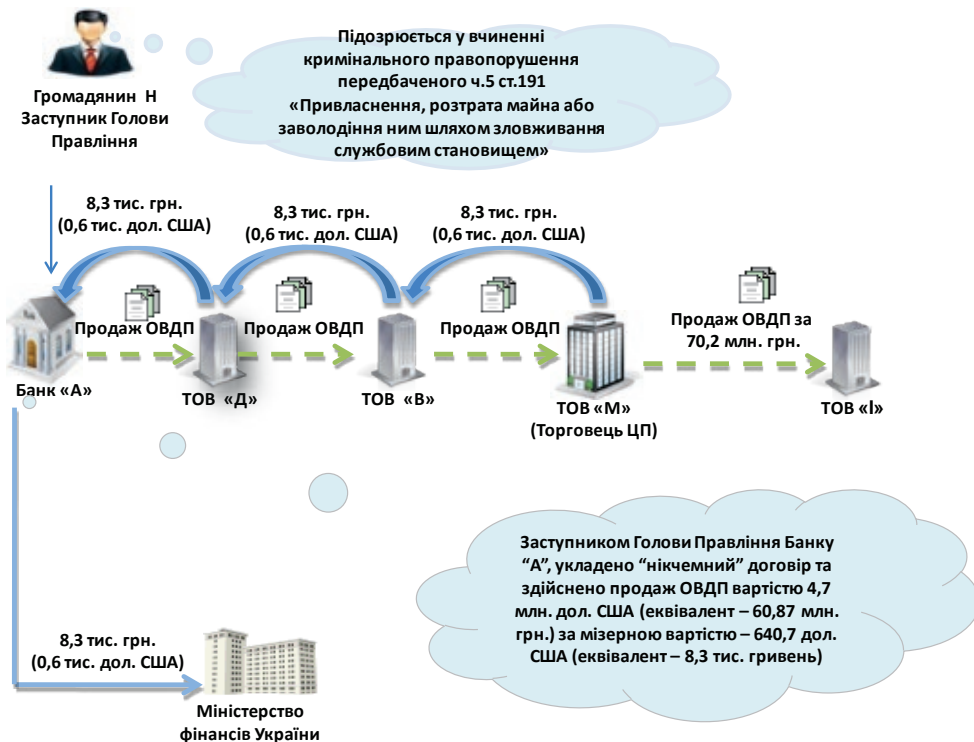
- кошти з невідомих джерел походження перераховуються у якості оплати за «сміттєві» цінні папери на користь підприємств з ознаками фіктивності;
- отриманий, в результаті продажу будь-якого товару чи послуг, вексель, в подальшому, шляхом підроблення документів отримується фізичною особою, яка пред'являє його до сплати власнику, а отримані кошти конвертує у готівку;

- придбання фізичною особою ощадних (деPOSITИТНИХ) сертифікатів у юридичної особи, що розмістила кошти на депозитному рахунку, для пред'явлення таких сертифікатів до банківської установи з метою отримання відсотків з подальшим продажем сертифікатів;
- придбання облігацій внутрішньої державної позики за заниженою вартістю та подальша їх реалізація за ринковими цінами;
- залучення до фінансових операцій новостворених професійних учасників ринку цінних паперів;
- використання підставних осіб та підприємств з ознаками фіктивності.

Приклад

Виявлено схему направлену на заволодіння майна шляхом зловживання службовим становищем.

Так, Банком «А» за участю громадянина Н (заступника Голови Правління банківської установи «А») укладено з ТОВ «Д» угоду та здійснено продаж облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) загальною номінальною вартістю 4,7 млн. дол. США (еквівалент – 60,8 млн. грн.) за 8,3 тис. гривень.

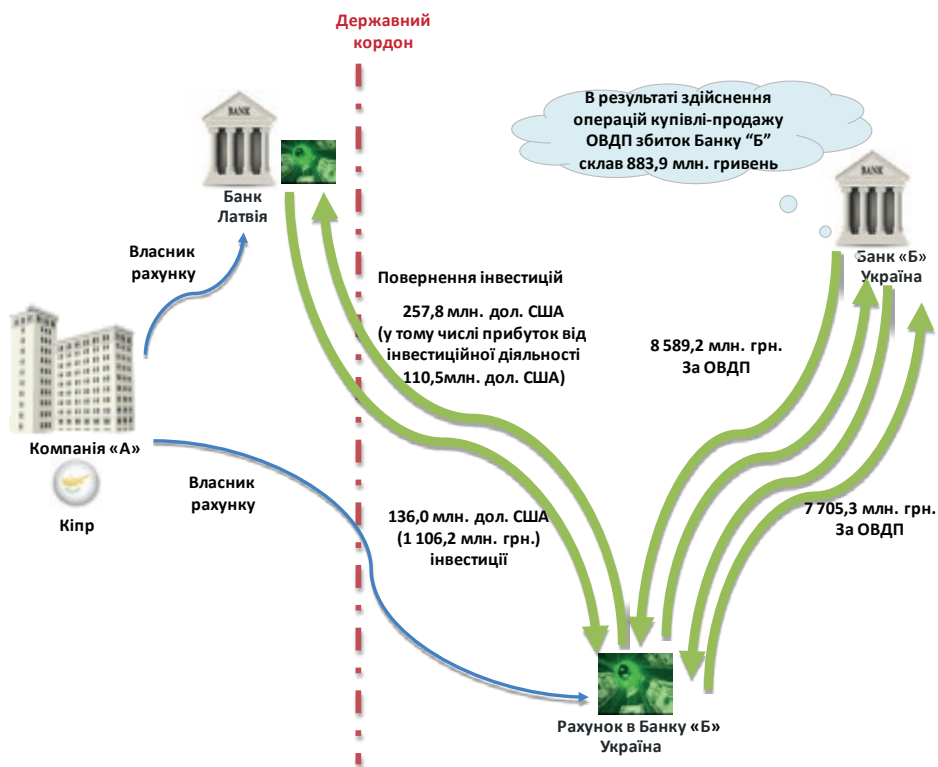
В подальшому, ТОВ «Д» ОВДП були продані іншому підприємству ТОВ «В» за 8,3 тис. грн., а потім придбані торговцем цінними паперами ТОВ «М» ОВДП у ТОВ «В» за 8,3 тис. грн., продані на біржовому ринку за ринковою вартістю 70,2 млн. грн. на користь ТОВ «І».

Таким чином, на підставі розпорядження, виданого заступником Голови Правління **Банку «А»**, ОВДП були продані за значно нижчою вартістю від їх номінальної вартості, що призвело до збитків на суму понад **60 млн. гривень**.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад

Виявлено схему привласнення компанією-нерезидентом афілійованою з керівництвом банку коштів банківської установи, внаслідок проведення банком збиткових операцій з купівлі-продажу ОВДП.

Компанією «А» (Кіпр), з рахунку відкритого у латвійському банку перераховано кошти на власний рахунок у **Банку «Б»** в сумі **136,0 млн. дол. США**, у якості інвестиційної діяльності та після конвертації в національну валюту зараховано на власний рахунок у цьому ж банку в сумі **1 106,2 млн. гривень**.

Використовуючи «карусельну» схему, купівлі-продажу та продажу-купівлі одних і тих же ОВДП, вищезазначені кошти **Компанією «А»** (Кіпр) перераховувались на користь **Банку «Б»**, у якості оплати за ОВДП відповідно до договорів купівлі-продажу ОВДП. У дні отримання від **Банку «Б»** коштів та оформлення актів приймання-передачі ОВДП, нерезидент

продав (повернув) зазначеному банку в рамках інших договорів купівлі-продажу ОВДП. Отримані від **Банку «Б»** кошти від продажу ОВДП, разом із залишком невикористаних коштів при першому перерахуванні, **Компанія «А»** знову використовувала для придбання у **Банку «Б»** інших пакетів ОВДП.

Кошти рухалися від **Компанії «А»** до **Банку «Б»** і повертались назад з прибутком від інвестиційної діяльності.

Всього в результаті циклічних операцій **Компанією «А»** було перераховано кошти на користь **Банку «Б»** у якості оплати за ОВДП в сумі **7 705,3 млн. грн.**, в той час як отримано кошти від **Банку «Б»** в результаті продажу цих же ОВДП на користь даної банківської установи, в сумі **8 589,2 млн. гривень**.

Сума інвестиційного доходу **Компанії «А»** (Кіпр) та, відповідно, сума збитків **Банку «Б»** склала **883,9 млн. гривень**.

Зазначений «інвестиційний» дохід у сумі **883,9 млн. грн.** у складі суми **2 298,0 млн. грн.** було перераховано на придбання валюти та, в подальшому, зараховано на рахунок в іноземній валюті кошти, в сумі **257,8 млн. дол. США** (разом з прибутком на суму **110,5 млн. дол. США** від інвестиційної діяльності в Україні).

На останньому етапі зазначені кошти було перераховано за кордон на власний рахунок **Компанії «А»** в латвійському банку у якості доходів, одержаних від операцій купівлі-продажу ОВДП, та поверненням коштів у зв'язку з припиненням інвестиційної діяльності.

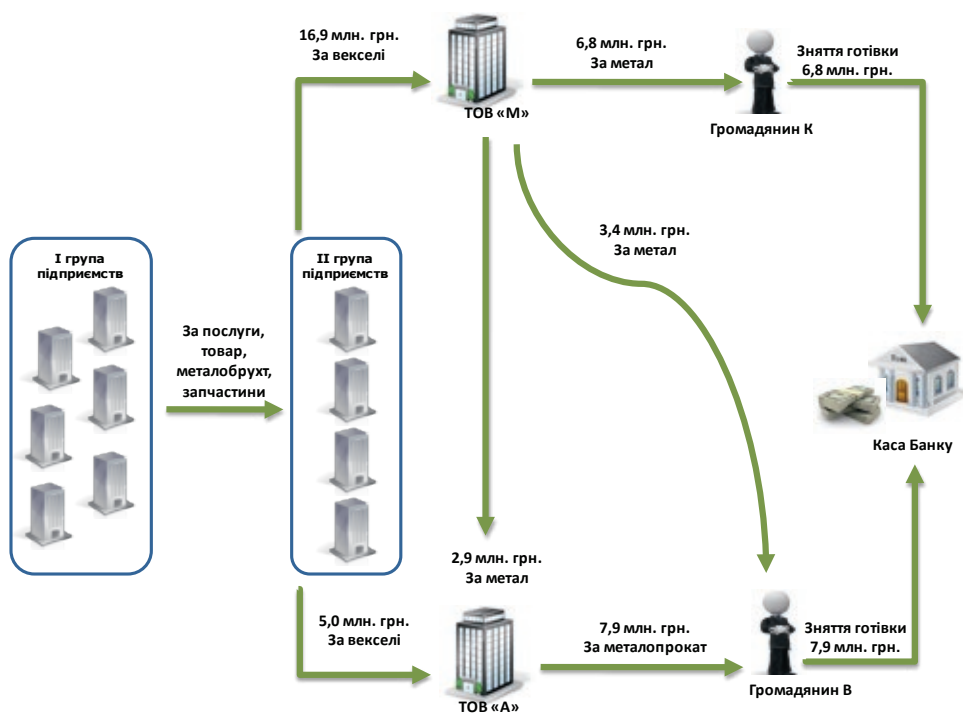
За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад

Виявлено схему руху безготівкових коштів з подальшою «конвертацією» у готівку.

Кошти, що надійшли від **I групи** підприємств на користь **II групи** підприємств у якості оплати послуг, товару, металобрухту, запчастин, в подальшому були перераховані на користь **ТОВ «М»** в сумі **16,9 млн. грн.** та **ТОВ «А»** в сумі **5,0 млн. грн.** за векселі. В свою чергу, отримані кошти **ТОВ «М»** перераховано на користь **ТОВ «А»** в сумі **2,9 млн. грн.** з призначенням платежу – за метал.

В подальшому, з рахунків **ТОВ «М»** та **ТОВ «А»** зазначені кошти були перераховані **Громадянину К** та **Громадянину В**, у якості оплати за метал та зняті готівкою. Загальна сума обготівкованих **Громадянами К та В** коштів складає **18,1 млн. гривень**.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

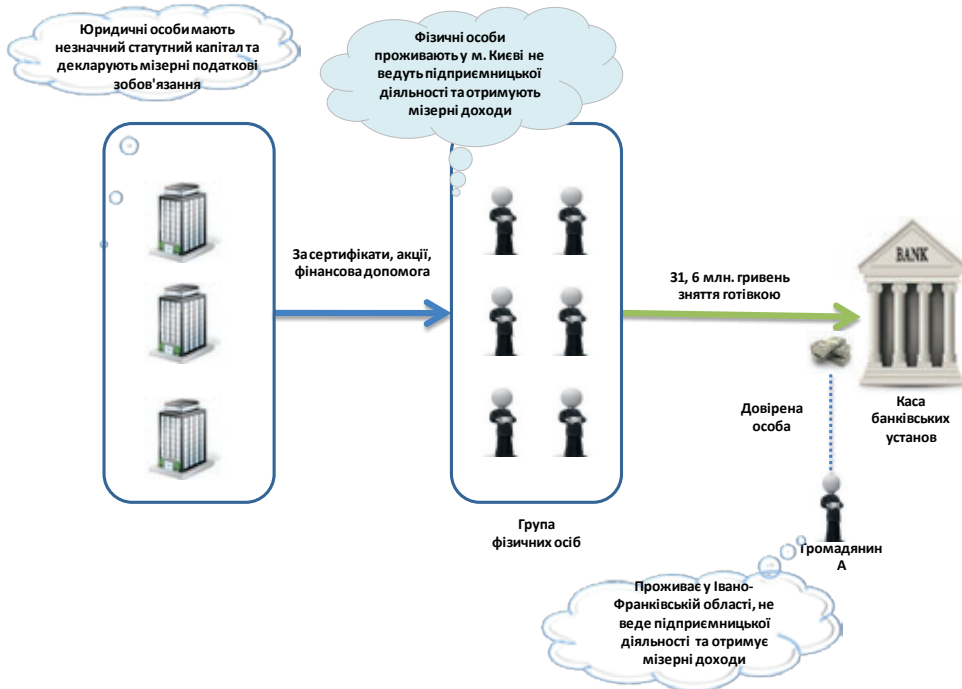
Приклад

Встановлено схему руху грошових коштів, що дозволила переводити безготівкові кошти в готівку, з використанням ринку цінних паперів.

Безготівкові кошти, перераховані **групою підприємств** на користь **ряду фізичних осіб** у якості оплати за сертифікати, акції, фінансової допомоги.

В подальшому, з рахунків групи фізичних осіб кошти були зняті готівкою, однією і тією ж довіреною особою-**грамадянином А**, в касах двох банківських установ.

Підприємства, які перераховували кошти на користь групи фізичних осіб, мають ознаки фіктивності: незначний статутний капітал, декларували мізерні податкові зобов'язання, одноособовий посадово-засновницький склад, рахунки відкриті перед здійсненням фінансових операцій, відбулась зміна засновників.

Група фізичних осіб, зважаючи на відсутність доходів має поганий фінансовий стан, проживає у м. Києві, в той час як **громадянин А**, проживає в іншому регіоні (Івано-Франківська область).

Загальна сума отриманих готівкою коштів **громадянином А** становила **31,6 млн. гривень**.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

7. Відмивання злочинних доходів через «конвертаційні» центри та підприємства з ознаками фіктивності

Готівка все ще залишається в Україні одним з найбільш популярних інструментів, який використовується у схемах відмивання злочинних доходів.

Слід зазначити, що протягом 2014-2015 років Національним банком України прийнято ряд нормативних актів, спрямованих на обмеження готівкового обігу в Україні.

Так, з 1 червня по 1 вересня 2014 року Постановою Правління Національного банку України від 30.05.2014 № 328 «Про врегулювання діяльності фінансових установ та проведення валютних операцій» встановлено обмеження щодо видачі готівкових коштів в національній та іноземній валюті.

Постановами Правління Національного банку України від 29.08.2014 № 540, від 01.12.2014 № 758, від 03.03.2015 № 160, від 03.06.2015 № 354, від 03.09.2015 № 581 та від 04.12.2015 № 863 термін дії вищезазначених обмежень подовжувався відповідно до 2 грудня 2014 року, 3 березня 2015 року, 3 червня 2015 року, 3 вересня 2015 року, 4 грудня та 4 березня 2016 року.

Зазначеними Постановами банки були зобов'язані обмежити видачу готівкових коштів у національній валюті через каси та банкомати в межах до 150 тис. грн. на добу на одного клієнта. З 3 червня 2015 року добовий ліміт зняття готівки на одного клієнта збільшено до 300 тис. гривень.

Крім того, згідно з вимогами Постанови Правління Національного банку України від 04.12.2015 № 863 уповноважені банки зобов'язані обмежити видачу (отримання) готівкових коштів в іноземній валюті або банківських металів з поточних і депозитних рахунків клієнтів через каси та банкомати в межах до 20 тис. грн. на добу на одного клієнта в еквіваленті за офіційним курсом Національного банку України.

Зазначена вимога поширюється на видачу (отримання) готівкових коштів як у межах України, так і за її межами незалежно від кількості рахунків клієнта в одному банку.

Вищезазначені обмеження значною мірою вплинули на механізми функціонування «конвертаційних» центрів. Раніше, до введення обмежень на видачу готівкових коштів, на кінцевому етапі переведення безготівкових коштів у готівку, як правило, використовувалась незначна кількість суб'єктів (фізичних або юридичних осіб).

На сьогодні, враховуючи наявні обмеження, для зняття значних сум готівки використовуються наступні механізми та способи:

- залучення значної кількості фізичних осіб та юридичних осіб (в тому числі з ознаками фіктивності);
- відкриття значної кількості рахунків однією юридичною або фізичною особою у різних банківських установах;
- залучення до проведення фінансових операцій соціально незахищених верств населення, осіб з кримінальним минулим та за втраченими паспортами;
- комбінування різних схем, пов'язаних з виведенням коштів за кордон, та торгівлею за готівку імпортованими товарами.

При цьому найчастіше готівкові кошти фактично знімаються з рахунків усіх учасників схеми однією довіреною особою або групою осіб.

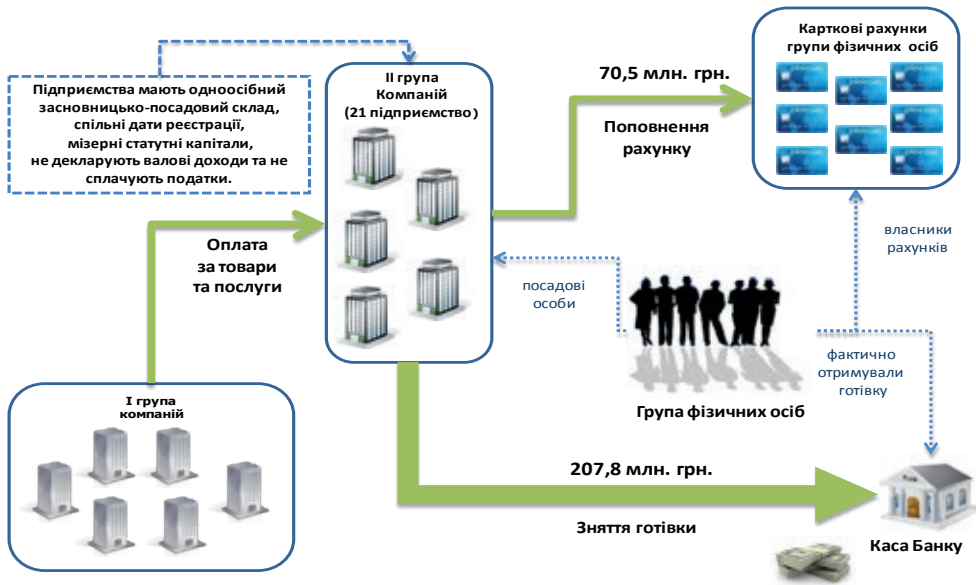
Найбільш поширеними інструментами які використовуються в діяльності «конвертаційних центрів» є:

- договори відступлення прав вимоги;
- «фіктивні» цінні папери (векселі, акції, інвестиційні сертифікати);
- фінансова та благодійна допомога, інші види позик.

Приклад

Виявлено схему руху грошових коштів по переведенню безготівкових коштів у готівку.

Так, кошти, що надходили від **першої групи** компаній на рахунки **другої групи** компаній (**21 підприємство**), в подальшому перераховувались на карткові рахунки **20 фізичних осіб** та знімались ними готівкою.

Загальна сума коштів переведених у готівку та перерахованих на карткові рахунки складає **278,3 млн. гривень**.

Переважна більшість підприємств, з рахунків яких знімались готівкові кошти, зареєстровані в один період часу, мають мізерні статутні капітали (від 100 до 3000 гривень) та одноосібний засновницько-посадовий склад. Інформація про задекларовані валові доходи та сплачені податки відсутня.

Фізичні особи-власники карткових рахунків є засновниками вказаних підприємств. Зазначені особи не мають відповідних статків, зважаючи на відсутність отриманих доходів та права власності на майно.

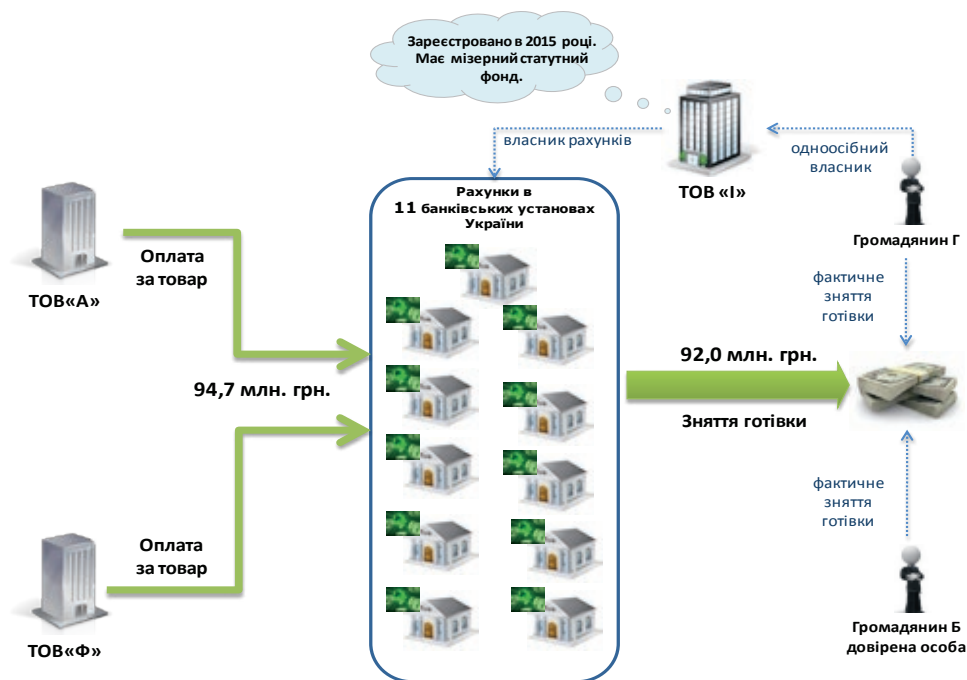
За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад

При проведенні аналізу фінансових операцій виявлено схему руху грошових коштів, що дозволяла переводити безготівкові кошти в готівку.

Двома компаніями здійснено перекази в сумі **94,7 млн. грн.** на рахунки новоствореного підприємства **ТОВ «І»**, відкриті в 11 банківських установах України, з призначенням платежу за товар.

В подальшому, кошти в сумі **92,0 млн. грн.** були зняті готівкою з вищезазначених рахунків одноосібним власником підприємства **Громадянином Г** та довіреною особою **Громадянином Б**.

Підприємство, з рахунків якого знімалися кошти, зареєстроване у 2015 році, має мізерний статутний капітал (1 тис. грн.) та одноосібний засновницько-посадовий склад.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад

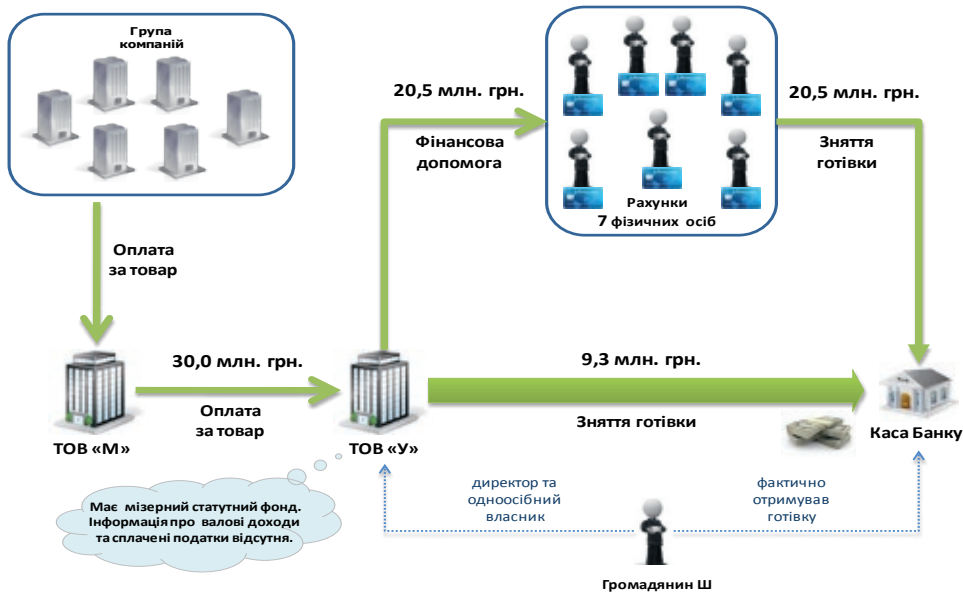
Виявлено схему пов'язану з діяльністю «конвертаційного» центру.

Групою компаній перераховано кошти, які акумулювались на рахунку ТОВ «М» з призначенням платежу, за товар.

В подальшому безготівкові кошти в загальній сумі **30,0 млн. грн.** перераховано на рахунки ТОВ «У».

Отримані кошти частково, в сумі **9,3 млн. грн.** знято готівкою директором підприємства, а решту – **20,5 млн. грн.** перераховано під виглядом фінансової допомоги на рахунки **7 фізичних осіб**.

Фізичними особами зазначені кошти також зняті готівкою.

ТОВ «М» та ТОВ «У» мають мізерні статутні капітали (1 тис. грн.) та одноосібний засновницько-посадовий склад, інформація про задекларовані валові доходи та сплачені податки відсутня. Рахунки ТОВ «У» та фізичних осіб відкриті в одній банківській установі.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад

Виявлено схему функціонування масштабного «конвертаційного центру» у східному регіоні України.

Групою фізичних осіб створено або придбано понад **50 підприємств**, які використовувались для акумулювання безготівкових коштів та подальшого переведення їх у готівку. З рахунків **7 підприємств** із зазначеної групи знято готівкою **10,8 млрд. грн.** Кошти знімалися у касах **7 банківських установ**, розташованих переважно на межі з тимчасово окупованою територією. Попередньо безготівкові кошти надходили від значної кількості підприємств у вигляді оплати за товари та векселі, а також фінансової допомоги.

Підприємства мають одноосібний засновницько-посадовий склад, спільні адреси, незначні статутні капітали, не декларують валові доходи.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

8. Легалізація коштів від кіберзлочинів

На сьогодні комп'ютерні злочини – це одна з найдинамічніших груп суспільно небезпечних посягань. Це зумовлене прискореним розвитком науки й технологій у сфері комп'ютеризації, а також постійним і стрімким розширенням сфери застосування комп'ютерної техніки.

Найбільш уразливими для кіберзлочинів у банківському секторі є он-лайн послуги або послуги віддаленого доступу клієнтів до власних рахунків у банках, електронні гаманці з «прив'язаними» до них картковими рахунками. Випадки викрадення коштів з рахунків клієнтів банківських установ постійно зростають.

Перелік інструментів, якими користуються кіберзлочинці для легалізації досить широкий, серед яких:

- використання рахунків, відкритих за втраченими або підробленими документами;
- відкриття рахунку, в т. ч. карткових на ім'я малозабезпечених громадян та підприємств з ознаками фіктивності;
- використання міжнародних платіжних систем (електронні платежі);
- проведення ланцюгових фінансових потоків через декілька банківських рахунків за допомогою дистанційного доступу;
- електронні кошти та криптовалюти;
- використання підставних осіб.

Найбільш поширеними способами відмивання злочинних доходів, які використовують в своїй діяльності кіберзлочинці, є:

- перерахування коштів на карткові та корпоративні рахунки фізичних осіб з подальшим зняттям готівкою, в тому числі через банкомати тощо;
- переміщення коштів через рахунки фізичних та юридичних осіб, з подальшим придбанням товарів та послуг через Інтернет;
- переведення коштів в електронні гроші та подальше обготівковування або придбання товарів;
- обмін/розміщення коштів на електронних гаманцях.

Приклад

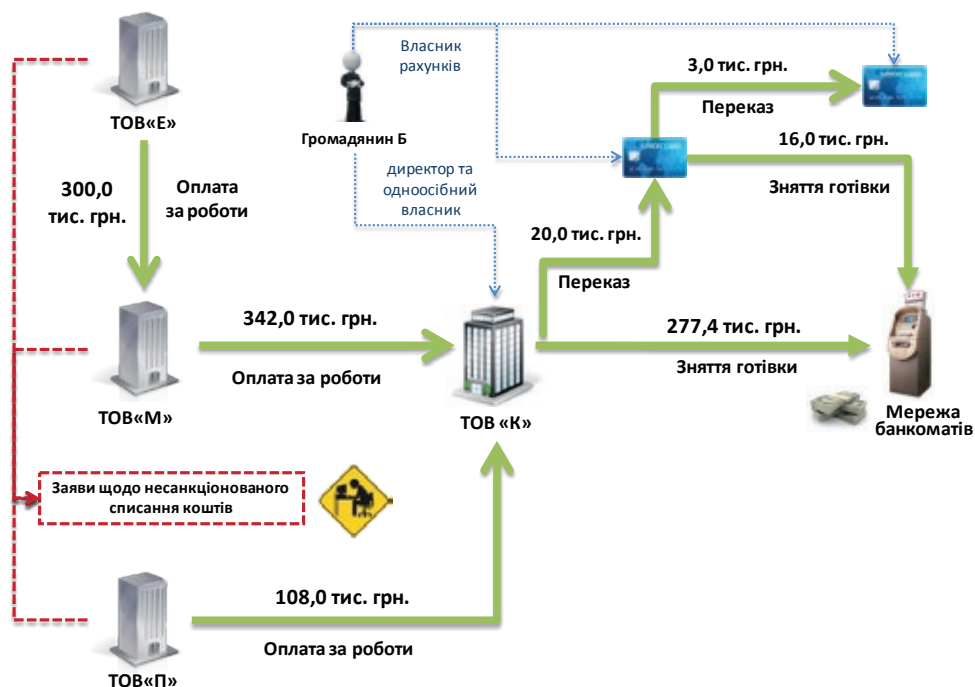
Виявлено факти несанкціонованого списання коштів з рахунків ряду компаній з метою їх подальшого переведення у готівку.

Протягом одного дня з рахунків з віддаленим керуванням трьох підприємств несанкціоновано списано грошові кошти в сумі **450,0 тис. грн.**, які зараховано на рахунок ТОВ «К», з призначенням «оплата за роботи».

В подальшому більшу частину одержаних коштів в сумі **277,4 тис. грн.** було знято готівкою в банкоматах. Іншу частину коштів **20,0 тис. грн.** перераховано на картковий рахунок одноосібного засновника та керівника ТОВ «К» та в подальшому також переведено в готівку.

ТОВ «К» має негативний стан платника (в ЄДР внесено запис про відсутність за місцезнаходженням), не декларує валові доходи та не сплачує податки, має одноосібний посадово-засновницький склад.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

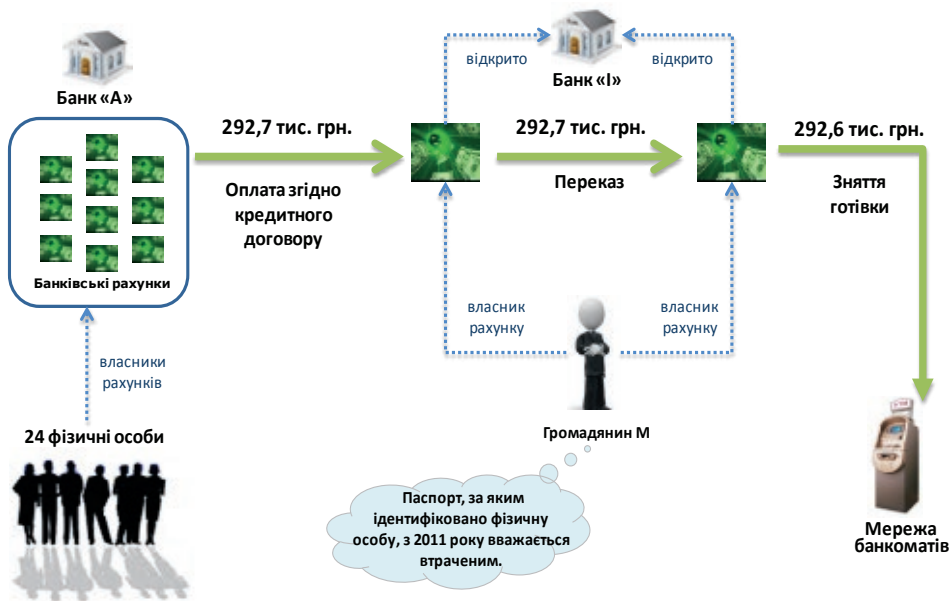

Приклад

Виявлено схему пов'язану з шахрайськими діями щодо незаконного списання коштів з рахунків з дистанційним керуванням групи фізичних осіб в сумі **292,7 тис. гривень**.

Протягом короткого періоду часу, з рахунків **24** фізичних осіб несанкціоновано списано кошти з призначенням «оплата згідно кредитного договору» на рахунок однієї фізичної особи.

В подальшому кошти з рахунку фізичної особи перераховано на інший рахунок, відкритий в тому ж банку, та зняті готівкою через мережу банкоматів.

Банк, в якому були відкриті рахунки **24** фізичних осіб, звертався до банку – одержувача коштів із заявою щодо шахрайських дій. Відкриті рахунки мають віддалений доступ керування.

За наявною інформацією, паспорт громадянина України, за яким ідентифіковано фізичну особу, з 2011 року вважається втраченим.

Списання коштів з рахунків фізичних осіб здійснено з використанням однієї і тієї ж IP-адрес.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

9. Розслідування справ пов'язаних з фінансуванням тероризму (сепаратизму)

Ситуація на сході України вимагає вжиття жорстких заходів по контролю за фінансовими потоками. Виявлення та блокування каналів фінансової підтримки терористичних та сепаратистських організацій повинно бути одним із ключових напрямів довгострокової стратегії діяльності системи протидії відмивання коштів та фінансування тероризму. Адже, саме фінансування надає можливість для здійснення терористичних актів та відповідної підготовки терористів (сепаратистів).

Найбільш поширеними інструментами в схемах фінансування тероризму (сепаратизму) є:

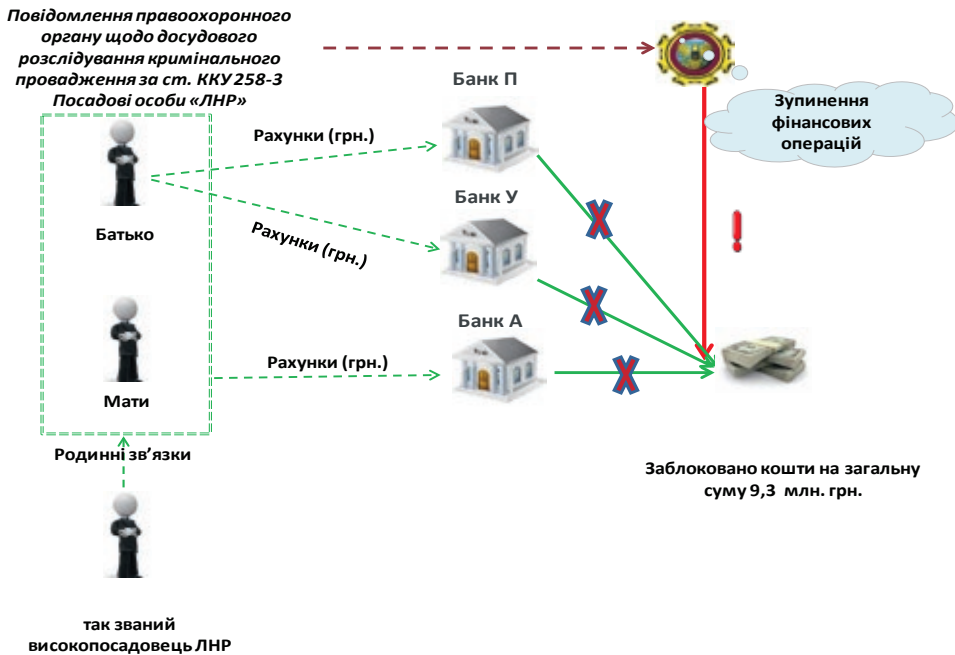
- надання фінансової допомоги;
- договори відступлення прав вимоги;
- купівля товарів на тимчасово окупованій території;
- використання благодійних організацій;
- підставні особи.

В ході аналізу, виявлено наступні способи фінансування терористичної (сепаратистської) діяльності:

- залучення коштів фізичних осіб для фінансування терористичної (сепаратистської) діяльності;
- перерахування грошових коштів на карткові рахунки фізичних осіб, які здійснюють терористичну (сепаратистську) діяльність;
- вимагання фінансової допомоги у суб'єктів господарської діяльності так званими високопосадовцями «ДНР» та «ЛНР»;
- використання «конвертаційних» центрів;
- збір коштів у соціальних мережах під виглядом благодійної допомоги групою фізичних осіб;
- перерахування грошових коштів за допомогою електронних платіжних систем на адресу підставних осіб.

Приклад

За інформацією правоохоронного органу низкою фізичних осіб здійснюються фінансові операції, які можуть бути пов'язані з фінансуванням сепаратистської та терористичної діяльності на тимчасово окупованих територіях.

Так званий високопосадовець «Луганської народної Республіки», здійснював перекази коштів у значних розмірах на рахунки близьких родичів (дружини та батька) у банківських установах. Кошти в подальшому знімалися готівкою і направлялись на фінансування діяльності «ЛНР».

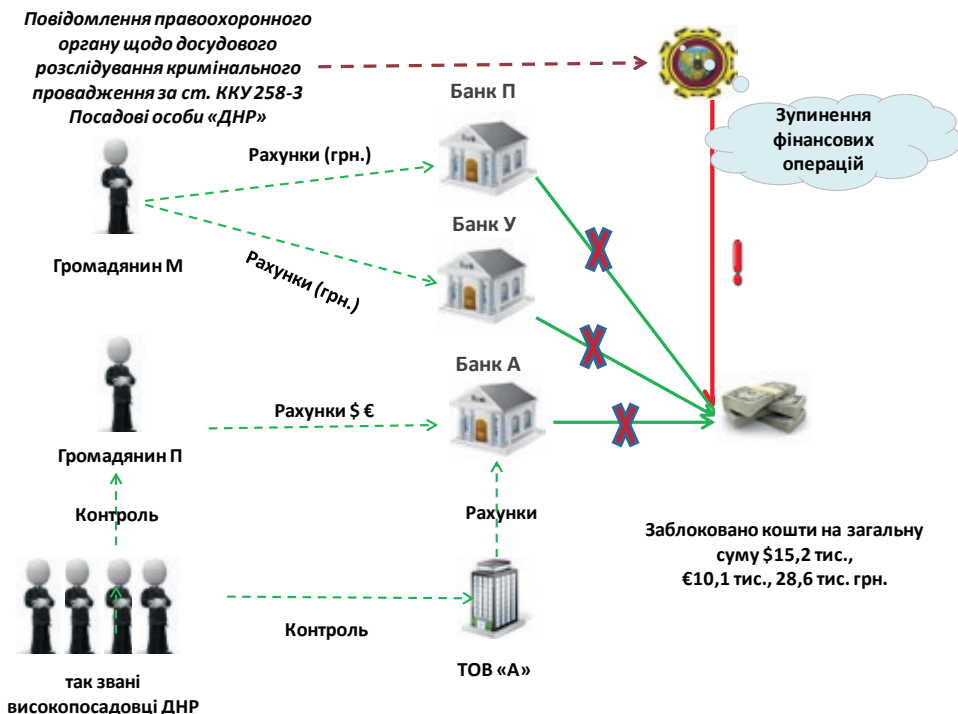
Встановлено фінансові потоки, згідно яких сума проведених фінансових операцій, пов'язаних з так званими високопосадовцями «ЛНР», значно перевищила отримані ними доходи.

За результатами проведеного аналізу виявлено залишки на рахунках пов'язаних осіб, сума заблокованих коштів склала в еквіваленті **9,3 млн. гривень**.

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Приклад

За інформацією правоохоронного органу рядом осіб, які пов'язані з так званими високопосадовцями «ДНР», здійснювались фінансові операції з фінансування сепаратистської та терористичної діяльності на тимчасово окупованих територіях.

Група фізичних осіб, так звані високопосадовці «Донецької народної Республіки», здійснили переказ коштів підконтрольних підприємств на власні рахунки у банківських установах або на рахунки пов'язаних фізичних осіб. Кошти в подальшому знімались готівкою і направлялись на фінансування діяльності «ДНР».

За результатами проведеного аналізу виявлено здійснення фізичними особами, пов'язаними з так званими високопосадовцями «ДНР», фінансових операцій, що не відповідають офіційно задекларованим доходам.

Залишки коштів на рахунках склали **28,6 тис. грн., 15,2 тис. дол. США та 10,1 тис. євро.**

За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування.

Висновок

Відмивання коштів та фінансування тероризму є важливою складовою злочинного світу. Незважаючи на те, що частина незаконних доходів залишається для здійснення протиправних дій, значна частка доходів інвестується у законну діяльність.

Держфінмоніторингом у тісній співпраці з учасниками системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення ведеться робота з виявлення та припинення схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму.

Стрімкий розвиток фінансових та інформаційних технологій, поглиблення та розгалуження зв'язків як на національному, так і міжнародному рівнях, значно полегшують та навіть сприяють комунікації злочинців, організованих груп і злочинних організацій, як на території України так і за її межами. Новітні фінансові технології значно вплинули на швидкість обігу коштів, як у банківській системі, так і поза нею, а також на різноманіття форм розрахунків між учасниками, в тому числі пов'язаних зі скоєнням фінансових злочинів, таких як відмивання злочинних доходів.

Фінансові потоки легалізованих злочинних доходів, як і в попередні роки, спрямовані на їх приховування чи маскування подальшого використання через легальні форми комерційної діяльності.

Здійснюючи типологічні дослідження, виявили, що з кожним роком схеми відмивання доходів стають все більш складними та розгалуженими. До схем залучається значна кількість учасників та фінансових установ, які розташовані в різних регіонах країни. Розповсюдженим явищем є участь у схемах нерезидентів, як компаній так і банківських установ, розташованих за межами України.

Непоодинокими випадками є, коли в одній схемі відмивання доходів, використовуються декілька фінансових інструментів, які за економічним змістом та суттю зовсім різні, так наприклад: ліквідні та неліквідні цінні папери, кредитні та депозитні угоди, боргові зобов'язання, «псевдо» контракти. Таким чином, виявлення та припинення схем пов'язаних з відмиванням кримінальних доходів та фінансуванням тероризму – основне завдання всіх учасників системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Використання типологічного дослідження під час аналізу фінансових потоків дозволяє встановити цілісну картину та алгоритм відмивання злочинних доходів або іншого злочину. Для встановлення таких схем потрібно мати широкий доступ до різного роду інформації та визначити перелік невідповідностей з відомими даними, а також систематизувати дані такого аналізу.

В ході дослідження узагальнено інструменти і способи відмивання кримінальних доходів, фінансування терористичної (сепаратистської) діяльності або іншого злочину.

Підсумовуючи вищевикладене, можливо зазначити, що національна система боротьби з відмиванням коштів та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, активно працює, розвивається та удосконалюється.

АКТУАЛЬНІ МЕТОДИ,
СПОСОБИ ТА ФІНАНСОВІ
ІНСТРУМЕНТИ
ФІНАНСУВАННЯ
ТЕРОРИЗМУ ТА
СЕПАРАТИЗМУ

ТИПОЛОГІЯ 2014

Вступ

На сьогодні, проблема забезпечення миру та міжнародної безпеки є чи не найактуальнішою для кожної держави світу. Міжнародний тероризм порушує гармонійний розвиток країн світу, а також міжнародний мир та безпеку. У таких умовах боротьба з тероризмом стала одним з пріоритетних напрямів діяльності ООН та інших міжнародних організацій.

Активізація тероризму та сепаратизму в Україні по-новому формулює завдання боротьби з їх фінансуванням і вимагає вжити жорстких заходів по контролю за фінансовими потоками. Тому діяльність щодо виявлення та ефективного блокування каналів фінансової підтримки терористичних та сепаратистських організацій повинна бути одним із ключових напрямів довгострокової стратегії діяльності державних органів. Адже, саме фінансування надає можливості для здійснення терористичних актів, забезпечуючи відповідну підготовку терористів, їх технічне оснащення та інші необхідні витрати, а його припинення служило б найкращою зброєю в боротьбі з тероризмом.

Розширення сфери фінансового контролю, за умов активно розгорнутої боротьби з тероризмом та сепаратизмом, визначає місце України та характерні особливості у діяльності певних державних органів щодо вирішення цих завдань. Напрацювання методик виявлення фінансування тероризму та сепаратизму, відповідно до національного законодавства, розвиток міжнародних зв'язків та обмін інформацією є важливими умовами для виявлення та знешкодження фінансової інфраструктури, що підживлює діяльність терористичних та сепаратистських організацій.

Боротьба з фінансуванням тероризму та сепаратизму має передбачати комплекс заходів організаційно-правового, економічного та політичного характеру в міжнародному та внутрішньодержавному просторі, що здійснюються всіма учасниками цього процесу з метою недопущення здійснення терористичних актів та посягання на територіальну цілісність держави.

Актуальність дослідження

Актуальність дослідження обумовлюється різким збільшенням загрози фінансування тероризму та сепаратизму в Україні та кількості злочинів, передбачених Міжнародною конвенцією про боротьбу з фінансуванням тероризму 2000 року. Переважна більшість яких вчиняється громадянами України, Російської Федерації та юридичними особами, які зареєстровані та/або знаходяться на її території. З березня 2014 року на території України незаконно діють терористичні організації «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка».

Нові виклики, що спричинені загрозою фінансування тероризму та сепаратизму в Україні вимагають впровадження якісно нових методів виявлення, попередження та протидії зазначеній діяльності. Типологічне узагальнення схем фінансування тероризму та сепаратизму допоможе учасникам національної системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму перерозподілити наявні ресурси з метою ефективної протидії виявленим загрозам та нівелюванню існуючої вразливості.

Проведення цього дослідження стане підґрунтям виконання Україною першої Рекомендації FATF щодо оцінки ризиків та застосування підходу, що ґрунтується на оцінці ризиків, що ще раз підкреслює його актуальність.

Мета дослідження

На час проведення цього дослідження загроза тероризму та сепаратизму в Україні переросла у пряме військово-протистояння, що виходить за рамки цього дослідження.

Розвиток подій у регіонах, що потерпали від дій терористичних угруповань, показав схожість їх сценаріїв. Попереднє розхитування ситуації найчастіше передбачає участь місцевого населення, яке шляхом введення в оману, погроз та нав'язування псевдо патріотичних ідеалів, було використано у проведенні актів громадської непокори та інших дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, проведення терористичних актів, участі у незаконних збройних формуваннях.

Організація зазначених дій потребує, зокрема, фінансового забезпечення на місцях проведення. Мова йде про діяльність іноземних диверсійних груп, місцевих проросійсько-налаштованих активістів та рухів, а також заходів щодо фінансування їх діяльності.

Якщо робота із виявлення та попередження діяльності таких осіб та їх угруповань відноситься до компетенції розвідувальних органів то задача щодо виявлення та блокування системи фінансування такої діяльності покладена на систему фінансового моніторингу.

Мета дослідження полягає у встановленні та узагальненні типових методів, способів, фінансових інструментів та схем фінансування тероризму та сепаратизму при існуючому рівні загрози, визначені можливих шляхів удосконалення системи протидії фінансуванню тероризму з метою упередження реалізації таких загроз.

Об'єкт та предмет дослідження

Забезпечення діяльності терористів та сепаратистів може здійснюватися наступними основними методами:

- шляхом прямого матеріального та грошового забезпечення, у тому числі готівкою;
- шляхом фінансового забезпечення діяльності із використанням посередників, у тому числі учасників фінансової системи.

Об'єкт дослідження – схеми фінансового забезпечення терористичної та сепаратистської діяльності із використанням засобів та учасників фінансової системи.

Предмет дослідження – основні загрози та вразливості, що сприяють поширенню таких злочинів.

Основні завдання дослідження

Дане типологічне дослідження є складовою Національної оцінки ризиків, основне завдання якої є виявлення загроз та вразливостей, оцінки ризику та його нівелювання.

Основними завданнями, які мають бути досягнуті в межах даного типологічного дослідження, є:

- визначення вразливостей фінансової системи, які можуть бути використані для фінансування тероризму та сепаратизму;
- оцінка імовірності реалізації загроз фінансування терористичної та сепаратистської діяльності виходячи з існуючих вразливостей фінансової системи;
- визначення можливих заходів щодо мінімізації або подолання негативного впливу визначених загроз, усунення або зменшення вразливості.

Зазначені питання є взаємозалежними та не можуть розглядатися окремо один від одного. Відповіді на ці питання, поєднані в одному аналітичному висновку нададуть можливість висвітлити слабкі місця, наприклад, як і де фінансовий сектор підпадає під загрозу бути використаним з метою фінансування тероризму та сепаратизму як на прикладі окремих організацій так і на галузевому рівні. Також це надасть можливість навести типологічні приклади, визначити існуючі тренди та індикатори виявлення («red flags»).

Також, завдання даного типологічного дослідження полягає у створенні аналітичної бази для прийняття майбутніх рішень щодо відповідних контрзаходів на національному рівні та пропозицій щодо їх підтримки міжнародною спільнотою.

Слід зазначити, що дане типологічне дослідження не ставить завдання щодо визначення причин та обставин за яких терористичні об'єднання та сепаратистські рухи активізують свою діяльність на території України та, відповідно, використовують її фінансову систему.

Дослідженість тематики

Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) як міжурядовий орган, створений в 1989 році, також активно досліджує питання фінансування тероризму. FATF встановлює стандарти та сприяє ефективному здійсненню правових, нормативних та оперативних заходів по боротьбі з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та інших загроз для цілісності міжнародної фінансової системи. У співпраці з іншими міжнародними партнерами, FATF веде роботу з виявлення уразливості на національному рівні з метою захисту міжнародної фінансової системи від зловживань.

Дослідження питання фінансування тероризму було висвітлено у наступних міжнародних типологічних звітах FATF та її регіональних підрозділів:

- Ризик фінансування тероризму з використанням неприбуткових організацій (2014 рік);
- Фінансування тероризму у Західній Африці (2013 рік);
- Типологічне дослідження FATF щодо фінансування тероризму (2008 рік).

Зі сторони Держфінмоніторингу типологічне дослідження буде базуватись на інформації, що була передана у складі узагальнених та додаткових узагальнених матеріалах з можливими ознаками фінансування тероризму та сепаратизму.

Також, у цьому дослідженні використана загальнодержавна інформація з Єдиного звіту про кримінальні правопорушення та інформація правоохоронних органів щодо реальних розслідувань, які проводяться правоохоронними органами в поточному періоді. Крім того, інформація, що отримана від фінансового сектору, також слугуватиме одним із джерел даних, що надасть можливість встановити основні види фінансових інструментів, які використовуються у схемах фінансування тероризму та сепаратизму.

Розділ 1. Ризик фінансування тероризму та сепаратизму

Загальна характеристика

Ризик фінансування тероризму та сепаратизму слід розглядати як похідну від загрози терористичної діяльності або сепаратизму та вразливості фінансової системи бути використаною з метою фінансування такої діяльності.

Відповідно до керівництва FATF «Національна оцінка ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму», загроза – це особа або група осіб, об'єкт або діяльність, які можуть потенційно завдати шкоди, наприклад, державі, суспільству, економіці і т.д. У контексті фінансування тероризму чи сепаратизму це поняття включає злочинців, терористичні групи та підтримуючих їх осіб, їх кошти, а також минулу, теперішню та майбутню діяльність з фінансування тероризму чи сепаратизму.

Поняття «вразливість», в тому сенсі, в якому воно використовується при проведенні оцінки ризиків, включає в себе ті області, в яких загроза може реалізуватися, або те що може підтримувати або сприяти її реалізації.

Загроза терористичної діяльності або сепаратизму, в залежності від передумов її виникнення, може бути як внутрішньою так і зовнішньою. Як вже було зазначено, Україна раніше не потерпала від такої діяльності, також не було помічено присутності на її території активних формувань міжнародних терористичних угруповань. Крім того, за відсутності радикальних настроїв у суспільстві, настання високого рівня ризику терористичної діяльності або сепаратизму було малоймовірним.

З іншого боку, вразливість фінансової системи, в тому числі можливість бути використаною з метою фінансування терористичної діяльності або сепаратизму, існує незалежно від рівня загрози такої діяльності. Це може включати особливості окремого регіону, сектора, фінансового продукту або виду послуг, які роблять їх привабливими для фінансування незаконної діяльності.

Передумови

Відповідно до останньої оцінки режиму боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, що проводилась експертами комітету Ради Європи з питань взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL), Україна не страждала від внутрішніх терористичних інцидентів, хоча правоохоронні органи іноді визначали деякі злочини як терористичні акти.

Аналіз кримінальних справ, які було розслідувано показував, що вони не мали причетності до терористичної діяльності і не було виявлено ніяких ознак участі фізичних чи юридичних осіб в Україні або за кордоном з метою фінансування тероризму.

Так, зокрема, аналіз кримінальних справ, які розслідувалися слідчими органами СБ України, пов'язаних зі скоєнням терористичного акту давав підстави стверджувати, що вказані

злочини вчинені здебільше з хуліганських мотивів або з метою перерозподілу власності та не пов'язані з організованою терористичною діяльністю. Крім того, підрозділами СБ України не було виявлено жодного факту використання фізичних та юридичних осіб України на території держави та за її межами у спробах діяльності, пов'язаної з фінансуванням тероризму.

За наявною в Службі безпеки України інформацією на території України не було структурних ланок міжнародних терористичних та релігійно-екстремістських організацій, не було виявлено жодного члена цих угруповань. Україна не зазнавала терористичних атак з їх боку і до останнього часу були відсутні передумови до виникнення терористичних проявів.

Однак, ситуація кардинально змінилася на початку 2014 року.

Характер розвитку подій, особливо на перших етапах ескалації терористичної загрози та загрози сепаратизму в Україні, беззаперечно свідчить про використання фінансової системи з метою інтеграції та переадресації фінансових потоків, що спрямовуються на підтримку такої злочинної діяльності.

В той час, коли високий рівень загрози терористичної та сепаратистської діяльності в Україні є безумовним фактом, загальний рівень вразливості та слабкі місця системи протидії фінансуванню такої діяльності мають бути встановлені з метою наступної розробки та імплементації контрзаходів.

Рівень загрози

Як вже було зазначено, на сьогодні, високий рівень загрози терористичної та сепаратистської діяльності (а отже і фінансування такої діяльності) в Україні є безумовним фактом, що трансформувався у загрозу прямого військового вторгнення. Це найтяжче усвідомлювати, оскільки до недавнього часу Україна не страждала від внутрішніх терористичних інцидентів та аналіз кримінальних справ, які було розслідувано правоохоронними органами показував, що вони не мали причетності до терористичної діяльності і не було виявлено ніяких ознак участі фізичних чи юридичних осіб в Україні або за кордоном з метою фінансування тероризму.

Також, це підтверджувалось і статистикою по переданих узагальнених матеріалах, щодо підозр у фінансуванні тероризму. Так, у 2013 році Держфінмоніторинг підготував та направив для розгляду до правоохоронних органів всього 4 узагальнені матеріали зазначеної категорії.

У переданих до правоохоронних органів матеріалах містилась інформація щодо повідомлень про фінансові операції, які стосувались внесення готівкових коштів, переказу коштів, спроби видачі кредиту, сплати внеску у фонди фінансування будівництва та сплати за товари подвійного призначення.

Протягом 9 місяців 2014 року Держфінмоніторинг підготував та направив для розгляду до правоохоронних органів 61 узагальнений та додатковий узагальнений матеріал, пов'язаних з фінансуванням тероризму та сепаратизму. Тобто майже в 17 разів більше ніж за весь 2013 рік. Це ще раз підтверджує зростання рівня таких загроз.

Передані узагальнені матеріали стосувались:

- діяльності благодійних організацій через які здійснювалась фінансування організацій, пов'язаних з тероризмом та сепаратизмом;
- громадських організацій та публічних осіб, що підтримують проросійські настрої;
- фінансування баз спортивного клубу, що використовувались для підготовки бійців з метою їх участі у масових заворушеннях шляхом здійснення переказів через українську міжнародну систему грошових коштів.

Зростання рівня загроз фінансування тероризму та сепаратизму також підтверджується показниками з Єдиного звіту про кримінальні правопорушення. Так, протягом 2013 року не було зареєстровано злочинів щодо посягання на територіальну цілісність і недоторканість України (ст. 110 ККУ та лише один випадок фінансування тероризму (ст. 258-5 ККУ). В той же час, за 9 місяців 2014 року вже було зареєстровано 258 злочинів щодо посягання на територіальну цілісність і недоторканість України та 36 фактів фінансування тероризму.

Джерела загрози

Джерела терористичної загрози та загрози сепаратизму полягають у економічних, соціально-політичних, національно-етнічних, релігійних та деяких інших процесах, що мають місце в Україні. Окреме місце посідає геополітичний фактор, як основний каталізатор зовнішньої загрози.

У ситуації, що склалася, фактор зовнішнього втручання є безумовно визначальним. Усі внутрішні точки напруженості у суспільстві були лише вдало використані з метою ескалації конфлікту.

Однак, аналіз самої терористичної загрози та загрози сепаратизму не є метою даного дослідження. Прагнучи висвітлити питання загрози саме фінансування тероризму та сепаратизму, в цьому дослідженні будуть розглянуті питання вразливості фінансової системи, що можуть бути використані терористичними та сепаратистськими організаціями.

Основна складність у виявленні джерел фінансування терористичної та сепаратистської діяльності та, відповідно, його попередженні, полягає у тому, що таке фінансування може відбуватися із легальних джерел, суми переказів бути незначними, а самі фінансові операції не відрізнятись від тисячі інших.

Розслідування терористичних актів, які мали місце в США у вересні 2001 року, показало, що система протидії фінансуванню терористичної діяльності не була зламана, скоріше вона не була спроектована таким чином, щоб виявляти такі «звичайні» транзакції.

Джерело загрози полягає у звичайності фінансових операцій, відсутності характерних ознак їх виявлення, розгалуженості фінансових інститутів, мобільності переказів та глибокому рівні проникнення фінансових послуг для всіх верств населення (простоти використання фінансових послуг).

Щодо джерел фінансування тероризму та сепаратизму, слід відмітити, що на сьогоднішній день недостатньо статистичних даних, на підставі яких можна зробити висновок щодо всіх джерел їх фінансування.

Також, за отриманими від банків повідомленнями найбільша кількість фактів, що можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму та сепаратизму, виявлялась у південно-східних областях України. Детальний розподіл, виявлених фактів наведено на мал. 1.

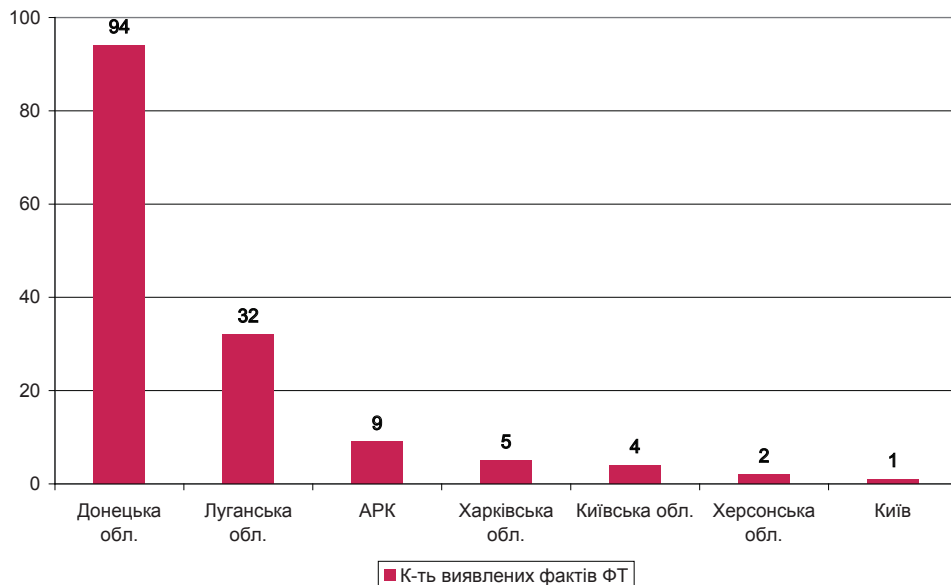

Рис. 1. Кількість виявлених банківськими установами фактів, що можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму та сепаратизму

Вразливість фінансового сектору

Система протидії фінансування тероризму та сепаратистської діяльності в Україні побудована відповідно до міжнародних стандартів в цій сфері (FATF), що підтверджується оцінкою Комітету Ради Європи з питань оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL).

Тим не менш, жодна фінансова система не може бути на повністю захищеною від можливості її використання з метою фінансування тероризму та сепаратистської діяльності.

Серед мільйонів фінансових операцій та сотні фінансових інструментів ті, що проводяться та використовуються із метою фінансування тероризму та сепаратистської діяльності, мають викривлену сутність, при цьому не змінюють свою форму, характерні ознаки та властивості.

Мова йде про те, що починаючи з якогось моменту часу, звичайні фінансові операції можуть нести приховане призначення, при цьому наявні їх характеристики не змінюються, а отже існуючі механізми протидії опиняються не дієвими.

Слід зазначити, що це не означає недосконалість механізмів протидії. Існує певний об'єктивний рівень вразливості будь-якої фінансової системи, обумовлений, в першу чергу, соціальним фактором.

Розглядаючи фінансову систему як сукупність учасників та взаємовідносин між ними, система протидії фінансуванню тероризму та сепаратизму передбачає, в першу чергу, такі механізми протидії як ідентифікація фінансовими посередниками осіб (клієнтів), що звертаються за фінансовими послугами, та вивчення фінансових операцій, що проводяться такими особами, з метою виявлення тих, що можуть мати відношення до фінансування тероризму та сепаратизму.

Фінансові операції, які відповідно до законодавства не підпадають під вимоги ідентифікації їх ініціатора, можуть бути використані із метою фінансування тероризму та сепаратизму. В Україні в зазначеній зоні ризику є фінансові операції, що проводяться за допомогою платіжних систем, у тому числі з електронними грошима на суму що не перевищує 10 000 гривень, або суму в іноземній валюті, що в еквіваленті не перевищує 10 000 гривень.

Новітні інформаційні технології дозволяють швидко здійснювати вищезазначені фінансові операції без безпосереднього контакту ініціатора переказу із суб'єктом первинного фінансового моніторингу. Теоретично кіберпростір не має обмежень, тож, за наявності технічної можливості, існує вірогідність створення зловмисниками великої кількості віртуальних учасників (електронних гаманців, віртуальних засобів платежу тощо) з метою переказу коштів. Законодавчі обмеження, звісно, не дозволяють використати такий канал переказу коштів для переміщення дійсно значних сум, проте він з успіхом може бути використаним з метою надання адресної допомоги.

Так, правоохоронними органами визначено відсутність контролю за здійсненням електронних переказів з використанням вітчизняних та іноземних платіжних систем, як основну вразливість фінансової системи, яка може бути використана для фінансування тероризму та сепаратизму.

Приклад 1

У процесі здійснення моніторингу фінансових операцій клієнтів, які здійснювали разові перекази коштів на рахунки фізичних осіб, причетних до участі у фінансуванні сепаратизму, одним із банків було виявлено інформацію, в якій зазначається про те, що для допомоги «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці» не слід використовувати для переказу коштів платіжні картки цього банку, а краще використовувати платіжні системи Webmoney, Yandex гроші, Qiwi.

Крім того, навіть ті фінансові операції, що передбачають заходи обачливості з боку фінансових посередників, як вже було зазначено, можуть бути завуальованим фінансуванням тероризму та сепаратизму, хоча й не матимуть характерних ознак виявлення.

Приклад 2

У результаті моніторингу операцій клієнтів одного із банків були виявлені перерахування коштів з поточних рахунків з використанням спеціальних платіжних засобів (рахунки були відкриті в Донецькому регіоні) на рахунок контрагента – фізичної особи в іншому банку. Суми платежів клієнтів були різними (від 20 до 250 грн.), і не мали регулярного характеру (джерела походження коштів на рахунках клієнтів банку, які ініціювали перекази коштів, – в основному цільові зарахування: заробітна плата, пенсія). Основні перерахування здійснювались з призначенням «приватний переказ», але були виявлені і операції перерахування коштів з призначенням «допомога», «на ліки». У результаті проведеного подальшого аналізу було з'ясовано, що особа, на рахунок якої перераховувалися кошти, є учасником «Донецької народної республіки».

Також, схеми фінансування тероризму та сепаратизму можуть бути здійснені шляхом проведення фінансових операцій через різні банківські установи, що ускладнює їх виявлення.

Таким чином, існуючі об'єктивні вразливості фінансової системи помножені на масштаби їх використання можуть становити досить високий ризик фінансування тероризму та сепаратизму, але лише за умови коли загроза з боку терористичних організацій та сепаратистських рухів набуває масштабів стихійності.

Відмінність фінансування тероризму від відмивання коштів

Як було сказано вище, терористам потрібні кошти, на які вони закупають зброю, обладнання, матеріальне забезпечення й послуги. Кошти можуть надходити до них від держави (тероризм, що спонсується державою) або із приватних джерел (від окремих осіб, компанії, благодійних й інших неурядових організацій) – часто у формі дрібних, але численних пожертвувань.

Гроші, що надходять до терористів, можуть мати легальне або кримінальне походження. За даними дослідницької організації **Council on Foreign Relations**, основна проблема у виявленні фінансування тероризму полягає у тому, що до 70% усіх коштів терористи одержують з легальних джерел (хоча для одержання коштів вони активно використовують і незаконні джерела: контрабанда, рекет, торгівля наркотиками, зброєю й ін.). Однак велику частину коштів терористи, одержують від бізнесу, благодійних фондів і приватних спонсорів, що найчастіше не знають, на яку мету витрачаються надані ними кошти.

У той час коли легалізація передбачає управління коштами, що були отримані внаслідок предикатного злочину, фінансування тероризму, що само по собі вже є злочином, спонсує скоєння ще більш тяжкого злочину у майбутньому.

Також, різниться мета слідства, яке у випадку легалізації спрямоване на встановлення факту злочину і, відповідно, проводиться правоохоронними органами проти випадків із фінансу-

ванням тероризму, де слідство спрямовано на попередження ще більш тяжкого злочину, та проводиться вже розвідувальними органами.

Способи розслідування злочинів, пов'язаних з «відмиванням» нелегальних доходів і фінансуванням тероризму, схожі тим, що в обох випадках необхідно збирати інформацію про фінансові операції. Ця інформація може міститись у фінансових звітах, що надходять з внутрішніх або міжнародних джерел, а також у твердженнях свідків.

Однак, існують і відмінності. При розслідуванні злочинів, пов'язаних з «відмиванням» нелегальних доходів, слідство враховує, що кошти проходять шлях від злочину до злочинця, а потім, найчастіше, ідуть на покупку майна (автомобілів, коштовностей, нерухомості й т.д.). При фінансуванні тероризму необхідно відслідковувати рух коштів від їхнього джерела (доходи від злочинної діяльності, пожертвування) до терористичної організації, а потім до окремих терористів або терористичних організацій, які користуються ними, існують на них, витрачають їх на підготовку терористичних актів.

Відмінності між фінансуванням тероризму та відмиванням коштів, створюють, також, багато проблем перед фінансовими посередниками, які зобов'язані виявляти такі факти. Той факт, що джерелом фінансування тероризму можуть бути легальні кошти, незначні суми переказів та відсутність видимих ознак підозри («red flags») роблять фінансування тероризму майже невидимим.

В кінцевому рахунку, основна мета протидії фінансуванню тероризму є недопущення терористичній загрозі використати вразливості фінансової системи, тобто нівелювання ризику.

Пряма підтримка та використання фінансової системи

Як вже було зазначено, терористична та сепаратистська діяльність передбачає потребу фінансового забезпечення. Мова йде як про організацію безпосередніх актів прояву своєї діяльності, так і забезпечення життєдіяльності її організаційної форми, витрати на інформаційні компанії, залучення нових членів.

В залежності від масштабів діяльності, географічного регіону присутності, поставлених цілей та кількості задіяних учасників з одного боку та наявних ресурсів, їх виду, можливостей їх передачі або переказу і розгалуженості представників з іншого боку, різняться методи фінансової підтримки терористичної та сепаратистської діяльності.

Слід зазначити, що практика протидії фінансуванню тероризму світовою спільнотою засвідчила той факт, що терористичні організації прагнуть скористатися найпростішими, найдоступнішими та зрозумілими методами переказу коштів.

Фінансова підтримка терористичної та сепаратистської діяльності може відбуватись як шляхом безпосередньої передачі активів, коштів та зброї так і дистанційно, тобто з використанням послуг фінансової системи.

Приклади, які описують випадки прямої підтримки, щодо яких проводяться слідчі дії, наведено нижче.

Приклад 3

На початку липня 2014 року, точна дата та час не встановлені, перебуваючи на території міста Єнакієве Донецької області, громадянин X 1951 р. н., добровільно передав представнику терористичної організації «Донецька народна Республіка» на прізвисько «У» грошові кошти в сумі 200 грн. та матеріальні цінності на суму 20 000 грн., тобто вчинив дії з фінансового та матеріального забезпечення терористичної організації «Донецька народна Республіка».

Приклад 4

Громадянин X 1959 р. н., 05.05.2014 в м. Дружківці Донецької області, з метою фінансового забезпечення терористичної організації, добровільно надав члену терористичної організації ДНР грошові кошти в сумі близько 17 000,00 грн., вчинивши таким чином фінансування тероризму.

Приклад 5

Громадянин X 1960 року народження, приблизно 03.06.2014 року здійснив передачу грошових коштів у сумі 3 000 грн. особі на ім'я громадянина W. При цьому, громадянин X усвідомлював, що кошти будуть витрачені на матеріально технічне забезпечення сприяння вчиненню терористичного акту за допомогою вказаних грошових коштів. Так, громадянин X маючи умисел на забезпечення участі групи осіб у вчиненні терористичних актів проти учасників антитерористичної операції на території Луганської області умисно передав вказану суму грошових коштів громадянину W з метою організації останнім участі групи осіб у збройних конфліктах на боці «Луганської народної республіки» проти учасників антитерористичної операції на території Луганської області, вказані грошові кошти були використані останнім на доставку осіб до м. Луганськ та забезпечення їх перебування на території вказаного міста.

Приклад 6

У травні-липні 2014 року громадянин X та громадянин W у м. Москві Російської Федерації, за попередньою змовою групою осіб, проводили збір і накопичення грошових коштів, військового спорядження, оргтехніки, медикаментів, продуктів харчування та їх подальшу передачу і доставку учасникам терористичних організацій «Донецька народна республіка» і «Луганська народна республіка» на територію Луганської та Донецької областей України.

Таким чином, громадянин X та громадянин W вчинили фінансування тероризму, тобто дії, вчинені з метою фінансового та матеріального забезпечення терористичних організацій, підготовки і вчинення терористичних актів, сприяння вчиненню терористичних актів.

Окремо слід зупинитися на діяльності кеш-кур'єрів. З одного боку кеш-кур'єри використовуються з метою забезпечення прямої фінансової підтримки та, відповідно, з метою уникнення процедур фінансового моніторингу у фінансовій системі. З іншого боку, Рекомендація 32 FATF прямо вказує на необхідність реалізації контрзаходів проти такої діяльності з боку системи протидії легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму.

Однак, мова йде про транскордонне переміщення валюти та дорогоцінностей через організовані пункти пропуску на державному кордоні. В умовах, коли Україна внаслідок військових дій не в змозі контролювати частину кордону, контрзаходи проти переміщення на таких ділянках неможливі¹.

Як засвідчує наступний приклад, кеш-кур'єрів використовують між територіями областей України, що потерпають від дій терористичних організацій та сепаратистських рухів.

Приклад 7

У липні п. р. мешканцями м. Запоріжжя, які чергують на блок-посту (ділянка траси Запоріжжя – Донецьк в напрямку м. Донецька) при огляді транспортного засобу, що рухався у напрямку м. Донецьк, виявлено значну суму грошових коштів. Після з'ясування співробітниками правоохоронних органів обставин перевезення готівки було встановлено, що вони переправляються з Автономної Республіки Крим до м. Донецьк, через Запорізьку область для подальшої можливої фінансової підтримки членів «Донецької народної республіки» на сході України, а саме виплати заробітної плати учасникам терористичної організації «Донецької народної республіки».

Слід зауважити, що терористичні організації та сепаратистські рухи можуть самостійно забезпечувати своє існування в місцях особливо активної присутності за рахунок експлуатації місцевого населення, видобувних, переробних та виробничих фондів у регіоні присутності.

¹ маються на увазі контрзаходи, що передбачені Рекомендацією 32 FATF.

Прикладом зазначеного самозабезпечення може бути «Ісламська держава Іраку та Лівану» (ІДІЛ), щодо якої Президент США заявив про намір звернутися до Конгресу США за отриманням дозволу на використання проти неї військової сили.

ІДІЛ встановив контроль на частині території своєї присутності, що розташовані в межах сучасних Іраку, Сирії, Йорданії та Лівану. Завдяки контролю над багатомільйонною нафтою місцевістю на півночі Сирії, ІДІЛ має змогу заробляти від **1 до 2-х мільйонів доларів США щоденно**.

Певну паралель можна провести із Україною, де у тимчасово-окупованих регіонах захоплені та експлуатуються підприємства, зокрема, по видобутку вугілля. Інші підприємства та населення змушені до виплати так названих «податків», що збираються представниками окупантів, терористичних організацій та сепаратистських рухів.

Приклад 8

У період з квітня п. р. посадовими особами ТОВ «Х» здійснюється фінансування незаконної діяльності терористичної (у визначенні ст. 1 п. 16 Закону України «Про боротьбу з тероризмом») організації «Донецька народна республіка» шляхом передання на адресу останньої грошових коштів, отриманих ТОВ «Х» від реалізації вугільної продукції, що була видобута фактично без дозвільних документів, третім особам без відображення таких фінансових операцій по бухгалтерському обліку та звітності.

Приклад 9

Колишній начальник структурного підрозділу ПАТ «S» в АР Крим, громадянин X 1971 р. н., і колишній заступник начальника того ж структурного підрозділу громадянин W 1959 р. н., діючи за попередньою змовою групою осіб з іншими невстановленими особами й здійснюючи контроль за діяльністю вказаного структурного підрозділу, у період квітня-травня 2014 року на території АР Крим здійснили фінансування тероризму, а саме: використовували ввірене їм майно ПАТ «S» (корпоративні права на управління якого належать державі) на фінансування діяльності незаконних збройних формувань, що приймали активну участь у терористичній діяльності на території АР Крим, а також продовжують здійснювати фінансування терористичної діяльності таких незаконних формувань на території східних регіонів України з метою дестабілізації соціально-політичної ситуації.

Приклад 10

3 червня п. р. по теперішній час громадянин Х, з метою фінансового та матеріального забезпечення терористичної групи «Луганська народна республіка», систематично вимагає та отримує від керівників підприємств, розташованих на території м. Алчевськ Луганської області, грошові кошти у вигляді податкових зборів. Вказані готівкові кошти останній передає до м. Луганськ представникам «Луганської народної республіки» для забезпечення їх терористичної діяльності.

Приклад 11

У липні п. р. до РВ ГУМВС України у Луганській області почало розслідування повідомлення про те, що директор ринку «Б», що розташований у м. Х Луганської області, громадянин Х здійснює вимагання грошових коштів на фінансування ЛНР.

Міжнародні дослідження

Відповідаючи на виклики сьогодення, світова спільнота приділила багато часу дослідженням, які були присвячені особливостям функціонування терористичних груп, в тому числі тих, що борються за визнання та отримання незалежного статусу окремих територій, в усьому світі та пошуку механізмів протидії цьому явищу.

Трагічні події, які мали місце у двохтисячних роках у Сполучених Штатах Америки (Теракти 9/11), Великобританії (2005) та інші, дали зрозуміти, що терористична загроза із зовнішньої перетворилась на внутрішню. Глобалізація міжнародних відносин, спрощення механізмів переміщення капіталу та міграційної політики надали можливість терористичним рухам пристосуватись до існування в умовах сьогодення та глибоко проникнути у тили світової спільноти.

Розслідування найгучніших терористичних актів, що описані, зокрема у «*Монографії по боротьбі з фінансуванням тероризму (9/11)*» (США) та «*Офіційних висновках Комісії щодо вибухів у Лондоні 7 липня 2005*» вказують на беззаперечний факт використання терористичною спільнотою міжнародної фінансової системи з метою забезпечення діяльності своїх представників в усьому світі.

Так, наприклад, особи, що були задіяні у терактах 9/11 (США) та у Лондоні 7 липня 2005, не використовували підроблені документи, мали відкриті банківські рахунки та здійснювали від свого імені міжнародні перекази коштів.

Крім того, проведення безпосередніх терористичних актів не вимагає відносно значних фінансових затрат. Вартість теракту, що був проведений організацією «Аль-Каїда» у 1998 році (вибухи посольства США у Східній Африці) оцінюється у 10 тисяч доларів США, у 2002 році (вибухи на о. Балі) – 20 тисяч доларів США, а наймасштабний теракт у США у 2001 році

оцінюється у 400-500 тисяч доларів США. Здається, що найбільші потреби у фінансуванні терористичних організацій складають повсякденні витрати такої організації.

У відповідь на нові виклики та з метою протидії фінансуванню тероризму на початку двохтисячних років FATF було здійснено перегляд Рекомендацій FATF.

У 2008 році, з метою перевірки ефективності запроваджених заходів протидії та узагальнення найкращих практик виявлення, FATF було проведено типологічне дослідження «Фінансування тероризму». За результатами якого було встановлено світові тенденції фінансування тероризму, зокрема:

- терористичні організації відрізняються за розміром, рівнем централізації та ідеологічною спрямованістю;
- відповідно різняться потреби у фінансуванні терористичних організацій;
- проведення окремого терористичного акту однією або групою осіб не вимагає відносно значних фінансових затрат;
- з іншого боку великих організаційних затрат вимагає підтримка функціонування мережі представників, розкиданих по усьому світу;
- фінансування терористичної діяльності може відбуватися як за рахунок коштів, отриманих з легальних джерел, так і за рахунок нелегального бізнесу, яким паралельно можуть займатися терористичні організації;
- терористичні організації використовують велику різноманітність методів та схем переміщення фінансових ресурсів у фінансовій системі, зокрема – торгові розрахунки, кеш-кур'єри, благодійні організації, альтернативні платіжні системи інше.

Цікавим є той факт, що виявлені у вищезазначеному дослідженні основні методи та схеми переміщення терористичними групами коштів знайшли своє підтвердження у 2013 році у статті професорів Мікаель Фріман та Мойара Руехсен «Огляд методів фінансування тероризму» (журнал «Перспективи тероризму» 2013, випуск 4).

Так, серед розповсюджених схем переміщення коштів терористичними організаціями відокремлюють: кеш-кур'єрів, неформальні платіжні системи (Хавала та інші), сервіси з переказу коштів, використання банківської системи, фіктивні торгові розрахунки та торгівля предметами розкоші.

Терористичні організації змушені вдаватися до схем переказу коштів оскільки джерела походження коштів та пункти їх призначення можуть бути розташовані в різних країнах, або, навіть, на різних континентах.

Обираючи схему переказу коштів, терористичні організації беруть до уваги географічний чинник, початковий вид активу, його обсяг, необхідну швидкість переказу, вартість переказу та можливий рівень небезпеки (крадіжку, викриття правоохоронними органами інше).

За необхідності швидкого переказу невеликої суми грошей, зазвичай перевага надається неформальним платіжним системам (Хавала та інші) та сервісам з переказу коштів (Western Union, MoneyGram інші). З метою більш детального аналізу даного виду переказів у нагоді

стане дослідження FATF «Роль Хавали та інших провайдерів аналогічних послуг у відмиванні грошей і фінансування тероризму» (2013).

Хавала (Хунді) у Південній Азії, Фей-чіен у Китаї, Падала у Філіппінах, або Фей-кван у Таїланді є системами переказу коштів, заснованими на основі взаємозаліку вимог і зобов'язань між її учасниками. Історично такі системи з'явилися ще до становлення банківських інститутів й до сьогодні забезпечують попит на взаєморозрахунки та перекази у торговій та соціальній сферах життя.

Існування зазначених систем переказу коштів обумовлено історичними передумовами, культурними особливостями етносу у регіонах їх функціонування, а також недостатнім рівнем проникнення послуг сучасної фінансової системи серед малозабезпечених верств населення та вартістю їх послуг. Не останню роль відіграє також відсутність процедур контролю та КУС (знай свого клієнта).

У класичному розумінні, неформальна платіжна система виглядає наступним чином. Замовники послуг звертаються до учасників системи із запитом щодо переказу коштів та надають необхідну суму готівкою. Учасник системи зв'язується із колегою в місці призначення переказу та повідомляє умови переказу. В свою чергу, замовник отримує пароль, який має використати одержувач коштів за місцем призначення переказу. Фактично переказ коштів не відбувається, в подальшому, організатори системи здійснюють взаємозалік вимог або домовляються щодо переказу різниці вимоги.

Слід зазначити, що з розвитком міжнародних економічних відносин неформальні платіжні системи отримали можливість глибше інтегруватись у світову фінансову систему. Так, з метою організації взаєморозрахунків організаторів платіжних систем, використовують банківські рахунки легального бізнесу (торгівля, виробництво, послуги), передплачені (дебетні) картки, легальні платіжні системи, кеш-кур'єрів, приватні перекази фізичних осіб через банківські установи.

Обсяги розрахунків, що припадають на неформальні платіжні системи, визначити неможливо. У вищезазначеному дослідженні вказується, що на такі нерегульовані системи може припадати від 10 до 50% усіх грошових переказів.

Таким чином, неформальні платіжні системи несуть реальну загрозу фінансування тероризму. В свою чергу, фінансова система має вразливості, що дозволяють використовувати її для здійснення переказів у різний спосіб.

З метою виявлення фінансових операцій, що можуть мати відношення до організації неформальних платіжних систем, слід сконцентрувати увагу на виявлених критеріях ризику:

- внесення на банківські рахунки фізичних осіб невеликих сум або регулярне внесення великих сум готівки, яка потім перераховується на іноземні рахунки;
- регулярні перекази грошових коштів у такі міжнародні центри, як Дубаї (більшість транзакцій неформальних платіжних систем проходять через певний міжнародний пункт, наприклад, Дубаї);
- рахунок використовується як тимчасовий репозиторій;

- поповнення одного і того ж банківського рахунку різними фізичними особами з наступним електронним переказом коштів закордон або зняттям коштів за кордоном через банкомати;
- часті міжнародні електронні перекази з банківських рахунків організацій, що не пов'язані з задекларованими видами діяльності.

Разом з тим, не зважаючи на рівень сучасної глобалізації та інформатизації, що значно спрощують організацію неформальних платіжних систем, звичайні перевезення готівки кеш-кур'єрами залишаються простим та зрозумілим способом переміщення коштів (коштовностей).

Слід зазначити, що фізичне переміщення коштів має ряд недоліків. Строк таких переказів довший, а саме переміщення наражається на ризик розбою та викриття правоохоронними органами.

Крім того, переміщення великих сум готівки обмежується розміром і вагою грошей. Так 1 мільйон доларів США стодоларовими купюрами важить близько 9 кілограм, а 20-ти доларовими купюрами – більш ніж 45 кілограм. В той же час, послуги з фізичного переміщення коштів залишаються такими, що користуються попитом.

Як вже було зазначено, вибір схеми переказу залежить від багатьох передумов. Вибір що впає на користь кеш-кур'єрів може бути обумовлений видом активу (золото, діаманти), географічним чинником (перекази торговців наркотичних засобів в Афганістані, Пакістані) та іншим.

Так, у дослідженні FATF «Фінансові потоки, пов'язані з виробництвом і оборотом афганських опіатів» (2014) зазначено, що кеш-кур'єри широко використовуються з метою забезпечення розрахунків за наркотичну сировину на території Афганістану, Пакістану, Ірану та Таджикистану. Організовані злочинні групи Туреччини сплачують готівкою та золотом за допомогою кеш-кур'єрів поставки з Ірану. Відповідно до даних Комітету з санкцій ООН щодо Аль-Каїди і Талібану, до третини бюджету руху Талібан забезпечує торгівля опіатами. Отже послуги кеш-кур'єрів залишаються такими, що користуються попитом у терористичних рухів.

В залежності від географії використання, спостерігаються відмінності функціонування кеш-кур'єрів. Так, у дослідженні FATF «Фінансування тероризму в Західній Африці» (2013), окрім іншого, описано таке «ноу-хау» терористичних організацій як використання жінок в якості кеш-кур'єрів, оскільки більшість співробітників прикордонної служби є чоловіками, що сповідують Іслам, канони якого забороняють чоловікам торкатися жінок, якщо вони не одружені. Також неспроможність державних органів здійснювати належний контроль прикордонних територій призвели до того, що кеш-кур'єри, окрім готівки, займаються безпосереднім перевезенням зброї та вибухівки.

Слід також зазначити, що використання кеш-кур'єра з метою фінансування безпосередньо виконавця терористичного акту також матиме свої особливості. Сума такого переказу скоріш за все буде незначною, навіть для офіційного перетину кордону. Особа, що буде перевозити готівку, має бути такою, що заслуговує довіру терористичної організації. На жаль, як зазначено у статті професорів Мікаель Фріман та Мойара Руехсен «Огляд методів фінансування

тероризму» (журнал «Перспективи тероризму» 2014, випуск 4), такі перевезення готівки навіть сьогодні можуть не викликати підозру.

У випадках, коли існує необхідність переказу коштів до країн Заходу, терористичним організаціям доводиться знаходити шляхи інтеграції активів у фінансову систему. Одним з таких шляхів може бути використання банківської системи, а саме – рахунків реально існуючих підприємств з метою переказу коштів, що не мають відношення до виробничої або торгової специфіки підприємства.

Яскравим прикладом використання легального бізнесу для маскуванню функціонування розрахункового центру може стати приклад використання компаній, що займалися експортом меду із Сполучених Штатів Америки. Так було встановлено, що до терактів 2001 року, організаторами неформальних платіжних систем, в тому числі тими, які були причетні до терористичних організацій, широко використовувались компанії, що займаються експортом продукції бджільництва із США. Зазвичай, вартість продукції була завищена, а серед контрагентів були ті, що знаходилися у країнах, що вимагають підвищеної уваги з боку фінансового контролінгу (наприклад, Ємен). Таким чином, за рахунок переказу сум більших від справжньої вартості товару, здійснювався переказ коштів, необхідних для потреб фінансових посередників платіжних систем.

Серед інших прикладів використання легального бізнесу для фінансування терористичних організацій, можна привести приклад організації імпорту використаних автомобілів із США у країни Західної Африки. За результатами розслідування компетентних органів США було встановлено, що справжньою метою переказу коштів була легалізація доходів від продажу наркотичної сировини членами терористичної групи Хезболла.

Також відомі випадки організації фіктивних розрахунків між фізичними особами, в більшості випадків такі перекази декларуються як торгові операції, в тому числі, предметами розкоші або товарами широкого вжитку.

З метою виявлення фінансових операцій, що можуть мати відношення до використання легального бізнесу для фінансування терористичних організацій, слід сконцентрувати увагу на виявлених критеріях ризику:

- купівля, трансфер, і в кінцевому підсумку продаж матеріальних цінностей за готівку особливо в районах з високим рівнем активності терористичних угруповань;
- переказ значних сум коштів на та з рахунків фізичних осіб або новостворених підприємств, що не демонструють ділову активність;
- перекази коштів з країн з високим рівнем активності терористичних угруповань;
- перекази з банківських рахунків організацій, що не пов'язані з задекларованими видами діяльності.

Як вже було зазначено, шляхи інтеграції терористичними організаціями активів у фінансову систему різняться виходячи з виду первинного активу, його обсягу, призначення та необхідної швидкості переказу з одного боку та ступеня спроможності фінансової системи протистояти загрозі бути використаною для фінансування тероризму.

Однак, в будь-якій фінансовій системі є інститути, що за суттю своєї діяльності категорично відрізняються від усіх інших. Мова йде про неприбуткові організації.

Не маючи на меті отримання прибутку, ці організації мають розгалужені мережі представництв у різних країнах, що забезпечує їм основу для транснаціональних операцій. Їх гуманітарна або соціальна спеціалізація, спонтанність переказів, можливість проведення як адресної так і комплексної допомоги та широка практика використання готівкових внесків робить їх зручним механізмом для переказу коштів терористичними організаціями.

Так, ще у 1996 році Генеральна Асамблея ООН у своїй Резолюції A/RES/51/210 звернула увагу світової спільноти на проблему фінансування тероризму шляхом використання організацій «що мають на меті діяльності благодійні, громадські або культурні цілі».

Світова спільнота, намагаючись нівелювати ризик використання неприбуткових організацій з метою фінансування тероризму, передбачила методи обачливості, які мають застосовуватись щодо їх діяльності. Так, у Рекомендаціях FATF окрема восьма рекомендація стосується діяльності неприбуткових організацій, які є «особливо чутливими» у цьому сенсі.

На жаль, за результатами 3-го раунду оцінки FATF на відповідність країн 40 Рекомендаціям FATF було встановлено, що 57% країн не виконують, або лише частково виконують восьму рекомендацію. Лише 8% країн повністю виконують вимоги восьмої рекомендації.

Більше того, недавнє дослідження, проведене Центром Глобальної контртерористичної співпраці та Виконавчим директором Контртерористичного комітету ООН «Захистити та запобігти» (2013), визначило глобальний рівень розуміння ризику в секторі неприбуткових організацій досить нерівномірним. Тобто, на сьогодні, світова спільнота усвідомлює необхідність більш ретельного вивчення загрози для сектора неприбуткових організацій з боку терористичних організацій з метою підвищення інформованості і розуміння як самих загроз і ризиків.

Досить змістовним дослідженням із зазначеної тематики є дослідження FATF «Ризик фінансування тероризму з використанням неприбуткових організацій» (2014).

Технологічні досягнення надали неприбутковим організаціям можливість розширити границі своєї присутності, збору коштів і промо-можливостей. Процес глобалізації також збільшив попит на соціально-спрямовані послуги неприбуткових організацій, особливо в регіонах, що потерпають від природних чи техногенних катаклізмів, але також в регіонах, що потерпають від бідності або є нестабільними через політичне чи військове протистояння тощо. Ті ж самі регіони цікавлять терористичні організації.

Не дивлячись на різні цілі, які ставлять перед собою неприбуткові та терористичні організації, вони оперують у єдиному глобальному середовищі, часто намагаючись досягти одних і тих же груп населення.

Легітимність і масштаб діяльності неприбуткових організацій, в поєднанні з можливостями щодо оперативного вирішення певних проблем, може являти собою привабливу мету для терористів, які прагнуть реалізувати переваги в умовах глобалізації.

В той час, коли загроза використання сектору неприбуткових організацій з боку терористичних організацій є зрозумілою, вразливості сектору різняться. Вразливості сектору поділяють на організаційні та секторальні.

Організаційні вразливості дозволяють використовувати легальні неприбуткові організації окремими особами (навіть окремими посадовими особами). Секторальні вразливості передбачають можливість функціонування на ринку псевдо неприбуткових організацій.

Слід зазначити, що перспективи використання терористичними організаціями неприбуткових не обмежуються лише збором та акумуляцією коштів, серед них:

- підвищення мобільності;
- взаємозв'язок між самостійними структурами;
- доступ в райони конфліктів, або в райони з низьким рівнем державного контролю;
- децентралізація зв'язку та управління;
- розширені можливості щодо залучення громадськості.

Серед основних способів використання неприбуткових організацій з метою фінансування тероризму виокремлюють наступні.

Відволікання коштів – відволікання частини коштів неприбутковою організацією чи її посадовою особою на потреби терористичних організацій.

Маніпулювання програмою – зловживання коштами, що призначені для програм, які спрямовані на досягнення законних гуманітарних цілей.

Псевдо неприбуткові організації – під виглядом благодійної діяльності, організація або приватна особа займається збором коштів на підтримку тероризму.

Таким чином, серед шляхів інтеграції терористичними організаціями активів у фінансову систему неприбуткові організації посідають окреме місце. Завдяки своїй універсальності та глобальній присутності неприбуткові організації виявилися унікальним механізмом, чого тільки вартий той факт, що, наприклад, інституційна система неприбуткових організацій, що була створена терористичною організацією «Тигри визволення Таміл-Ілама» (Шрі-Ланка) змогла проіснувати довше ніж бойове крило цієї організації.

Розділ 2. Способи фінансування тероризму та сепаратизму

Типові схеми, пов'язані з фінансуванням тероризму та сепаратизму

Відповідно до інформації внесеної до Єдиного реєстру досудових розслідувань можна виділити наступні шляхи здійснення фінансування терористичної та/або сепаратистської діяльності:

- добровільна передача власних готівкових коштів фізичними особами представникам терористичних та/або сепаратистських організацій;
- перерахування грошових коштів на карткові рахунки членів терористичних угруповань;
- несанкціоноване списання грошових коштів із рахунків юридичних осіб;
- матеріальне забезпечення терористичних угруповань особами, використовуючи своє службове становище;
- вимагання фінансової допомоги у суб'єктів господарської діяльності особами, використовуючи своє службове становище;
- використання фіктивних фінансових структур для отримання готівкових коштів;
- вчинення грабежів, розбоїв, викрадення людей з метою отримання грошових коштів;
- збір коштів у соціальних мережах під виглядом благодійної допомоги групою фізичних осіб;
- перерахування грошових коштів за допомогою електронних платіжних систем на адресу підставних осіб.

Звісно, вищезазначений поділ є умовним, оскільки схеми фінансування тероризму та сепаратизму можуть поєднувати різні вищезазначені елементи. Однак, з метою типологічного опису буде здійснено виокремлення елементів в розповсюджених схемах фінансування тероризму та сепаратизму.

Терористичні організації та сепаратистські рухи використовують різні джерела доходів та методи переказу коштів. В залежності від джерела доходів, виду та обсягу активу, екстреності переказу та кількості одержувачів різняться й схеми фінансування тероризму та сепаратизму. Метою будь-якої схеми фінансування тероризму та сепаратизму залишається надійне фінансове забезпечення одержувача із мінімальним привертанням уваги фінансового посередника до фінансової операції.

Зазвичай, за умови легального походження коштів, обрана схема фінансування буде характеризуватися використанням простих, повсякденних, швидких та зручних методів переказу, фінансових інструментах. Зазвичай, такі фінансові операції не будуть відрізнятися від багатьох аналогічних, що проводять фінансові посередники. При мізерних сумах переказу, зловмисникам навіть можливо уникнути процедури ідентифікації. Також, з метою уникнення процедур обов'язкового фінансового моніторингу, до схем фінансування залучаються посередники, фінансові операції проводяться через різні фінансові установи, або суми фінансової операції подрібнюються.

У випадку нелегального походження коштів, схеми фінансування тероризму та сепаратизму ускладнюються елементами, покликаними нівелювати ризик викриття зв'язку між коштами та джерелом їх походження. У таких схемах зловмисники вдаються до методів розміщення

злочинних доходів та їх розшарування. Це досягається шляхом зміни форми активу, використання різних фінансових інструментів, підставних осіб тощо. Такі схеми мають певні аналогії із схемами легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, з тією різницею, що реалізуються без останньої фази – інтеграції коштів у фінансову систему, проте із подальшим переказом коштів кінцевому одержувачу. В цьому випадку, схеми фінансування тероризму та сепаратизму мають високий ризик бути викритими суб'єктами фінансового моніторингу.

Розглянемо основні виявлені схеми фінансування тероризму та сепаратизму. Деякі мають спільні риси, оскільки реалізуються шляхом використання послуг одних і тих саме фінансових посередників, насамперед банків.

Несанкціоноване списання

Як було зазначено фінансування тероризму може здійснюватися за рахунок легальних доходів, однак наявні факти свідчать про використання злочинцями нових інформаційних технологій, як безпосереднього інструменту злочину. Основна привабливість цього інструменту полягає у відсутності прямого контакту з «жертвою».

Ще однією перевагою цього виду злочинів є його доступність. Тобто, підготовка та скоєння таких злочинів здійснюється практично не відходячи від «робочого місця», оскільки комп'ютерна техніка постійно дешевшає, злочини можна скоювати з будь-якої точки планети, у будь-якому населеному пункті з розвинутою інфраструктурою, а об'єкти злочинних посягань можуть знаходитись за тисячі кілометрів від злочинця.

Основні види, способи та шляхи здійснення таких злочинів були описані у типологічному дослідженні 2013 року «Кіберзлочинність та відмивання коштів». Однак, основною метою використання несанкціонованого списання для фінансування тероризму та сепаратизму є отримання коштів, насамперед готівки, яка в подальшому використовується для фінансового та матеріального забезпечення терористичної та сепаратистської діяльності.

Приклад 12

У 2014 році з поточного банківського рахунку юридичної особи, область місцезнаходження якої межує з зоною проведення антитерористичної операції (АТО) та рахунок якої було відкрито за чотири місяці до початку здійснення несанкціонованих операцій, невстановленими особами, безпідставно, без згоди та відома власника рахунку, за попередньою змовою групою осіб, було незаконно перераховано на розрахункові рахунки двох юридичних осіб, що безпосередньо знаходяться у зоні АТО грошові кошти у розмірі 1,6 млн. грн., які в подальшому використовувалися останніми для фінансового та матеріального забезпечення терористичної діяльності сепаратистсько налаштованих осіб.

Електронні платіжні системи та фінансування тероризму і сепаратизму

Державний регулятори та правоохоронні органи визначають електронні платіжні системи як одну з основних вразливостей фінансової системи України.

На території України здійснюють діяльність 20 систем переказу коштів, створених резидентами, з яких:

- 15 систем переказу коштів, створені банками;
- 5 – небанківськими установами.

Також на території України функціонують 23 міжнародні системи переказу коштів, створених нерезидентами. Учасниками таких систем є більше 150 банків України, ПрАТ «Українська фінансова група» та національний оператор поштового зв'язку УДППЗ «Укрпошта».

У першому півріччі 2014 року з використанням внутрішньодержавних і міжнародних систем переказу коштів, створених як резидентами, так і нерезидентами, було переказано:

	Сума переказу	
	млн. гривень	млн. доларів США (в еквіваленті)
у межах України	23 710,6	0,24
в Україну	-	2 029,5
за межі України	-	323

Наведені дані свідчать про високий попит на послуги систем переказу коштів із переказу коштів у межах України та в Україну з-за кордону.

Слід зазначити, що перекази коштів отримуються одержувачами у готівковій формі.

Приклад 13

Виявлено ознаки фінансування тероризму громадянином України, який, з використанням української міжнародної системи грошових переказів «Avers», регулярно здійснював перекази грошових коштів ряду осіб. При цьому, з метою ухилення від процедури фінансового моніторингу, суми фінансових операцій не перевищували 150 тис. грн. Грошові кошти, які знімалися вищезазначеними особами готівкою, використовувались для фінансування терористичних актів на території Донецької та Луганської областей.

Приклад 14

У липні 2014 року громадянин Х, уродженець Донецької обл., здійснив перерахування грошових коштів через платіжну систему «Золота Корона» на адресу невстановлених осіб у загальній сумі понад 1 700 дол. США. Перерахування коштів здійснювалось кількома платежами у відділенні банку Донецької обл. При цьому, громадянин Х з метою конспірації фактичної мети перерахування грошових коштів здійснив вищевказаний платіж на ім'я підставної особи. Вказані дії громадянин Х здійснив з метою фінансування групи осіб у вчиненні терористичних актів проти учасників антитерористичної операції на території Донецької області, у зв'язку з чим умисно перерахував вказані грошові кошти громадянину Y з метою організації останнім участі групи осіб у збройних конфліктах на боці «Донецької народної республіки», а також матеріального забезпечення членів їх сімей.

Крім того, станом на жовтень 2014 року в Україні зареєстровано 69,8 млн. емітованих банками платіжних карток (з них 33,2 млн. активних), сума операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками склала:

Період	Сума операцій (млн. грн.)					
	Безготівкові платежі	%	Отримання готівки	%	Усього	%
2002	1 163	6	18 885	94	20 048	100
2003	1 356	5	26 744	95	28 100	100
2004	3 418	5	60 341	95	63 759	100
2005	3 196	3	96 542	97	99 738	100
2006	5 049	3	147 597	97	152 646	100
2007	8 118	4	217 003	96	225 121	100
2008	16 980	5	355 438	95	372 418	100
2009	18 375	5	334 791	95	353 166	100
2010	29 463	7	421 189	93	450 652	100
2011	46 346	8	529 633	92	575 979	100
2012	91 561	12	649 859	88	741 480	100
2013	159 138	17	756 889	83	916 027	100
I-III кв. 2014	179 292	24	557 523	76	736 815	100

Хоча відкриття карткового рахунку потребує виконання процедури ідентифікації, а операції по картковому рахунку можуть підлягати фінансовому моніторингу, як свідчить статистика, переважна більшість операцій з використанням платіжних карток пов'язані з готівкою.

Використання готівки унеможлиблює контроль фінансового посередника над цільовим використанням коштів, що зменшує можливість виявлення тих переказів, що можуть мати відношення до фінансування тероризму та сепаратизму.

Крім того, існують передплачені (дебетні) спеціальні платіжні засоби, що фактично є аналогами платіжних карток (навіть фізично виглядають як платіжна пластикова картка) правда з досить обмеженим функціоналом щодо кількості та сум платежів. Проте такі платіжні засоби фактично є платіжним інструментом на пред'явника, тобто можуть бути вільно придбані та передані іншій людині. Також такі платіжні картки прив'язані до віртуального електронного гаманця, який, в свою чергу, можна поповнити в тому числі через міжнародні платіжні системи.

Приклад 15

У результаті моніторингу операцій клієнтів одного із банків були виявлені перерахування коштів з поточних рахунків з використанням спеціальних платіжних засобів (рахунки були відкриті в Донецькому регіоні) на рахунок контрагента – фізичної особи в іншому банку. Суми платежів були різними (від 20 до 250 грн.), і не мали регулярного характеру (джерела походження коштів на рахунках клієнтів банку, які ініціювали перекази коштів, – в основному цільові зарахування: заробітна плата, пенсія). Основні перерахування здійснювались з призначенням «приватний переказ», але були виявлені і операції перерахування коштів з призначенням «допомога», «на ліки». У результаті проведеного подальшого аналізу було з'ясовано, що особа, на рахунок якої перераховувалися кошти, є учасником «Донецької народної республіки». Інформація про збір коштів для «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» з використанням рахунку особи розміщувалась в мережі Інтернет (в основному, в соціальних мережах, таких як «Вконтакте», «Однокласники»).

Ситуація, з точки зору фінансового моніторингу, значно ускладнюється перевагами, що отримує пересічний громадянин від впровадження сучасних інформаційних технологій, а саме – доступність, мобільність, оперативність та анонімність. Мова йде про фінансових посередників, які надають послуги із переказу коштів без відкриття рахунків у платіжних системах, доступ до яких реалізовано через мережу Інтернет.

Платіжні системи, система взаємовідносин з якими побудована на публічних договорах оферти, дозволяють користувачу анонімно зареєструватись в системі, вносити кошти в систему (наприклад через мережу банківських автоматів самообслуговування, депозитних банкоматів, платіжних терміналів, терміналів самообслуговування тощо), здійснювати розрахунки із контрагентами, перекази та виведення коштів із системи.

Більше того, щодо здійснення фінансових операцій за допомогою платіжних систем у тому числі з електронними грошима, на суму, що не перевищує 10 000 гривень, або суму в іноземній валюті, що в еквіваленті не перевищує 10 000 гривень, не передбачено вимог законодавства в частині здійснення ідентифікації відправника/одержувача коштів.

Національний банк України на виконання Положення про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 04.02.2014 № 43, веде Реєстр платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури та, відповідно встановлює правила функціонування платіжних систем.

Також, на території України успішно функціонують платіжні системи, створені нерезидентами.

Відповідно до законодавства, платіжні організації платіжних систем, створені нерезидентами, мають подати документи для внесення Національним банком України відомостей щодо них до Реєстру платіжних систем до 01 січня 2015 року.

Таким чином, повний перелік платіжних систем, що функціонують на території України буде встановлено державним регулятором лише у 2015 році.

Слід зазначити, що на території України де-факто функціонують платіжні системи створені нерезидентами (наприклад, WebMoney), які використовуючи норми Цивільного кодексу України, шляхом використання цивільно-правових відносин, що виникають із купівлі-продажу права грошової вимоги, надають продавцям такого права грошової вимоги (фізичним та юридичним особам) послуги з управління через веб-гаманець еквівалентом грошової вимоги. Тобто створюється ситуація, коли резидент України передає реальні кошти визначеному посереднику та отримує право грошової вимоги, яким керує через веб-інтерфейс, що фактично функціонує в іншій державі.

Зазначений веб-інтерфейс функціонує відповідно до законодавства іншої країни, оператор веб-інтерфейсу не зареєстрований на території України та не здійснює погодження правил функціонування платіжної системи із регулятором (Національним банком України).

Приклад 11, наведений вище описує випадок, що свідчить про використання іноземних платіжних систем, що створені нерезидентами, з метою фінансування тероризму та сепаратизму.

Принцип організації платіжної системи, в основі якої лежить купівля-продаж права грошової вимоги, дозволяє надати потенційному користувачеві можливість управляти віртуальною валютою (як еквівалентом грошової вимоги) та обійти вимоги Національного банку України щодо обліку, випуску та обігу електронних грошей в Україні.

Так, на сьогодні, подібна платіжна система із псевдо віртуальною валютою реалізована одним з операторів мобільного зв'язку України, який надав своїм абонентам можливість використати залишок на рахунку для розрахунку через платіжну систему, що обслуговується небанківською фінансовою установою.

Такий симбіоз хоча і функціонує в межах правового поля, проте створює прецедент, коли фактично емітент електронних грошей не обліковується у державного регулятора, таким чином останній не в змозі здійснити оцінку системних ризиків та виявити слабкі місця у системі протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Фіктивне підприємництво

Для конвертування великих сум у готівку найчастіше використовуються фіктивні компанії.

Фірма реєструється, як правило, на підставних осіб (із числа малозабезпечених верств населення, пенсіонерів тощо), готових за невелику суму підписати потрібні платіжні документи.

По суті «конвертаційні центри» є інструментом для отримання готівки, яка в подальшому направляється для фінансування та матеріального забезпечення терористичних груп та сепаратистсько налаштованих осіб.

Учасники «конвертаційних центрів» переводять безготівкові кошти в готівку, а також на поточні рахунки підприємств із ознаками фіктивності, маскуючи при цьому свою протиправну діяльність легальним бізнесом.

Підприємства-клієнти «конвертаційних центрів» перераховують безготівкові кошти на рахунки суб'єктів підприємницької діяльності з ознаками «фіктивності», використовуючи систему «Клієнт-Банк» при керуванні рахунками, кошти досить оперативно можуть переводитись на рахунки фізичних осіб, в т. ч. за нібито поставлену продукцію (надані послуги, виконані роботи й т. п.). Для операцій з отримання готівки широко застосовуються пластикові платіжні картки (в тому числі – корпоративні).

Організаторами «конвертаційних центрів» виступають, як правило, фахівці, які мають корумповані зв'язки з посадовими особами відповідних банківських установ.

Практика розслідувань правоохоронними органами свідчить, що керівники конвертаційних центрів заздалегідь домовляються з посадовими особами банку про спільні дії у разі загрози блокування коштів на поточних рахунках фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності. З цією метою банку надається заява та відповідне доручення з реквізитами фіктивного підприємства без дати й номера про закриття рахунку самим клієнтом, що дозволяє працівникам банку списати кошти з рахунку безпосередньо перед його блокуванням. Обумовлюються також подальші дії щодо спрямування коштів, які можуть бути переведені на будь-який заздалегідь визначений інший рахунок.

Особливістю схеми є те, що фірма, яка виступає продавцем, створюється на короткий термін. Через деякий час після завершення операції фірма та її звітність безслідно зникають. Як правило, фірми відкриваються за допомогою підроблених або крадених паспортів або ж на підставних осіб.

Приклад 16

В період з квітня по липень 2014 року посадові особи ряду комерційних структур Луганської області, з метою фінансового та матеріального забезпечення терористичної групи «Луганська народна республіка», здійснили незаконне перерахування грошових коштів на рахунки підконтрольних фіктивних фінансових структур, які в подальшому були зняті готівкою та передані до м. Луганська невстановленим особам для фінансового забезпечення терористичної діяльності членів «Луганська народна республіка».

Приклад 17

Правоохоронним органом отримані дані щодо протиправної діяльності посадових осіб ТОВ «Х», м. Харків пов'язані з фінансовим забезпеченням діяльності терористичних груп (організацій).

Встановлено, що посадові особи ТОВ «Х», зловживаючи своїм службовим становищем, провели низку безтоварних операцій з ТОВ «Ф», ТОВ «А», ТОВ «О», які мають ознаки фіктивності. Встановлено, що за адресою реєстрації підприємство не знаходиться. Також ТОВ «О» має ознаки «фіктивності», посадові особи не мають наміру здійснювати статутну діяльність, за адресою реєстрації підприємство не знаходиться. Крім того, встановлено, що ТОВ «Х» входить до складу «конвертаційного центру», підконтрольного громадянину України Ж надає послуги з мінімізації оподаткування підприємствам, конвертації грошових коштів з безготівкових у готівку з подальшим легалізуванням грошових коштів, отриманих злочинним шляхом. Отримані в результаті зазначеної протиправної діяльності кошти використовуються посадовими особами ТОВ «Х» та їх спілниками для фінансування діяльності окремих осіб та груп, що мають на меті організацію, підготовку або вчинення терористичного акту.

Банківські перекази та перекази з-за кордону

Враховуючи той факт, що джерелом фінансування тероризму та сепаратизму можуть бути легальні кошти, банківські перекази для зловмисників є зручним інструментом з переказу коштів.

Фінансовими посередниками та правоохоронними органами визначено, що у схемах, що можуть бути пов'язані із фінансуванням тероризму та сепаратизму, найчастіше фігурували фінансові операції *переказу з рахунку на рахунок, міжнародні перекази та внесення і зняття готівки*.

При цьому, зловмисники з метою маскуванню фінансування тероризму та сепаратизму вдаються до комбінацій фінансових операцій. Найбільш розповсюджені фінансові операції,

що могли бути використані з метою маскуванню фінансування тероризму та сепаратизму – надходження на рахунок коштів в якості фінансової допомоги, благодійної допомоги з наступним зняттям готівкою, або перерахуванням на рахунок в інший банк.

Приклад 18

Юридичною особою надано фінансову допомогу на суму 20 млн. грн. фізичній особі, місце проживання та реєстрації якої – східний регіон України в зоні проведення антитерористичної операції. При цьому, зазначена фізична особа не працює, не має джерел доходу та не перебувала у ділових стосунках із згаданою юридичною особою.

Приклад 19

Правоохоронним органом, розпочато кримінальне провадження за ознаками злочину, передбаченого ст. 15 та ст. 258 КК України, за фактом фінансування сепаратизму та тероризму громадянкою України, скоєного шляхом банківського переказу коштів у сумі 3,93 млн. грн. під виглядом безповоротної фінансової допомоги іншій фізичній особі.

Приклад 20

Ряд фізичних осіб, переслідуючи мету фінансового та матеріального забезпечення учасників терористичних груп, які діють на території південних та східних регіонів України, діючи за попередньою змовою із посадовими особами ПП «Х», використали анкетні дані громадянки У, перерахували на банківський рахунок вказаної фізичної особи грошові кошти загальною сумою понад 5 млн. грн. Частина коштів, в подальшому, повинна була бути перерахована на рахунки вищезазначеного суб'єкта господарювання, з подальшим переведенням їх у готівку для фінансування та матеріального забезпечення терористичних груп, підготовки та вчинення терористичних актів на території України.

Окремої уваги заслуговують банківські перекази з-за кордону. Виявлені випадки суб'єктами первинного фінансового моніторингу та правоохоронними органами свідчать про беззаперечний факт здійснення міжнародних переказів, спрямованих на фінансування терористичної та сепаратистської діяльності в Україні, з території Російської Федерації.

Зазначені перекази здійснюються як фізичними так і юридичними особами, приватними та, навіть, державними структурами.

Приклад 21

Правоохоронними органами розпочато кримінальне провадження за ознаками злочину, передбаченого ст. 258 «Терористичний акт» КК України, за фактом вчинення службовими особами ВАТ «Х» (АР Крим) та ТОВ «Ю» (м. Донецьк) дій, спрямованих на легалізацію 100 млн. російських рублів, одержаних від державної структури Російської Федерації «В» під виглядом оплати послуг для фінансування сепаратистських груп на території Донецької області.

Так, державна структура Російської Федерації «В» зі свого філіалу у м. Севастополь намагалась перерахувати через один із банків 100 млн. російських рублів на рахунок фірми з ознаками фіктивності у м. Донецьк. Платіж здійснювався як передплата за будівельні роботи.

Натомість, зазначені кошти мали бути використані для забезпечення незаконної діяльності терористичних груп на території України та проведення підіривних акцій під час святкування Дня Перемоги. Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» незаконні банківські операції були зупинені, рахунки фіктивного підприємства заблоковано.

Приклад 22

Правоохоронними органами України розпочато кримінальне провадження за ознаками злочину, передбаченого ст. 258 «Терористичний акт» КК України, за фактами здійснення службовими особами однієї з дочірніх банківських установ Російської Федерації протягом березня-квітня 2014 року щоденного перерахування грошових коштів на платіжні картки членів сепаратистських груп у розмірі 200-500 доларів США.

Також, зафіксовано випадки проведення резидентами Російської Федерації міжнародних переказів із зарахуванням на рахунки неприбуткових організацій, які зареєстровані та діють на території України, коштів в якості допомоги, що в наступному мали бути використані для проведення на території України пропагандистської роботи по дискредитації діючої влади, провокації збройних конфліктів між різними верствами населення України, розпалювання національної ворожнечі. Докладно розгляд зазначених прикладів наведено у наступному розділі.

Неприбуткові організації

Відповідно до наявної інформації основним (домінуючим) способом незаконного використання некомерційних організацій було перенаправлення коштів терористам неприбутковими організаціями. У секторі неприбуткових організацій є ряд взаємозалежних вразливостей, і терористичні організації намагаються скористатися цими уразливими місцями.

До особливостей неприбуткових організацій, що також можуть бути привабливими до використання в злочинних схемах, належать, зокрема: можливість накопичувати кошти через членські внески, пожертвування і так звану неприбуткову діяльність, а готівкові кошти витрачати на реалізацію проектів або придбання необхідного обладнання.

Досить складно відслідковувати махінації в цій сфері, перешкоджати їм через природу таких організацій (особливо статутних функцій) та лояльну систему державного регулювання й нагляду за ними в різних країнах. Одержуючи статус благодійних і звільнившись від оподаткування, вони можуть використовуватися для територіального переміщення коштів через філії або для матеріально – технічної підтримки терористів та сепаратистів (безпосередньо або як прикриття для їхніх дій).

Банківськими установами відмічається використання благодійних, громадських організацій інших некомерційних організацій у фінансуванні тероризму та сепаратизму.

Приклад 23

Розпочато кримінальне провадження щодо протиправних дій службових осіб української громадської організації, які діючи у змові з невстановленими особами з числа громадян Російської Федерації, уклали з громадською організацією (РФ) договір про надання коштів у розмірі 8 млн. російських рублів. Вказані кошти надійшли на рахунок зазначеної української громадської організації і мали бути використані для проведення на території України пропагандистської роботи по дискредитації діючої влади, провокації збройних конфліктів між різними верствами населення України, розпалювання національної ворожнечі, інформаційної підтримки проведення в східних регіонах України всупереч положенням Конституції України т. зв. «референдумів» щодо приєднання адміністративно-територіальних одиниць України до Російської Федерації.

Приклад 24

Правоохоронним органом розпочато кримінальне провадження стосовно громадянина РФ, який організував надходження на підконтрольні розрахункові рахунки благодійної організації грошових коштів на суму 23,9 млн. грн., що у подальшому були спрямовані на фінансування протиправних дій на території незаконно анексованої території АР Крим.

З метою залучення коштів у вигляді благодійної допомоги створюються інформаційні ресурси в мережі Інтернет, на яких публікують реквізити за якими можливе внесення таких коштів.

Приклад 25

Ряд осіб розмістили в мережі Інтернет інформаційний ресурс на якому пропонують мешканцям м. Харкова внесення грошових коштів для благодійної допомоги армії самопроголошеної «Харківської народної республіки» для подальшого придбання бронешитів, зброї та амуніції революціонерам «Харківської народної республіки». Таким чином, за викладених обставин невстановлені особи вчинили дії з метою фінансового та матеріального забезпечення терористичної групи, тобто злочин, передбачений ч. 1 ст. 258-5 «Фінансування тероризму» КК України.

Для запобігання використання неприбуткових організацій в незаконних цілях передусім необхідні:

- контроль грошових переказів;
- чіткі вимоги до реєстрації благодійних й інших некомерційних організацій, особливо іноземних й / або при засновництві нерезидентів, та державний контроль за їхньою діяльністю.

Розділ 3. Методи виявлення та механізми протидії фінансуванню тероризму та сепаратизму

Критерії виявлення фінансових операцій із фінансування тероризму та сепаратизму

Неможливість встановити єдині ознаки для виявлення підозр фінансування тероризму та сепаратизму є однією із основних труднощів у виявленні підозр щодо таких випадків. Це пов'язано з тим, що для фінансування тероризму та сепаратизму можуть використовуватися будь-які схеми та методи, в тому числі залучатися безліч осіб.

Крім того, не завжди в межах однієї фінансової установи можливо встановити її суть та подальше використання активів. У випадку зняття коштів готівкою, відсутня можливість перевірки їх цільового призначення. При цьому в жодній клієнтській операції, зазвичай, немає прямого натяку, особливостей чи деталей, які б свідчили про фінансування тероризму та сепаратизму.

Тим не менш, за результатами узагальнення інформації щодо виявлених фактів фінансування тероризму та сепаратизму можуть бути встановлені такі критерії виявлення вищезгаданих фінансових операцій:

- регіон, у якому найбільш вірогідні прояви тероризму та сепаратизму;
- одержувач та/або ініціатор переказу коштів є громадською та/або благодійною організацією;
- надходження коштів у невеликих розмірах від різних осіб упродовж короткого проміжку часу на користь однієї особи з призначенням «допомога», «на лікування», «благодійна допомога», «на доброту»;
- відсутність підтвердження цільового використання вхідних/вихідних платежів, проведених неодноразово (наприклад, кошти, що надходять як «благодійна допомога», «на лікування» тощо використовуються виключно для зняття готівки, тобто відсутні безготівкові перерахування, які б дозволили визначити цільове призначення платежу);
- незвичайна для клієнта фінансова операція за сумою;
- незвичайний для клієнта контрагент;
- нехарактерне для фінансової операції клієнта призначення платежу;
- приватний переказ коштів з території Російської Федерації;
- платежі, що здійснюються особами, які не повністю знають або без бажання повідомляють деталі платежу (адресу/контактну інформацію тощо);
- операція з виплати електронного переказу, в якому відсутня повна інформація про ініціатора або отримувача;
- зарахування коштів на розрахунковий/картковий рахунок особи, або переказ на ім'я фізичної особи, що здійснюється без відкриття рахунку, якщо наявна інформація свідчить, що джерелом такого зарахування/переказу є кошти, що були перераховані за допомогою платіжних систем, оператори яких не зареєстровані на території України, у тому числі з електронними грошима;
- заплутаний характер фінансової операції;
- відсутність економічного змісту;

- здійснення клієнтом фінансових операцій на значні суми без встановлення прямого протягом трьох місяців (особистого) контакту із суб'єктом первинного фінансового моніторингу.

Слід зазначити, що на час проведення цього дослідження, регіонами України, в яких було найбільше виявлено фактів фінансування тероризму та сепаратизму, відповідно до інформації отриманої від правоохоронних органів, були території м. Києва, Луганської та Донецької областей.

Відповідно до постанови Правління Національного банку України від 06.08.2014 № 466 «Про призупинення здійснення фінансових операцій», банки України зобов'язані призупинити здійснення усіх видів фінансових операцій у населених пунктах, які не контролюються українською владою, а небанківським установам та національному оператору поштового зв'язку, які є платіжними організаціями внутрішньодержавних/міжнародних платіжних систем та/або їх учасниками, призупинити операції з приймання/виплати переказу коштів з/на території, які не контролюються українською владою.

Враховуючи викладене, можлива концентрація фінансових потоків, що мають відношення до фінансування тероризму та сепаратизму, на сусідніх областях із зоною проведення антитерористичної операції.

Щодо переказу коштів з території Російської Федерації, слід зазначити, що такий критерій не має стати на перешкоді реалізації прав законотворчих громадян. Ситуація ускладнена наявністю великої кількості заробітчан, що історично здійснюють фінансові операції із перерахунку зароблених на території Російської Федерації коштів в Україну. Проте не слід і недооцінювати значимість зазначеного критерію, особливо у поєднанні із іншою наявною інформацією.

Слід також, зауважити про операції із зняття або внесення коштів готівкою. За відсутності іншої інформації, окрема фінансова операція із зняття або внесення коштів готівкою може не нести достатніх підстав вважати що вона проводиться з метою фінансування тероризму та сепаратизму, але у контексті іншої інформації така ознака має зосередити увагу суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Заходи щодо попередження та протидії

Одним із ефективних заходів протидії фінансуванню тероризму та сепаратизму є надання учасникам фінансового ринку методологічної, методичної та іншої допомоги у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Такі заходи не є вичерпними та потребують постійної ініціативи з боку державних регуляторів.

Зокрема, Національним банком України були надані рекомендації банкам щодо вжиття заходів стосовно:

- осіб, причетних до загострення політичної та економічної кризи в Україні та відносно яких застосовані міжнародні санкції;
- здійснення аналізу фінансових операцій, направлено на виявлення випадків, які можуть свідчити про використання клієнтами банківських послуг для фінансування протиправної діяльності.

Що стосується суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема, банків, ними застосовуються механізми протидії фінансуванню тероризму та сепаратизму, передбачені законодавством у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, внутрішніми документами з питань здійснення фінансового моніторингу, з урахуванням рекомендацій Держфінмоніторингу та Національного банку України.

У деяких банках діють власні механізми відстеження фінансових операцій фізичних осіб, які прямо чи опосередковано мають відношення до фінансування сепаратизму. Наприклад, банк формує та систематизує інформацію щодо фізичних осіб, причетних до фінансування тероризму на підставі інформації правоохоронних органів, отриманої від Держфінмоніторингу, з відкритих джерел та завдяки заходам, здійсненим самостійно та визначає коло пов'язаних з ними осіб. У разі спроби проведення особою, яка має відношення до тероризму та сепаратизму (або пов'язаною з нею особою) будь-якої фінансової операції, інформація про таку операцію автоматично передається до підрозділу банку, який здійснює фінансовий моніторинг операцій, для проведення подальшого аналізу цієї операції, прийняття рішення щодо реєстрації її у реєстрі фінансових операцій та повідомлення Держфінмоніторингу.

Прикладом запровадження банком власного механізму відстеження фінансових операцій фізичних осіб, які прямо чи опосередковано мають відношення до фінансування сепаратизму може бути використання в роботі інформації, розміщеної на веб-сайті Міністерства внутрішніх справ, щодо осіб, які знаходяться в розшуку, в тому числі, за ст. 260 КК України «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань».

Окремі банки користуються офіційними засобами інформації (Specially Designated Nationals and Blocked Persons List, журнал Європейського Союзу тощо).

Також для формування власних переліків деякі банки створюють власний канал зв'язку, за яким громадяни можуть повідомити інформацію щодо підозр використання рахунків банку для фінансування тероризму та сепаратизму.

Важливим аспектом, що ускладнює заходи із попередження та протидії фінансуванню тероризму та сепаратизму, є розмір і характер залучених коштів. У зв'язку з цим зупинення фінансового потоку терористів та сепаратистів може виявитись складним завданням. В цьому контексті, найкращим загальним рішенням може бути повне запровадження в дію і безумовне виконання правил «знай свого клієнта». Банк, який володіє відомостями про своїх клієнтів, з меншою імовірністю стане випадковим каналом для переказу грошових коштів терористів та сепаратистів.

Превентивні заходи правил «знай свого клієнта» виходять за межі звичайного відкриття рахунків та ведення записів, вони вимагають також від банків впровадження політики вивчення

клієнта та програми багаторівневої ідентифікації клієнта, яка забезпечить загальну та під особливим контролем перевірку рахунків підвищеного ризику, а також профілактичний моніторинг рахунків підозрілої діяльності.

Необхідність жорстких стандартів стосовно клієнтів не повинні обмежуватись банківськими закладами. Аналогічні правила мають використовуватись і будь-якими небанківськими фінансовими закладами, а також професійними посередниками на ринку фінансових послуг.

В контексті правил «знай свого клієнта», окремої уваги заслуговують можливості щодо пошуку додаткової інформації з відкритих джерел, зокрема у мережі Інтернет та соціальних мережах, в яких було зафіксовано багато випадків публікацій закликів до підтримки (в тому числі фінансової) осіб, чиї дії спрямовані на підготовку або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення та безпосередньо вчинення терористичного акту, повалення конституційного ладу в Україні та дестабілізацію суспільно-політичної обстановки в Східних регіонах України.

В контексті попередження та протидії фінансування тероризму та сепаратизму, важливим заходами, що потребують посиленої уваги – є посилення контролю за діяльністю платіжних систем.

Слід також зауважити, що псевдо-платіжні системи (емітенти власних віртуальних валют), діяльність яких побудована на відносинах із купівлі-продажу права грошової вимоги (детальний опис наведено у розділі «Електронні платіжні системи та фінансування тероризму та сепаратизму»), ризикують залишитись поза увагою державного регулятора, що може нести системні ризики для системи протидії доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Найбільш прогресивними та ефективними заходами щодо попередження та протидії фінансування тероризму та сепаратизму можуть стати жорсткі обмеження щодо обігу готівки, як наприклад:

- встановлення жорстких лімітів на рахунки щодо зняття коштів готівкою;
- збільшення лімітів на зняття коштів готівкою тільки на підставі документів, що підтверджують джерела походження коштів та цільове призначення коштів.

Проте встановлення зазначених обмежень може викликати невдоволеність широких верств населення та стати спонукальним мотивом до зростання тіньового сектору.

Проведення моніторингу інформації з мережі інтернет співробітниками банку з метою виявлення клієнтів, які використовують свої рахунки для збору коштів на благодійність та допомогу терористичним та сепаратистським угрупованням, а також введення обмежень функціонування рахунку осіб, які причетні до фінансування сепаратизму (обмеження можливості здійснення операцій перерахування коштів з рахунку, чи зняття коштів готівкою) можуть стати найбільш ефективними заходами обачливості та критеріями виявлення фінансових операцій для недопущення використання послуг банку, які ними можуть бути вжиті.

У зв'язку із встановленими фактами фінансування тероризму та сепаратизму шляхом спрямування фінансових потоків через рахунки неприбуткових організацій, важливими заходами щодо попередження таких випадків у майбутньому має стати посилення державного регулювання у зазначеній сфері. Зокрема потрібно запровадити механізми чіткого контролю за декларуванням неприбутковими організаціями програм своєї діяльності та, відповідно, звітування щодо їх виконання. З іншого боку така інформація має бути доступною банкам, як суб'єктам первинного фінансового моніторингу, що надасть їм можливість аналізу фінансових операцій неприбуткових організацій шляхом співставлення даних. Такі механізми дозволять виявляти фінансові операції у випадку їх невідповідності зареєстрованим програмам діяльності.

Міжвідомча співпраця

Активізація тероризму та сепаратизму в Україні по-новому формулює завдання боротьби з їх проявами і вимагає вжити жорстких заходів по контролю за фінансовими потоками. Тому діяльність щодо виявлення та ефективного блокування каналів фінансової підтримки терористичних та сепаратистських організацій залишається одним із ключових напрямів довгострокової антитерористичної стратегії та може бути здійснена зусиллями лише всіх учасників національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму.

Розширення сфери фінансового контролю, за умов активно розгорнутої боротьби з тероризмом та сепаратизмом, визначає характерні особливості у діяльності певних державних органів щодо вирішення цих завдань.

Напрацювання методик здійснення фінансового контролю, відповідно до національного законодавства, розвиток міжнародних зв'язків та обмін інформацією є важливими умовами для виявлення та знешкодження фінансової інфраструктури, що підживлює діяльність терористичних організацій, діяльність яких, зокрема, спрямована на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України.

З іншого боку, ефективності боротьби з фінансуванням тероризму та сепаратизму сприятиме активний обмін інформацією між приватним та державним сектором, зокрема, щодо:

- виявлених осіб, причетних до фінансування тероризму;
- отримання суб'єктами первинного фінансового моніторингу зворотної інформації стосовно результатів аналізу фінансових операцій за повідомленнями банків, що направлялися відповідно до вимог ст. ст. 15, 16 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», про факти порушення (закрыття) кримінальних проваджень та ухвалення судами рішення за такими справами.

Міжнародне співробітництво

Відповідно до Концепції боротьби з тероризмом, міжнародне співробітництво України з питань боротьби з тероризмом має здійснюватися шляхом:

- продовження практики приєднання відповідно до законодавства України до міжнародних договорів щодо протидії тероризму, укладених у рамках ООН, інших міжнародних організацій, членом яких є Україна;
- взаємодії з ЄС у сфері боротьби з тероризмом відповідно до норм міжнародного права;
- координації, вдосконалення та розширення взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом із правоохоронними органами і спеціальними службами іноземних держав, антитерористичними структурами ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, іншими міжнародними організаціями, що здійснюють боротьбу з тероризмом, на підставі міжнародних договорів;
- укладення міжнародних договорів про співробітництво у сфері боротьби з тероризмом між суб'єктами боротьби з тероризмом та відповідними органами іноземних держав;
- налагодження постійного обміну досвідом із відповідними органами іноземних держав та міжнародними організаціями, що здійснюють боротьбу з тероризмом, стажування та навчання за кордоном вітчизняних фахівців у рамках міжнародного співробітництва.

Головним завданням сучасного етапу розвитку міжнародного співробітництва у сфері протидії тероризму та сепаратизму є вироблення стратегічних рішень. Спільні дії європейських держав з одного боку підвищують рівень успішності боротьби з тероризмом та сепаратизмом, насамперед у європейському регіоні, а з другого – роблять Європейський континент потенційно більш вразливим.

Міжнародне співробітництво може бути ефективним лише за умови взаємної довіри та подібності оперативної культури, що базується на однакових стандартах, законах, процедурах і – найголовніше – спільних цінностях.

Згідно з підходом ЄС, боротьба, зокрема, з тероризмом потребує, з одного боку, значного зменшення бар'єрів, у тому числі національних та відомчих, на шляху обміну необхідною інформацією, зокрема розвідувальною, а з другого, створення посилених багаторівневих систем контролю за персональними, фінансовими та іншими даними.

Проблема інтеграції України в систему міжнародної безпеки та співпраці зі світовими та європейськими інтеграційними структурами у сфері безпеки пов'язана з процесом формування рівних стандартів для різних країн у боротьбі з глобальним тероризмом, що мають містити оцінку та відстеження діяльності терористичних організацій та угруповань за умови координації дій системи безпеки України та зарубіжних країн, зокрема країн НАТО. Для України у контексті забезпечення власної безпеки важливо стати органічним елементом міжнародних антитерористичних структур.

В цьому контексті важливим є організаційні та технічні механізми «прискореного» оперативного обміну інформацією між українськими уповноваженими органами та правоохоронними органами, підрозділами збройних сил, спеціальних служб, установами фінансового моніторингу країн-партнерів НАТО.

Публічні механізми

Одним із основних інформаційних джерел виявлення фінансових операцій осіб, що підозрюються у фінансуванні тероризму та сепаратизму, є формування та доведення переліку осіб, на зразок списку, що доводиться Держфінмоніторингом щодо осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції.

Такий механізм забезпечує можливість виявлення та зупинення фінансових операцій та значно підвищив би відсоток виявлення осіб, причетних до фінансування тероризму та сепаратизму. Зокрема, Міністерством внутрішніх справ опубліковано на офіційному веб-сайті відомства перелік осіб, оголошених в розшук за підозрою у причетності до скоєння злочину за ст. 260 «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» КК України.

В свою чергу, відсутність офіційного переліку сепаратистів та осіб, які в цьому підозрюються, на зразок переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, який доводиться до відома суб'єктів первинного фінансового моніторингу Держфінмоніторингом, відмічається Національним банком України, як інформація якої зазвичай недостатньо для перевірки банківськими установами фінансової операції та її учасників щодо причетності до фінансування тероризму та сепаратизму.

Висновки

Ризик фінансування тероризму та сепаратизму слід розглядати як похідну від загрози терористичної діяльності або сепаратизму та вразливості фінансової системи бути використаною з метою фінансування такої діяльності.

До 2014 року Україна не страждала від внутрішніх терористичних інцидентів, хоча правоохоронні органи іноді визначали деякі злочини як терористичні акти (результати їх подальшого аналізу засвідчили, що вони були вчинені здебільше з хуліганських мотивів або з метою перерозподілу власності).

Ситуація кардинально змінилася на початку 2014 року.

Сьогодні, *високий рівень загрози* терористичної та сепаратистської діяльності (а отже і фінансування такої діяльності) в Україні є безумовним фактом.

В даному дослідженні була здійснена спроба ідентифікації методів фінансування, що використовують терористи та сепаратисти, і визначені відмінності методів, застосовуваних іншого роду злочинними групами, та джерелами фінансування, класифіковані критерії виявлення відповідних ризиків та запропоновано шляхи їх зменшення.

Було з'ясовано розходження між легальними і злочинними джерелами фінансування, і можливостями використання існуючої системи протидії «відмиванню» злочинних доходів, з метою виявлення і судового переслідування терористів та сепаратистів через їх фінансову діяльність.

Окремі групи осіб, що об'єднані спільною метою щодо насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або зміни меж території або державного кордону України можуть створювати фонди, водночас повністю контролюючи установи у межах свого співтовариства. Джерела створюваних фондів можуть бути найрізноманітніші членські внески, публікації, пожертвування багатих членів співтовариства та ін. Відмінність між легальним і злочинним способами одержання доходів терористичними організаціями окреслює проблему можливості застосування антилегалізаційних методів до терористичного фінансування.

На відміну від «відмивання» коштів, терорист переслідує мету не одержання прибутку в результаті використання фондостворюючого механізму, а одержання ресурсів необхідних для проведення терористичних дій. Відповідно основною проблемою для фінансових закладів є те, що вони повинні відслідковувати не тільки джерела надходження коштів, а й напрями їх використання.

Система нагляду поки що не відрегульована належним чином, і не дозволяє вирішувати ці складні завдання. Система, що базується переважно на можливості банків щодо аналізу наявної інформації, не позбавлена ризику. З іншого боку, занадто складні процедури перевірки створюють умови, що перешкоджатимуть діяльності законотворчих громадян, а отже можуть бути визнані як такі, що обмежують законні права та свободу.

Оскільки регіон конфлікту обмежено південно-східними областями, заходи обачливості щодо клієнтів та їх фінансових операцій, що базуються на географічному чиннику є обґрунтованим механізмом протидії. Водночас, такий підхід може спровокувати обвинувачення в упередженості стосовно громадян із зазначених регіонів країни. Крім того, проблема виникає і з перспективами складання банками звітів, як самозахисного інструменту. Проводячи політику захисту від можливого використання терористами послуг їх установи, банки можуть інформувати і про незначно підозрілі операції, що, в свою чергу, створюватиме ситуацію, при якій контролюючі органи будуть перевантажені відповідними звітами.

Основними перепонами, що заважають перевірці фінансової інформації та її учасників щодо фінансування тероризму та сепаратизму, стали:

- відсутність офіційного публічного/конфіденційного переліку сепаратистів та осіб, які в цьому підозрюються;
- відсутність офіційного переліку країн, що підтримують фінансування тероризму;
- відсутність безкоштовних електронних джерел перевірки інформації, особливо фізичних осіб та безкоштовного доступу до бази даних втрачених паспортів (заявлених до втрати паспортів) та інших;
- обмеженість інформації відносно осіб, які проводять фінансові операції на суму, меншу 150 000 гривень, без відкриття рахунку, а також у разі здійснення фінансових операцій за допомогою електронних грошей.

Відповідно до міжнародних досліджень, терористичні організації використовують велику різноманітність методів та схем переміщення фінансових ресурсів у фінансовій системі, зокрема – торгові розрахунки, кеш-кур'єри, благодійні організації, альтернативні платіжні системи тощо.

Обираючи схему фінансування, терористичні організації та сепаратистські рухи беруть до уваги географічний чинник, початковий вид активу, його обсяг, необхідну швидкість переказу, вартість переказу та можливий рівень небезпеки (крадіжку, викриття правоохоронними органами інше).

В Україні, визначальним фактором до обрання схеми фінансування тероризму та сепаратизму є легальність джерела походження коштів.

За умови легального походження коштів, обрана схема фінансування буде характеризуватися використанням простих, повсякденних, швидких та зручних методах переказу, фінансових інструментах. Зазвичай, такі фінансові операції не будуть відрізнятися від багатьох аналогічних, що проводять фінансові посередники. При мізерних сумах переказу, зловмисникам навіть можливо уникнути процедури ідентифікації. Також, з метою уникнення процедур обов'язкового фінансового моніторингу, до схем фінансування залучаються посередники, фінансові операції проводяться через різні фінансові установи, або сума фінансової операції подрібнюється.

Неможливість встановити єдині ознаки для виявлення підозр фінансування тероризму та сепаратизму є однією із основних труднощів у виявленні підозр щодо таких випадків. Водночас за результатами узагальнення інформації щодо виявлених фактів фінансування

тероризму та сепаратизму можуть бути встановлені такі критерії виявлення вищезгаданих фінансових операцій:

- надходження коштів у невеликих розмірах від різних осіб упродовж короткого проміжку часу на користь однієї особи з призначенням «допомога», «на лікування», «благодійна допомога», «на доброту»;
- одержувач та/або ініціатор переказу коштів є громадською та/або благодійною організацією;
- незвичайна для клієнта фінансова операція за сумою;
- незвичайний для клієнта контрагент;
- нехарактерне для фінансової операції клієнта призначення платежу;
- приватний переказ коштів з території Російської Федерації;
- платежі, що здійснюються особами, які не повністю знають або без бажання повідомляють деталі платежу (адресу/контактну інформацію тощо);
- операція з виплати електронного переказу, в якому відсутня повна інформація про ініціатора або отримувача;
- зарахування коштів на розрахунковий/картковий рахунок особи, або переказ на ім'я фізичної особи, що здійснюється без відкриття рахунку, якщо наявна інформація свідчить, що джерелом такого зарахування/переказу є кошти, що були перераховані за допомогою платіжних систем, оператори яких не зареєстровані на території України, у тому числі з електронними грошима;
- заплутаний характер фінансової операції;
- відсутність економічного змісту.

У випадку нелегального походження коштів, схеми фінансування тероризму та сепаратизму ускладнюються елементами, покликаними нівелювати ризик викриття зв'язку між коштами та джерелом їх походження. У таких схемах зловмисники вдаються до розміщення злочинних доходів та їх розшарування. Це досягається шляхом зміни форми активу, використання різних фінансових інструментів, підставних осіб тощо. Такі схеми мають певні аналогії із схемами легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, з тією різницею, що реалізуються без останньої фази – інтеграції коштів у фінансову систему, проте із подальшим переказом коштів кінцевому одержувачу.

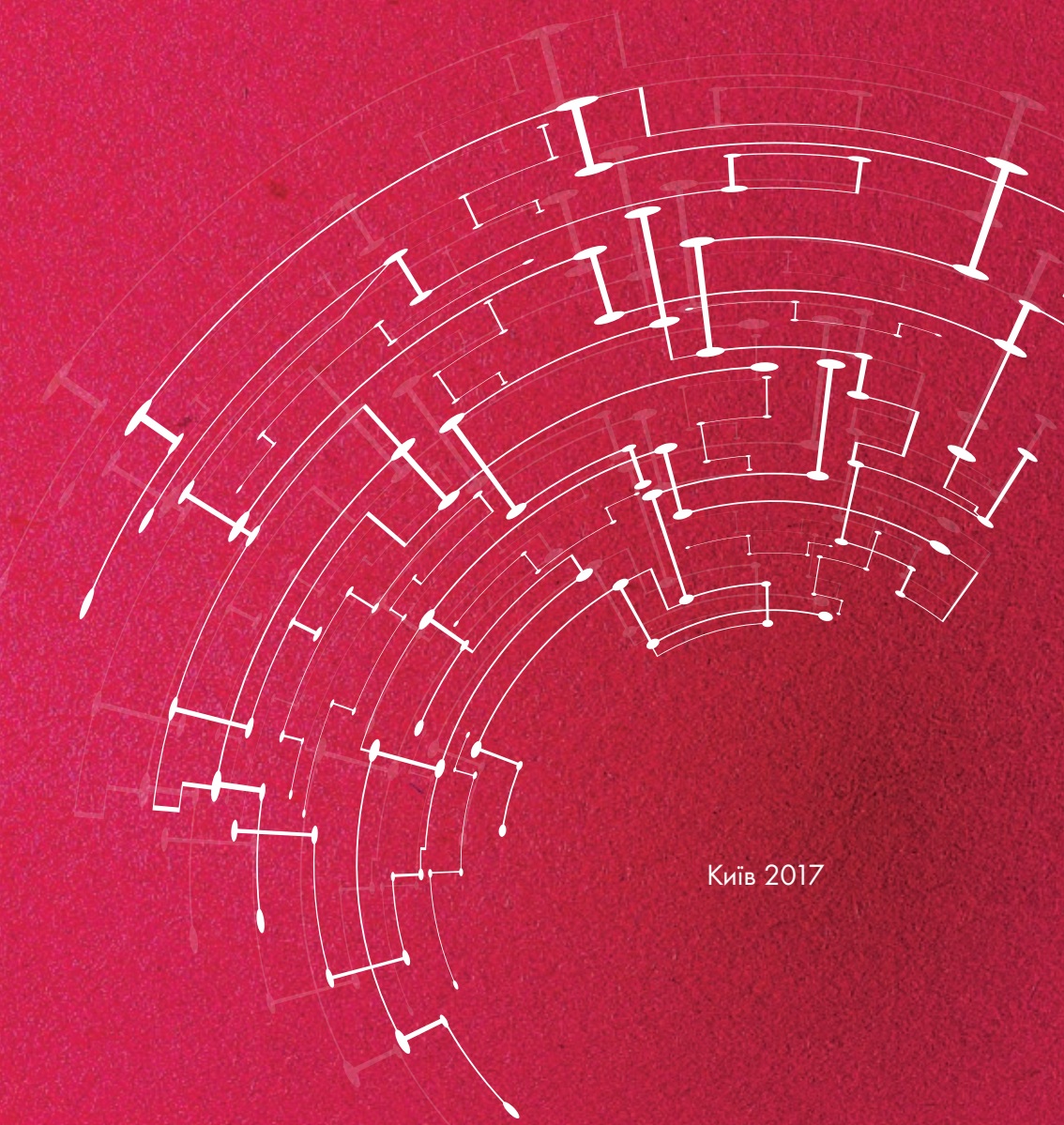
В цьому контексті, найкращим загальним рішенням може бути повне запровадження в дію і безумовне виконання правил «знай свого клієнта». Банк, який володіє відомостями про своїх клієнтів, з меншою імовірністю стане випадковим каналом для переказу грошових коштів терористів та сепаратистів.

Превентивні заходи правил «знай свого клієнта» виходять за межі звичайного відкриття рахунків та ведення записів, вони вимагають також від банків впровадження політики вивчення клієнта та програми багаторівневої ідентифікації клієнта, яка забезпечить загальну та під особливим контролем перевірку рахунків підвищеного ризику, а також профілактичний моніторинг рахунків підозрілої діяльності.

Окремої уваги заслуговують схеми фінансування тероризму та сепаратизму, що пов'язані із:

- діяльністю неприбуткових організацій
- фіктивним підприємництвом (переведення безготівкових коштів у готівку);

- діяльністю електронних платіжних систем.
- Заходи попередження та протидії, які можуть якісно поліпшити рівень ефективності системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму мають бути зосереджені на:
- методологічній та методичній допомозі у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;
- вжитті суб'єктами первинного фінансового моніторингу заходів, спрямованих на посилення вимог до витребування/з'ясування інформації, необхідної для виконання правил «знай свого клієнта», в тому числі з урахуванням інформації з відкритих джерел, зокрема мережі Інтернет, соціальних мереж, тощо;
- посиленні контролю за діяльністю платіжних систем та небанківських фінансових установ в частині розширення вимог до правил внутрішнього фінансового моніторингу;
- перегляді державних норм, що регулюють розрахунки у готівковій формі, у бік зменшення граничних сум розрахунків готівкою;
- посиленні контролю за діяльністю неприбуткових організацій;
- посиленні міжвідомчої співпраці між державними регуляторами, суб'єктами первинного фінансового моніторингу, Держфінмониторингом та правоохоронними органами;
- посиленні міжнародного співробітництва в сфері протидії терористичній та сепаратистській діяльності.

Київ 2017